T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUNANİSTAN'DA SOSYOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ (1908-1929)

Beisanour IMAM

2501200005

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKYURT

İSTANBUL – 2022

ÖZ

YUNANİSTAN'DA SOSYOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ (1908-1929)

BEİSANOUR IMAM

Bu çalışma, Yunanistan'da sosyolojinin ortaya çıkışını ve gelişimini incelemektedir. Yunanistan'da sosyoloji 1900'lü yıllardan itibaren, bu ad kullanılarak düşünsel bir etkinlik alanı olarak var olmuş ve siyasette de belli işlevler üstlenmiştir. İlk sosyoloji derneği 1908 yılında kurulmuş, akademik bir disiplin haline gelmesi ise 1926 yılında gerçekleşmiştir. Kurulan iki kürsü siyasi gelişmeler sonucunda, akademik personelin istifası etmesiyle 1929'da kapanmıştır. Araştırma, sosyolojinin ortaya çıktığı süreçten başlayarak, akademide bağımsız bir disiplin olarak kurumsallaşmasını ve sosyoloji alanında 1929'a kadar yapılan ilk araştırmaları ele almaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümü, sosyolojinin gelişimine katkı sağlayan ve izleyeceği yönü etkileyen tarihsel ve düşünsel koşulları ortaya koymaktadır. Bu kapsamda siyasi ve toplumsal gelişmelerin yanı sıra ideolojik ve düşünsel akımlar incelenmektedir. İkinci bölümde Papanastasiou, Kanellopoulos, Eleutheropoulos, Karavidas ve Daniilidis başta olmak üzere öncü Yunan sosyologlar ele alınmakta, her birinin masaya yatırdıkları toplumsal sorunlar ve odak noktaları ortaya konmaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise tematik odaklar belirlenerek bunlar etrafında bir çözümleme yapılmakta, ilk dönem Yunan sosyologları arasındaki benzerlik ve farklar ortaya konarak Yunan sosyolojisini karakterize eden özellikler değerlendirilmektedir.

İlk dönem Yunan sosyologları, yükseköğretimlerini başta Almanya olmak üzere çeşitli ülkelerde hukuk ve eğitim gibi alanlarda yaparken sosyolojiye ilgi duymuş ve Yunan siyasetinin aldığı yön üzerinde etkili olmuş isimlerdir. Yunan entelektüellerinin sosyolojiye duydukları ilgi, Yunanistan'ın 1821'de bağımsızlığını kazanmasının ardından kurulan yeni devletin siyasi düzeninin oluşturulması ve Yunan toplumunun sorunlarını çözümleme çabası çerçevesinde gelişmiştir. Sosyoloji ilk döneminde Yunan entelektüel ortamında öncelikli olarak siyasi sorunlara çözüm önerisi sunma işlevi kazanmış ve bu da sosyolojinin anlaşılma biçimini etkilemiştir.

Ele alınan sosyologlardan Papanastasiou sosyolojinin siyasi ortamda tanınmasına katkısı, Kanellopoulos ve Eleutheropoulos akademide kurumsallaşmasını sağlaması, Karavidas ve Daniilidis ise Yunanistan'daki toplumsal sorunlara ilişkin ilk tarihsel sosyoloji araştırmalarıyla öne çıkmıştır. Tezde ilk dönem Yunan sosyolojisine ilişkin değerlendirmeler Alman sosyoloji etkisi, aydınların felsefi ve tarihsel ağırlıklı çalışmaları, milliyetçilik etkisi, sosyolojinin diğer disiplinlerle ilişkisi ve akademik sosyolojinin şekillenmesi gibi belli odaklar etrafında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji Tarihi, Yunanistan'da Sosyoloji, Yunan Sosyoloji Tarihi, Sosyolojinin Kurumsallaşması, Sosyoloji-Siyaset İlişkisi, Yunan Modernleşmesi

ABSTRACT

THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF SOCIOLOGY IN GREECE (1908-1929)

BEİSANOUR IMAM

This study examines the emergence and development of Sociology in Greece. Sociology in Greece has existed as a field of intellectual exploration and has undertaken certain functions in politics since the 1900s. The first sociology association was established in 1908, and then became an academic discipline in 1926. The first two established Chairs were closed in 1929 due to the resignation of academic staff as a result of political developments. This research covers the institutionalisation of Sociology as an independent discipline in academia, starting from the process in which it emerged, and the first researches in the field of Sociology until 1929.

The first part of the three part study reveals the historical and intellectual conditions that contributed to the development of Sociology and affected the direction it followed. In this context, political and social developments as well as ideological and intellectual currents are examined. In the second part, leading Greek Sociologists, specially Papanastasiou, Kanellopoulos, Eleutheropoulos, Karavidas and Danilidis, are discussed, and the social problems and focal points of each of them are presented. In the third and last chapter, the thematic focuses are determined and an analysis is made around them. The similarities and differences between the early Greek Sociologists are revealed and the features that characterise Greek Sociology are evaluated.

Early Greek Sociologists, were influential in the direction of Greek politics while they were undergoing their higher education in various countries, especially in Germany, in fields such as law and education. The interest of Greek intellectuals in sociology developed with the establishment of the new state after the independence of Greece in 1821 in an effort to solve the problems of the Greek society.

In this context, sociology, in the first instance, gained the function of offering solutions to political problems in the Greek intellectual environment, and this affected the way sociology was understood.

Among the sociologists, Papanastasiou has come to the forefront with his contribution to the recognition of sociology in the political environment, Kanellopoulos and Eleutheropoulos' in the institutionalisation in academia, and Karavidas and Danilidis with their first historical sociological studies on social problems in Greece.

In this thesis, the evaluations of the early period of Greek Sociology are gathered around certain focuses such as the influence of German sociology, the philosophical and historical studies of intellectuals, the effect of nationalism, the relationship of sociology with other disciplines and the shaping of academic sociology.

Keywords: History of Sociology, Sociology in Greece, History of Greek Sociology, Institutionalization of Sociology, Relationship between Sociology and Politics, Greek Modernization

ÖNSÖZ

Lisans eğitimimle tanıştığım sosyoloji, hayata dair bakış açımı değiştirmiştir. Toplumsal olguları oluşturan farklı bileşenleri tanımak, benim için adeta dünyayı yeniden tanımayı ifade etmektedir. Sosyolojinin bu denli kapsamlı oluşu ve disiplinler arası bağlantıları, felsefe ve psikolojiye karşı ilgimi de arttırmış, içimdeki merak arzusunu körüklemiş, aynı zamanda bilgilerin sonsuzluğu üzerine dair bir bilinç oluşturmuştur.

Lisans eğitimimi tamamladığım Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, farklı fikirlerin tartışıldığı ve çatıştığı bir ortam olması dolayısıyla, sahip olduğum önyargılarımı yıkmama ve özellikle bu yeni tanıştığım düşünceleri yeniden süzgeçten geçirmeme yardımcı olmuştur.

Lisans eğitimimin ardından yüksek lisans teziyle beraber hiç tanımadığım bir literatür olan Yunan sosyoloji literatürünü tanıma fırsatı yakaladım. Memleketim olan Yunanistan'ın siyasi ve toplumsal tarihini de yakından farklı yönleriyle öğrenme şansım oldu. Sosyoloji tarih yazımı konusunda mesleki tecrübelerinden yararlandığım, bilgi sahibi olmadığım bu konuda, değerli kaynaklara ulaşabilmem için literatür taramasında bana yardımcı olan ve yol gösteren, tezimin en iyi şekilde sonuçlanması için yaptığım tüm çalışmaları sabırla inceleyen ve bu süreçte tüm sorularıma cevap verip, tezime katkı sağlayan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Akyurt'a ilgi ve desteği için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ders döneminde ders işleme titizliğiyle konuları daha iyi anlamamıza yaptığı katkının yanı sıra, tez konusu belirleme döneminde bu konuyu seçmemdeki etki ve yönlendirmesinden dolayı ayrıca bölüm başkanımız Prof. Dr. İsmail Coşkun'a teşekkür etmek istiyorum.

İskeçe, 2022

Beisanour IMAM

İÇİNDEKİLER

ÖZ ii

ABSTRACT iv

ÖNSÖZ vi

TABLOLAR LİSTESİ x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

YUNANİSTAN'DA SOSYOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞ KOŞULLARI

1. Siyasi Gelişmeler 7

2. Toplumsal Ortam 10

i. 1821 Sonrası Dönem 10

ii. Küçük Asya Felaketi 12

iii. 1930 Sonrası Dönem: Modernleşmeye Tepkiler 13

3. Düşünsel Bağlam 15

i. Sosyolojinin Gelişimini Olumlu ve Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler 15

ii. Sosyolojinin Gelişim Evreleri 18

iii. Sosyolojinin Kurumsallaşma Sürecinin Aktörleri 19

İKİNCİ BÖLÜM

ÖNCÜ SOSYOLOGLAR

1. Alexandros Papanastasiou (1876-1935) 24

i. Hayatı 24

ii. Siyasi Görüş ve Faaliyetleri 25

iii. Sosyolojik Görüş ve Faaliyetleri 29
2. Panagiotis Kanellopoulos (1902-1986) 32
i. Hayatı 32
ii. Sosyolojik Görüşleri 33
iii. Sosyoloji Tanımı 34
iv. Klasik Teorisyenler 35
v. Dil Sorunu 37
3. Avrotelis Eleutheropoulos (1869-1963) 38
i. Hayatı 38
ii. Sosyolojik Görüşleri 39
iii. Eşitsizlik 40
iv. Siyasi Partiler 41
v. Toplum 42
4. Demosthenes Daniilidis (1889-1972) 43
i. Hayatı 43
ii. Sosyolojik Görüşleri 46
iii. Modern Yunan Toplumu ve Ekonomisi 49
5. Konstantinos Karavidas (1890-1973) 56
i. Hayatı 56
ii. Sosyoloji Açısından Önemi 57
6. Marksist Sosyologlar: Georgios Skliros ve Giannis Kordatos 60
i. Georgios Skliros 60
ii. Giannis Kordatos 62
7. Yunan Sosyolojisine Katkı Yapan Diğer Sosyologlar 64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

1. Disiplinler Arasılıktan Bağımsız Akademik Disipline Yunan Sosyolojisinin Dönemleri 67

2. Toplumsal ve Siyasal Öncüler Olarak Yunan Sosyologları 69

3. Yunan Sosyologlarının Etkilendikleri İsimler, Eğitim Aldıkları Kurumlar ve İdeolojik Yönelimleri 71

4. Yunan Sosyologlarının Tematik Odakları 73

5. Yunan Sosyolojisindeki Alman Sosyoloji Etkisi: Tönnies, Cemaat ve Alman Ulusçuluğu 76

6. Yunan Sosyolojisindeki Alman Tarihçi Okulu Etkisi 79

7. Akademik Yunan Sosyolojisi 81

SONUÇ 83

KAYNAKÇA 88

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yönetim Sürecindeki Değişiklikler..... 9
Tablo 2: İki Farklı Dönemde Sosyolojinin Gelişimi..... 68
Tablo 3: Öncelik ettikleri kurumlar, çalışmalar..... 71
Tablo 4: Etkisi altında kaldıkları sosyologlar..... 72
Tablo 5: Eğitimleri ve ideolojik tutumları arasındaki ilişki..... 73
Tablo 6: Öncü Yunan sosyologlarının ele aldıkları konular..... 76
Tablo 7 Yunan Sosyolojisindeki İki Sosyolojik Gelenek..... 78
Tablo 8: Alman Tarihçi Okulu ile Klasik İngiliz İktisat Okulu'nun Karşılaştırılması 80

GİRİŞ

Antik Yunan düşünürlerinin zenginliğinin aksine, modern Yunan toplumunda aynı derecede gelişkin bir düşünsel birikime rastlanmamaktadır. Bunun nedeni olarak Yunan toplumunun etnik çekirdeğini teşkil eden Helenlerin farklı imparatorluklar tarafından yönetilmeleri ve bağımsızlıklarını çok ileri bir tarihte kazanmaları gösterilmektedir. Yeni bir toplumsal düzen oluşturmaya çalışan bu toplum, eğitim düzeyi ve kurumsal düzenlemelerindeki sorunlarını çözmek amacıyla sistematik olarak yurt dışına öğrenci göndermiştir. Sosyoloji eğitimi de tamamen dışa bağımlı olmasa bile genelde yabancı unsurları barındırmaktadır. Alman sosyoloji geleneği Yunan düşünce hayatı üzerinde etkili olan yabancı ulusal sosyal bilim gelenekleri arasında en baskın olanıdır. Aynı zamanda Yunan sosyolojisinin başlangıç aşamasında liberal-demokrat bir eğilimin yanı sıra Marksist fikirlere de rastlamak mümkündür (Barnes ve Becker, 1938, s. 1096).

Sosyolojinin, modernleşme sürecinde tanınması ve devlet modernleşmesiyle ilgili sorunlara karşılık gelmesi, uzun süre siyasi literatürün kapsamında ele alınmasına neden olmuştur. Sosyolojinin ilk dönemde siyasi amaçlar doğrultusunda, siyasetçiler tarafından kullanılması, bilimsel bir disiplin olarak gelişmesinin önündeki engellerden bir tanesidir. Ekonomi, siyaset, hukuk gibi diğer sosyal bilim alanlarında da bu durumla karşılaşmak mümkündür. Sosyal bilimler, kaosun hakim olduğu bir ortamda hem siyasi hem toplumsal sorunlara çözüm önerisi sunmak adına seferberlik edilmiştir. Yapılan araştırmalarda sosyolojik yöntem, kavram ve kuramlara başvurulmaması; klasik sosyolojik metinlerin değerlendirilmesi dışında Yunan toplumuna ilişkin özgün araştırmaların yapılmaması ve sosyolojinin diğer sosyal bilim disiplinlerinden henüz ayrışmamış olması, gerçek bir sosyolojinin varlığından bahsetmemizi zorlaştırmaktadır (Kyrtsis, 1998, s. 312). Yine de, yapılan ilk çalışmaların sosyolojinin ilk adımlarını, hatta zeminini oluşturduğu söylenebilir.

İlk dönemde bir kısmı Fransa'da olmak üzere, baskın olarak Almanya'da eğitim alan entelektüellerden ve sosyal felsefeye yakın olan çalışmalardan sonra, 1950'li yıllardan itibaren Amerikan ve İngiliz sosyolojisine ilgi duyan ve ampirik çalışmalarla Yunan toplumuna dair veriler elde eden sosyologlardan bahsedilebilir. Bu durum, Yunan

sosyoloji tarihinin iki farklı dönemde ele alınmasına imkan vermektedir (Nicolaou, 1974, s. 24) . İlk dönem Yunan sosyologlarının güvencesiz bir ortamda, akademinin dışında, kendi bağımsız çabaları sonucunda elde ettikleri ilerlemeye kıyasla, 1950'li yıllarda UNESCO ve Yunanistan'ın işbirliği sonucunda yabancı sosyolog ve araştırmacıların da bizzat Yunanistan'a gelerek sosyolojik araştırmalara katkı sağladığı bir ortam söz konusudur (Dimaki, 1987).

Yunan sosyoloji tarihi üzerine bugüne kadar yapılan pek çok çalışma vardır. Litsa Nicolaou ve Ioanna Lampiri Dimaki literatür taramasında en çok rastladığımız, Yunan sosyolojisi üzerinde duran iki isimdir. Bu iki isim dışında Alexandros-Andreas Kyrtsis ve Meletis Meletopoulos gibi isimler, Yunan toplumuyla ilgili diğer sosyolojik araştırmalarının yanı sıra Yunan sosyoloji tarihi üzerine çalışmalar da yapmıştır. İlk dönem Yunan sosyolojisinin, gerçek bir sosyolojik çalışmayı simgelemediği ve bu dönemde yapılan çalışmaların felsefi ve teorik pratikler olduğu fikri, literatür taramamızda rastladığımız yaygın bir kanıdır. Ancak bu dönemde yapılan çalışmaların dönemin koşullarına göre büyük bir çabayı gerektirdiği ve böyle bir çabanın Yunanistan'da sosyal bilimlerin gelişmesi için II. Dünya Savaşı sonrasında ABD tarafından çeşitli desteklerin yapıldığı süreçte dahi görülmediği anlayışı da mevcuttur. Literatür taramasında Yunanistan sosyoloji tarihi hakkındaki çalışmaların çoğunlukla yurtdışında (Amerika'da ve İngilizce olarak) yapıldığı ve Yunanca olmadığı fark edilmiştir. Literatürde rastlanan Yunan sosyoloji tarihi araştırmaları çoğunlukla başlangıç noktası olarak Sosyoloji Derneği'nin kuruluşunu (1908) almakta, genellikle sosyologları araştırmanın merkezine koymakta ve sosyolojiyi toplumsal-siyasi çalkantılarla ilişki içinde dönemleştirerek incelemekte, bu sayede genel bir resim sunmaya çalışmaktadır.

Nicolaou, ilk dönem Yunan sosyolojisini, sosyoloji adı altında yapılan bir reform hareketinin sonucu olarak değerlendirmiştir. Aynı durumu akademi içinde de görmüştür. Ona göre disipline yeni katkılar sunmayan felsefe ve tarih ağırlıklı bir eğitim söz konusudur. Bu durumu ilerlemenin olmayışı olarak değerlendirmiştir (Nicolaou, 1974, s. 16). Amerikalı sosyolog Rothschild de Yunan sosyoloji tarihine dair yazdığı bir makalede sosyolojinin bu ilerlemeyişini karşı karşıya kaldığı savaşlar ve toplumsal ortamın güvensizliğine yormuştur. Aynı şekilde bu ilk dönem

sosyologlarının gerekli donanıma sahip olmadan, ekonomik ve politik konjonktürün tartışma ve kritiğini kendi sezgileri doğrultusunda yapan kimseler olduklarını ifade eder (Safilios Rostchıld, 1968, s. 283). Bunun aksine Dimaki, bu dönemde kurulan derneklerin, dergilerin ve yapılan çabaların çok önemli olduğunu ve sosyolojinin ileriki süreçlerde daha kolay ilerleyebilmesi için bir zemin oluşturduğu fikrini öne sürmüştür (Dimaki, 1996, s. 122). Kyrtsis ise bu çabaların dağınık sosyolojik atıflardan ibaret olduğunu ve gerçek bir sosyolojik çalışmayı tanımlamadığını ifade etmiştir (Kyrtsis, 1998, s. 321).

Tezimiz temelde bu literatürü çözümlemeyi hedefleyen bir değerlendirme (*review*) çalışmasıdır. Bu kapsamda öncelikle Yunan sosyolojisinin ilk dönemi hakkında yazılan makale, rapor, kitap ve derlemelerden oluşan ikincil literatür eleştirel bir gözle incelenip değerlendirilmiştir. İkincil literatür kapsamında İngilizce ve Yunanca çalışmalar esas alınmıştır. Yunan sosyolojisinin başlangıç aşamasında yapılan ilk sosyolojik çalışmalara ise ancak gerek duyulduğunda müracaat edilmiştir. Söz konusu Yunanca birincil literatürün geniş kapsamı ve hacmi de göz önüne alındığında bu türden bir sınırlama bu yüksek lisans tez çalışması kapsamında gerekli görülmüştür. İncelemeye dahil edilen birincil ve ikincil çalışmalar, Yunan sosyoloji tarihinin ilk döneminde öne çıkan isimler ve tematik odaklar etrafında nitel bir analize tabi tutulmuştur.

Çalışmanın odaklandığı tarihsel aralık, Yunan sosyolojisinde yapılan ilk çalışmalara ve Yunan sosyolojisinin belirleyici konularına bakılarak belirlenmiştir. Dolayısıyla tezimizin zamansal kapsamı 1908'de Yunanistan'da kurulan ilk sosyoloji derneği olan Yunan Sosyoloji Topluluğu'nun kuruluş ile başlamakta ve 1929 yılında kurulup, kısa süreli ilk iki sosyoloji kürsüsünün kapanmasıyla sona ermektedir. Tezin oluşumunda bu tarihsel aralıkta (1908-1929) yapılan çalışmalara ilişkin ikincil literatür esas alınmış, bazı tematik odaklar özelinde birincil kaynaklara da ulaşma şansımız olmuştur. Bu sayede Yunan sosyoloji literatüründeki ilk dönem sosyologlarının hangilerinin daha merkezi öneme sahip oldukları ve üzerinde daha çok durulmayı hak ettikleri anlaşılmıştır.

Bu araştırma Yunanistan'da sosyolojinin doğup geliştiği ilk döneme odaklanmaktadır. Yunan sosyoloji tarihi olarak belirlediğimiz konu bu çalışma kapsamında belli sosyologlarla, belli bir disiplinler arası alanla ve belli bir dönemle sınırlanmıştır. "Yunan sosyolojisi" olarak nitelendirdiğimiz ulusal sosyoloji geleneği, şimdiki Yunanistan sınırları içinde doğup büyümüş Yunan uyruklu sosyologların yanı sıra, Yunanistan sınırları dışında (Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde örneğin Nevşehir, İstanbul ve Trabzon) doğsa bile kendisini Yunan/Helen olarak tanımlayan ve Yunan toplumunun sosyolojisinin gelişmesine katkıda bulunan sosyologları da kapsamaktadır. Yunan asıllı ailelerin üyeleri olan bu aydınlar, yaşadıkları ve doğdukları bölgeler farklı olsa da, Yunan okullarında eğitim almış ve çalışmalarının çoğunu Yunanca yazmıştır. Bu durum bulundukları akademinin zorunlulukları çatısında farklılık göstermiştir. Örnek olarak Eleutheropoulos'un Almanya'da bulunduğu süre boyunca çalışmalarını Almanca yazması gösterilebilir.

Yunan sosyoloji tarihini oluşturan çalışmalarla beraber bu zeminin varlığına neden olan tam anlamıyla 'sosyolojik' olarak adlandırılmayacak çalışmalar da ele alınmıştır. Ele aldığımız dönemlerde tamamen saf bir sosyolojinin varlığından bahsetmek güç olduğu için, sosyolog olarak değerlendirdiğimiz aydınların, "sosyoloji" adını telaffuz etmeden inceledikleri toplumsal sorunlar da tezimizin bir bölümünü oluşturmaktadır.

Sosyolog kavramı ise, anlaşıldığı gibi sosyoloji eğitimi alan kimselerden ziyade hukuk ve eğitim alanlarında eğitime başlamış ve eğitim süreçlerinde sosyolojiye ilgi duymaya başlayan aydınlar için kullanılmıştır. Yunanistan toplumunda sosyoloji geleneğinin henüz oluşmadığı bu dönemde sosyal bilimler arası keskin bir ayrım da görmemiz mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki; metin içerisinde de sosyoloji ve diğer sosyal bilimler üzerinde çalışıp uzmanlaşan aydınların genellikle bir çatı altında toplandığını göreceğiz. Aynı şekilde sosyolojinin gelişmesine katkıda bulunan ve sosyolojik çalışmaların yapıldığı araştırma merkezleri ve kurumlar, hatta dergiler, bağımsız bir sosyolojik içeriğe sahip olmaktan çok sosyolojiyi diğer disiplinlerle bir arada ele almıştır. Sosyolojinin özellikle siyasetle bir arada kullanıldığı ve diğer disiplinleri besleyici nitelikte olduğu gözlemlenmiştir.

Üç bölümden oluşan bu çalışma, bir ulusal sosyoloji geleneğinin tarihini yazma amacı taşıdığı için, genel bir bakış açısı içerisinde hazırlanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde sosyolojinin Yunanistan'da geliştiği siyasi, toplumsal ve düşünsel ortam betimleyici bir tarzda bir arada verilmeye, döneme dair bir resim sunulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise sosyolog merkezli bir yol izlenerek, sosyolojinin hiç var olmadığı bir toplumda filizlenmesine ve gelişmesine katkı sunan isimlere değinilmiştir. Son bölümümüz ise Yunan sosyolojisine dair tezimizde ele aldığımız tüm verilerin analizi ve bu verilerin anlaşılır kılınması adına karşılaştırmalı bir anlatımdan oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUNANİSTAN'DA SOSYOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞ KOŞULLARI

Yunan sosyolojisi, ilk döneminde Yunan toplumu, sosyal gruplar veya klasik sosyolojiden ziyade, Yunanistan'da tarihsel olayların neden olduğu güncel siyasi sorunları analiz edip çözmeyi hedeflemiştir. Kurdukları dernekteki toplantılarda ve dergi yazılarında Yunan aydınları mevcut sorunlara cevap verebilecek yabancı düşünürlerin fikirlerinden bahsetmiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Günlük basın ve süreli yayınlar incelendiğinde, sosyolojinin ilk döneminde güncel sorunların sosyolojiden ilham alınarak tartışılmasının son derece moda olduğu görülmektedir. Alman sosyolojisi ve özellikle de Marksizm, ikisi de tamamen benimsenme de, Yunan sosyologlar arasındaki hakim bakış açıları olmuştur. Tönnies, Simmel ve Mannheim etkilendikleri diğer isimler arasındadır. Sosyolojinin diğer disiplinlerle, özellikle felsefeyle olan ilişkisi göze çarparken aynı zamanda bireyselliğe karşı toplumsal dayanışmayı önceleyen cemaatçi bir sosyoloji anlayışı kullanılmıştır. Tarım sorunu, dil sorunu, milliyetçilik, iktidar meselesi, toplumsal sınıflar ve kimlik, ele aldıkları ve çözüm üretmeye çalıştıkları başlıca konulardır. Ayrıca ilk dönem Yunan sosyologları arasında devrimci görüşler yaygın değildir. Yunan toplumunun iyileşmesi için ortaya koydukları reformist çerçeve, başlıca mücadele biçimlerini oluşturur.

Papanastasiou'nun, dostları ve müttefikleriyle birlikte, aynı anda hem bir tartışma grubu hem de bir siyasi parti niteliğinde olan "Sosyoloji Derneği"ni (*Κοινωνιολογική Εταιρεία) "Koinoniologiki Eteria"* kurması sosyolojinin gidişatının belirleyicisi olmuştur. Papanastasiou'nun, 1905'ten 1906'ya kadar İngiltere'de olması ve burada İngiliz tarım kooperatiflerinin işleyişini ve Fabian ekonomi literatürünü okuması, Fabian Cemiyeti'nin ılımlı sosyalizm ile sosyal reformları birleştirerek modernleşme sürecini hızlandırmayı amaçlayan Yunan durumuna uyarlanmış bir versiyonu, anlamlı bir model gibi görünmüştür ve Yunan toplumuna uyarlanmak üzere bu doktrin kabul edilmiştir (Kyrtsis, 1998, s. 315). Sosyoloji Derneği öncelikle bu reformist ve demokrat yönelimli olan Fabianlar cemiyetinin fikirlerine uygun bir örgütleşme sürecine gitmiş ancak ideolojik ve şüphe unsuru olarak görülmüş ve toplum içerisinde

mesafeye neden olmuştur. Derneğin önündeki ikinci model ise Sosyal Politika Derneği (*Verein für Socialpolitik*) ve Alman Sosyoloji Derneği'dir. İlk dönem Yunan sosyologları, güçlü Alman akademisyenler grubuna ve çevrelerindeki sosyal ağlara özgü olan üslubu ve entelektüel ve politik yayınlar arasındaki bağlantıyı taklit ederek, hem ılımlı sosyal reformları hem de özel bir sosyal entelektüel biçimi teşvik etmek istemiştir. Sosyal bilimlerin bakış açısına dayalı olarak politikacılara tavsiyelerde bulunarak ve bürokratlara uzmanlık sunarak modernleşmeyi teşvik etmeyi hedeflemişlerdir. İlk modelin sosyolojinin gelişimi önünde bir engel olması ve sosyal bilimcilerin çalışmaların bu ortamda gelişim gösterememesi 1916 yılından itibaren ikinci modelin kabul edilmesine ve nesnel bir ortam içerisinde siyasetle bürokratik bir ilişki içerisinde olmalarıyla sonuçlanmıştır.

İlk dönem Yunan sosyolojisindeki yönelimleri daha iyi anlayabilmek için, toplumsal tarihe ve düşünsel bağlama daha yakından bakmak yararlı olacaktır. Aşağıda toplumsal düşüncedeki yönelimler siyasi ve toplumsal değişmelerle ilişkilendirilerek ele alınmaya çalışılmıştır.

1. Siyasi Gelişmeler

Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanması, diğer balkan uluslarının da her savaş sürecinde Osmanlı Devleti'nden bağımsızlıklarını ilan etmelerine neden olmuştur. Osmanlı'yı hasta adam olarak gören Avrupa devletlerinin bu yapılan isyanlara desteği de önemli bir unsurdur. Ayrıca azınlıklara sağlanan haklardan da yararlandıklarını belirtmeliyiz (Sander, 2012, s. 211).

Yunanistan'ın bağımsızlık sürecinde Avrupalı devletlerden aldığı destek (Helenseviciliği), Antik Yunan'a vurgu yapıp batı uygarlığının kaynağı olarak Yunanlıları kabul etmelerindedir. Yunanistan Avrupalılar tarafından bir bölgeden ziyade bir ruh ve cemaat anlayışı olarak kabul edilmiş ve demokrasi gibi önemli kavramların da doğuş yeri olarak önem bulmuştur. Bu ilgi Bizans imparatorluğunun yıkılmasının ardından oluşmuştur. Dönemin yozlaşmış olarak görülen Yunanlıları, antikiteye vurgu yaparak antik ve modern çağ bağlantısını oluşturmuş ve bu ilgiyi sürdürmeyi hedeflemişlerdir. Dönemin modern Yunanlıları, Rum yani doğulu

geleneklere sahip, Ortodoks olan Yunanlılar, Antik Yunan olan Helenlere tarihi dayandırma çabası içerisine girmiştir. Bu süreçte maddi bağışlar toplanıp, komiteler hazırlanmıştır (Jusdanis, 1997, s. 35).

1821 yılında Yunanlıların Osmanlı İmparatorluğu'na karşı gerçekleştirdikleri isyanla başlayan ve 1828 yılında bağımsız bir ülke olarak tanınmasıyla modern Yunan toplumunu oluşturan ilk adımlar, yakınçağ Yunan tarihinin başlangıç noktalarıdır. Modern Yunanistan 1947 yılına kadar yeni topraklar kazanarak devletin sınırlarını genişletmiştir ve bugün de halen aynı sınırlar içinde varlığını sürdürmektedir. 1828-1832 yılları arasında resmi olarak "Yunan Devleti" şeklinde adlandırılmış ve ilk yönetici olan Giannis Kapodistrias tarafından demokrasiyle yönetilmiştir. Yunanistan'ın ilk para birimi olan "Phoenix" başta olmak üzere "Yunanistan Ulusal Bankası" (*Εθνικη Τραπεζα) "Ethniki Trapeza"* ve eğitim sistemindeki değişikliklerle beraber yeni bir düzen oluşturmaya çalışmıştır. Kapodistrias'ın bu yenilik hareketleri başta büyük toprak sahipleri olmak üzere birçok seçkin aileyi rahatsız etmiş ve bu durum idamıyla sonuçlanmıştır.

1833 yılında Yunanistan'da monarşi ilan edilmiş ve devlet "Yunan Krallığı" ismini almıştır. Tahta Bavyera Kralı'nın oğlu Othon gelmiştir. Yönetimin otoriter ve baskıcı yönelimlerine tepki olarak ortaya çıkan halk ayaklanmaları sonucu ilk anayasa 3 Eylül 1843 tarihinde oluşturulmuş ve kralın mutlak yönetimine son verilip meşrutiyet ilan edilmiştir. Bu tarihten Othon'un tahttan indirildiği 1862'ye kadar meşruti monarşi devam emiştir (Vakalopoulos, 2005).

1862 yılında Othon'un tahtan indirilmesiyle 1864 yılında Danimarka kralı Georgios başa geçmiştir. Yunan kraliyet ailesi Glückskburg-Danimarka hanedanının bir koludur. 1863 yılında Othon yönetiminin ardından 1. Georgios tarafından kurulup 1974 referandumuna kadar yöneten altı kral da bu aileye mensup olmuştur. Meclisin tekrar oluşturulması ve eskisine göre daha liberal olması sonucu, kralın mecliste güvenoyu alması şartı gündeme gelmiş ve bu talep kral tarafından da kabul edilmiştir. Yunanistan'ın büyük ülküsü olan "Megali İdea" idealinin hakimiyeti bu dönemde birçok cephede savaşılmasına neden olmuştur. "Goudi Hareketi" (*Κίνημα στο Γουδί) "Kinima sto Goudi"* isimli bir askeri ayaklanmanın sonucu ikinci meclis seçimleri

yapılmış ve 1910 yılında Eleutherios Venizelos başbakan olarak seçilmiştir. Venizelos 1910 yılından ölümüne kadar Yunanistan siyasi sahnesinde bulunmuştur. Girit'in bağımsızlık mücadelesi, Yunanistan'ın Küçük Asya süreci, Birinci Dünya Savaşı, Balkan Savaşları ve Lozan Antlaşması gibi önemli mücadele konularında belirleyici bir role sahip olmuştur. Yedi defa başbakanlık görevinde bulunan Venizelos, 1936 yılı olan ölüm yılına kadar Yunanistan dış ilişkilerinde iç sahnede olduğu kadar belirleyici olmuştur. 1924 yılında referandum kararıyla ve Papanastasiou'nun çabaları sonucu anayasal monarşinin yerine cumhuriyet ilan edilmiş ancak 1935 yılında liberaller tarafından yapılan darbenin başarısız olması ve bu süre içinde kendini karışıklık ortamının hakim olması, anayasanın askıya alınmasına tekrar referandum sonucu, 1935'teki referandumla yine anayasal monarşiye dönülerek, Yunanistan Kraliyet ailesi yönetime geçmiştir. Parlamenter hükümet bir yıl kadar yaşadıktan sonra 1936 yılında Ioannis Metaxas, kral tarafından başbakanlığa getirilerek diktatörlük süreci başlamıştır. Metaxas'ın yönetime geçmesi parlamentoyu feshetmesiyle sonuçlanarak, 1938'de başlayan ömür boyu süren bir başbakanlık dönemi başlamıştır. Metaxas 1941'den ölümüne kadar süre boyunca diktatörlük özellikleri gösteren bir yönetim biçimini "Üçüncü Uygarlık" olarak adlandırarak, kralı destekleyen tüm medya kuruluşlarını susturmuş ve sürgüne göndermiştir. 1924-1935 yılları arasında cumhuriyet rejimiyle yönetilmesine rağmen, Yunanistan'ın ekonomik güçsüzlüğü cumhuriyetin zarar görmesine ve soyluların tekrar iktidara gelmesine neden olduğu için soylular bu güçsüzlükten yararlanmıştır. Kısaca modern Yunan tarihinde anayasal monarşi, farklı zaman dilimlerinde demokrasinin varlığıyla beraber 1974 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.

Tablo 1: Yönetim Sürecindeki Değişiklikler

Dönem	İsim	Yönetim Biçimi	Yönetim
1822-1832	Yunan Devleti "1. Yunan Demokrasisi"	Demokrasi	Ioannis Kapodistrias
1832-1843	Yunan Krallığı	Monarşi	Othon
1843-1862	Yunan Krallığı	Meşruti Monarşi	Othon
1862-1910	Yunan Krallığı	Meşruti Monarşi	I.Georgios
1910-1924	Yunan Krallığı	Meşruti Monarşi	Venizelos-Georgios

1924-1935	2. Yunan Demokrasisi	Demokrasi	Papanastasiou-Venizelos vs.
1935-1974	Üçüncü Uygarlık	Monarşi, Diktatörlük	G. Kondilis, I. Metaksas
1974-Günümüz	3. Yunan Demokrasisi	Demokrasi	K. Karamanlis, A.Papandreou vs.

2. Toplumsal Ortam

Yunanistan'da sosyolojinin gelişim süreci, hem jeopolitik konumundan kaynaklı hem de toplumsal ve tarihsel birçok etkinin altında kalmıştır. 1821 yılında Osmanlı İmparatorluğundan bağımsızlığını ilan edip şekillenmeye başlayan Yunan toplumu, gelenekle modernleşmenin bir birleşimidir. Uzun süre hem iç hem de dış savaşlarla karşı karşıyla kalmış ve hem ekonomik kalkınma hem de ulusal entegrasyon için batılı müttefiklerinden yardım istemiştir. Yıllarca sürecek olan yönetilme krizi, Yunanistan'ın resmi olarak kabul edilme süreci, devlet sınırlarındaki daimi değişim, yönetim rejimindeki yenilenme ve aksaklıklar bir kaos ortamını beraberinde getirmiştir (Nicolaou, 1974, s. 10). 19. ve 20. yüzyıllarda sadece Yunanistan'da değil, tüm dünyada yaşanan siyasi çalkantıların etkisi de bu gelişim sürecinde etkili olmuş ve gidişatı belirlemiştir.

Toplumsal bağlamın daha iyi anlaşılması için üç önemli toplumsal gelişmeye karşılık gelen üç farklı süreçte ele alınmıştır. Bunlar (i) 1821 Bağımsızlık süreci, (ii) 1922 Küçük Asya Felaketi ve (iii) 1930 sonrası modernleşme karşıtı eylemlerin olduğu tarihsel süreçlerdir.

i. 1821 Sonrası Dönem

1821 Yunanistan'ın Bağımsızlık Devrimi'nin düşünsel ve toplumsal etkileri, bu süreci anlamamızı kolaylaştıracak başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Bu devrim beraberinde modernleşme pratiklerini getirmiş ve Batı modernleşmesine dair tartışmalar gündeme gelmiştir. 1821 yılında başlayan bağımsızlık süreci, 19. yüzyılda sosyolojiye ilgi duyan Yunan aydınlarının değerlendirmek zorunda hissettiği ve farklı anlamlar yükleyerek konu edindikleri alandır.

Osmanlı merkezi sisteminin ve asıl üretim sistemi olan tımar sisteminin 17.yy'da çökmesi, milletlerin ve ulusların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kapitalizmin gelişmesi de yerel zanaatların önemsizleşmesine ve toprak sahiplerinin haraç ve vergilerden güçlenmeleriyle sonuçlanmıştır. Merkezi hükümetin zayıflaması tüccarların Balkanlardan Avrupa'ya doğru sıkı bağlar geliştirmişlerine ve böylece hem patrikhaneye hem de Osmanlı bürokrasisine nüfuz etmelerini kolaylaştırmıştır. Ekonomik güç kazanan tüccarlar, çocuklarının Avrupa'da eğitim almalarını sağlamış, cemaat anlayışı ve aydınlanma kavramının sıkça kullanıldığı, entelektüel ve cumhuriyetçi bir ideoloji geliştirmişlerdir. Patrikhane ve kiliseye karşı, dilin merkezi öneme sahip olduğu, otoritenin sivillere geçtiği bir yönetim arzulamışlardır. Tüccarların ve çocuklarının daha fazla ticaret arzusu, bağımsızlığı ve kapitalizmi aynı zamanda hukuk toplumunu istemeleri de önemli bir husustur. Bunu yaparken toplumun eğitimsizliğine dikkat çekmiş ve siyasal özerkliğin zamanla kültürel üretimi sağlayacağına inanarak, dille ayırt edilen milli cemaat fikrinin olduğu bir kimlik icat etmiş ve seçkin Yunan tarihini de bu amaçlarına ulaşmak için kullanmışlardır (Jusdanis, 1997, s. 42)

Bağımsızlığın ve modern Yunanistan'ın Antik Yunan tarihiyle olan ilişkisi, psikolojik veya sosyolojik hangi etkenlerden kaynaklandığı, etnik kimlik oluşturmadaki önemi ve neden olduğu toplumsal sorunlar bakımından incelenme konusu olarak ele alınmıştır. Dil ve toprak sorunu da yeni kuruluş aşamasında olan bu topraklar için hayati öneme sahip olan konulardır. Toprakların dağılımdaki eşitsizlik, büyük toprak sahiplerinin tüm güce sahip olmalarına ve asıl çalışan çiftçilerin sömürülmesine neden olmuştur. Tesalya (Thessalia) bölgesi bu durumun en yoğun yaşandığı bölgedir. Dil sorunundaki asıl konu ise aydınlarla halk arasında uçuruma neden olan resmi dil ve halk dili ile eski tercümelerin kullanıldığı Antik Yunancanın toplum içerisindeki kullanımı ve konumundaki işlevi incelenmiştir. Yeni kurulan Helen Cumhuriyeti olan Yunanistan'ın ise kimlik oluşturma sürecindeki milliyetçilik sorunu, kimliklikleri dayandırdıkları kültürel ve tarihsel mirastaki seçimleri ile bu bağımsızlık sürecinde farklı milliyetçilik türleri arasındaki etkenler incelenmiştir (Kourahanis, 2014, s. 8).

Bağımsızlık devrimindeki bazı noktalara değindiğimizde aslında sosyologların toplumsal yaşama yansıyan bu sorunları ele aldıklarını görebiliriz. Öncelikle devrim

sürecindeki önemli rol ve görevler, fener aristokrasisinde olmuştur. Sürecin başında, Osmanlı ve patrikhaneye bağlı oldukları için tüccarları ve bağımsızlığı desteklemek istememelerine rağmen devrim süreci yaklaştıkça, Fenerliler zamanla Ortodoks Hıristiyanlıktan, Helenizm ve Yunan dilinin gelişimini arzulayan entelektüellere yardım etmişlerdir. Ancak karşılarında Osmanlı merkezi yönetimin güçsüzleşmesiyle güçlenen ve zenginleşen toprak sahipleri olan derebeylerini (kocabasis) bulmuşlardır. Devrime dahil olan bir diğer grup da Yunan çeteleri olan kleftlerdir. Kleftler ve köylüler haraç yoksulluğa karşı direnememiş ve tamamen yoksullaşmışlardır. Bunlar üç düşman olarak rahip, kocabasi ve Türkleri tanımlamaktadırlar. Devrimde her role sahip olan zümre kendi arzu ve isteği idealinde savaşmıştır. Asıl hedefleri sonradan icat edilen hayali cemaat-dil anlayışı değil, yabancı olarak tanımladıkları Türklerden kurtulmak olmuştur. Yani monarşi ve aristokrasiye karşı verilen bir burjuva devrimi değildir. Sınıf, özel mülkiyet, bireysel çıkarların ön planda olmamasından anlaşılmalıdır. Fikirlerin ve kurumların batılı, yaşayanların Ortodoks ve geleneklere sahip çıkmaları, hala aile reislerinin olması bir çelişkiyi yaratmış ve böylece Bavyera kralının getirtilmesi ve yukarıdan aşağıya doğru bir yönetim sürecine geçilmesini sağlamışlardır. Diğer ülkelerin alamadığı desteği Yunanistan, İngiltere, Fransa ve Rusya'dan almıştır. (Jusdanis, 1997, s. 56)

Bu sürecin ardından tanımlanan sorunları çözmek adına, farklı siyasi kamplardan gelen entelektüel güçler sosyal bilimleri ithal etme ve geliştirme çabasında birleşmiş ve bunun sonucunda 1920'lerde ve 1930'ların başında esas olarak Alman klasik sosyolojisi ve siyasi ekonomisini benimsenmiştir. 1923'ten sonra Venizelos'a karşı çıkan, sosyal bütünleşme ve yerel toplumların korunması sorunlarıyla ilgilenen muhafazakar aydınların, kurumsal fikirlerin, sosyal politika ve ekonomiyle olan temaslarını yoğunlaştırması ve hatta daha sonra onun partisinin üyesi olmaları, dönemin toplumsal-siyasal konularının bütünleşmesinin göstergesidir (Kyrtsis, 1998, s. 319).

ii. Küçük Asya Felaketi

1821 devriminin ardından önemli bir toplumsal değişmeye neden olan diğer olay da "Küçük Asya Felaketi*" (Μικρασιατική Καταστροφή) "Mikrasiatiki Karastrofi* "olarak

adlandırdıkları, Türkiye'deki yaygın isimlendirmesiyle "Kurtuluş Savaşı" sürecidir. 1910-1920 döneminde modernleşme coşkusuna I. Dünya Savaşı'na katılımın eşlik etmesi, 1917 yılında Eleutherios Venizelos hükümetinin Yunanları İtilaf devletleri tarafına getirmesine neden olmuştur. Bu durum Kral Konstantinos'un ulusal tarafsızlık isteğine karşı gelmesine ve "Ulusal Bölünme" olayının gelişmesini sağlamıştır. Yunan ordusunun ana kuvvetleri, Ege'nin rakip modernleştiricileri olan Neo-Türklere (Jön Türk) karşı savaşmıştır. Hedefleri, eski Osmanlı imparatorluğunun Yunan yerleşim bölgelerinin kontrolünü ele geçirerek ulusal toprakları genişletmek ve Doğu Akdeniz'de daha güçlü bir jeopolitik konum oluşturmak olmuştur. Buradaki durum, liberallerin temel amacının bir parçası olan Yunanistan'ın hızlı modernizasyonunun uluslararası bağlamındaki varlığını sağlamaktır (Kyrtsis, 1998, s. 314). Yunanistan'da "Küçük Asya Felaketi" olarak adlandırılan, Türkçe tanımlamasıyla "Kurtuluş Savaşı" Eylül 1922'de Yunan ordusunun yenilgisi sonucu İzmir'den ayrılmasına ve özellikle Batı Anadolu'daki Yunan nüfusu ve hakimiyetini kaybetmesine neden olmuştur.

Bu gibi olayların sosyal morfolojiyi kökten değiştirmesi, klasik sosyolojinin toplumların zorunlu evrimi olarak belirttiği, modernleşme standartları ve pratikleri çerçevesinde bir toplumsal hareketliliği savunan ikincil modernleşme düşüncesinden uzaklaşılıp, toplumların kendi değerleri ve ihtiyaçları doğrultusunda bir gelişimi öngören birincil modernleşme fikrine yaklaştırmıştır. Bu düşünce biçimi Max Weber'in rasyonelleşme ve bürokratikleşme kavramıyla ilişkilendirilerek her gelişmenin bir ilerleme olarak kabul edilemeyeceği fikrine dayanır (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koinwnιologikh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 23-24).

iii. 1930 Sonrası Dönem: Modernleşmeye Tepkiler

1930 sonrasında modernleşme eğilimine karşı çeşitli tepkiler ortaya çıkmış ve bu süreçte oluşturulan yeni düzene dair fikirler geliştirilmiştir. 1910-1935 yılları arasındaki çalkantılı dönem, aydınların sosyal bilimlerle ilgilenmesine neden olmuştur. Ayrıca 4 Ağustos 1936 devrimi olarak adlandırılan askeri yönetim, "Metaksas diktatörlüğü" özellikle özgür ifadelerin kısıtlanması gibi benzer etkenler,

baskı kaynağı olarak sosyolojinin toplumsal bir role sahip olmasını gerektirmiştir. Sosyolojinin, fikirlerin tartışıldığı ve üretildiği öncü bir alan olması bazı tarihsel süreçlerin bir refleksi sonucu meydana gelmiştir. Yeni jeopolitik ve sosyal veriler, askeri başarılar ve siyasi dışa dönüklük, teknolojik gelişmelerin tek ilerleme kaynağı olarak görülmesi ilk süreçte sosyolojinin etkisini gösteren bir alan olmasına neden olmuştur (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 12-15).

1910'ların sosyal teknolojileri anlamında yapılan ekonomik ve siyasi düzenleme, 1922'den sonra hala önemini korumuştur. 1923 yılında Türkiye ile nüfus mübadelesinden sonra etnik farklılıkların azalmasına rağmen, Lozan Antlaşması'ndan sonra coğrafi olarak Avrupa topraklarıyla sınırlanan Yunanistan, Yunan toplumunun sosyo-demografik profilini kökten değiştiren ve yoğun sosyal sorunlar yaratan bir mülteci akını ile baş etmek zorunda kalmıştır. Sosyal sorunları çözmeye çalışan ve sosyal açıdan her zamankinden daha heterojen hale gelen bir toplumu bütünleştirmeye yönelik politikalara hangi değerlerin ve hangi fikirlerin kılavuzluk etmesi gerektiği sorusu gündeme gelmiştir. Bu dönemde modernleşmenin seyri önceki yıllarda olduğu kadar belirgin olmamıştır. İlk dönemlerde olduğu gibi tekrar Papanastasiou ve çevresi hem sosyal demokrasi hem de tarihsel verilere uygun biçimde bir sosyal-teknolojik modernleşme versiyonunu tanıtmaya çalışmışlardır. Kısaca Papanastasiou ve çevresi modernleşmenin anlamını yeni koşullarda yeniden tanımlamaya çalıştılar (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 48-53).

Politik faktörler olumsuz olduğu kadar olumlu sonuçlar da doğurmuştur. Sosyolojinin Yunanistan'da sembolik bir anlama sahip olması, bir taraftan modernleşme eğilimi gösteren bazı aydınlar ve siyasetçilerle bir arada anılmasına bir yandan da politik, ekonomik ve toplumsal sorunlara akılcı çözümü sunacak bir bilim şeklinde kabul görmesine neden olmuştur. Dil sorunu burada verilebilecek bir örnek olabilir. Klasik sosyolojiye olan ilginin ise 1922 yılından itibaren başlaması, sosyolojinin ideolojik

işlevinden ziyade teorik çalışmalarıyla ön plana çıkmasıyla başlamıştır (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koinwnιologikh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 13).

3. Düşünsel Bağlam

Yunanistan'ın ilk üniversitesi olan Atina Üniversitesinin 1836 yılında kurulmasıyla başlayan Yunanistan yükseköğretimi, aydınların beklentilerini karşılamaması nedeniyle, aydınların genellikle yurtdışında eğitim almalarına ve eğitim süreçlerini orada tamamlarına neden olmuştur.

i. Sosyolojinin Gelişimini Olumlu ve Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler

Yunanistan'da sosyoloji 1910'lu yıllarda meslek olarak sosyolog olmayan, daha ziyade hukuk ve eğitim kökenli aydınlar tarafından ön plana çıkarılmış ve tanıtılmıştır. Yunanistan'da sosyoloji yukarıda anılan gelişmelerin de etkisiyle Batı sosyolojisinin etkisinde gelişmiştir. Sosyoloji, Yunanistan'da, hızlı ve tam gelişimi için gerekli koşulların bulunmadığı bir zamanda, yani nispeten erken tanıtılmıştır. Bu tanışma sosyoloji geleneğinin oluşmasını geciktirmiş ve yanlış anlaşılmasına neden olmuştur (Nicolaou, 1974, s. 8). Sosyoloji kavramı ilk olarak Yunanistan'da 1892 yılında bir makalede kullanılmıştır. Onun ardından Almanya'da eğitim gören hukukçu ve eğitimci aydınlar tarafından bilimsel bir disiplinden ziyade sosyalist idealler çerçevesinde yapılacak sosyal reformlarla bir arada anılmıştır. Bu durumdan kaynaklanan entelektüel güç yoksunluğu, sosyolojinin gelişmesini engelleyen faktörlerin başında gelmektedir (Dimaki, 1996, s. 123).

Diğer akademik disiplinlerin temsilcileri aktif olarak sosyolojik ruhun yetiştirilmesine katkı sağlamışlardır. Kamu hukuku ve anayasa hukuku profesörleri olan Svolos ve Dendias gibi profesörlerin anayasa hukuku teorileri, çalışmaları Durkheim'ın sosyolojisinin hukuk bilimleri alanındaki bir uygulaması olan Leon Duguit okulundan etkilenmiştir. Ekonomistlerin ilgileri daha geleneksel olduğu için sosyolojik

fikirlerden daha az etkilenmişlerdir. Sosyal politika konularına odaklanmaya başlamaları ekonomistlerin de kurumsal sorunlara ilgi duymaya başlamalarına neden olmuştur. Ancak bu sosyolojik olarak ilgili ekonomistlerin çoğu muhafazakar ve antimodernist korporatist fikirlere daha yakın konumda bulunmuşlardır (Kyrtsis, 1998, s. 318). Sosyolojiyi, kurdukları "Sosyoloji Derneği" (1908) sayesinde Yunanistan'a tanıtan hukukçu Alexandros Papanastasiou ve arkadaşları aslında Yunanistan sosyoloji tarihinde küçümsenmeyecek bir adım atmışlardır. Teori merkezli ve ampirik çalışmalardan uzak, Alman sosyolojisinin etkisinin görülmesi, kurucuların sosyoloji eğitimi almamış olmaları ve sosyalist fikirlerin yaygın olması bu derneğe ve sosyolojiye karşı olan önyargıları beraberinde getirmiştir (Dimaki, 1996, s. 121). Aynı zamanda aydınların Batı modernleşmesine olan ilgisi ve sosyolojinin modernleşmeyle bir arada anılması İki Savaş Arası (1918-1939) dönemde hem halk hem de bazı aydınların sosyal bilimlere özellikle sosyolojiye, şüphe duymasına neden olmuştur. Modernleşmenin ve kapitalizmin neden olduğu kriz ortamı, bu gelişmelerin, uzak durulması gereken ve Yunanistan'a bir gelecek vaat etmeyen gelişmeler olarak kabul edilmelerine sebep olmuştur (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 22).

Sosyoloji bu eleştirel fikirlere ve güvensizliğe rağmen etkisini sosyoloji kürsülerinin kaldırılmasına da neden olacak politik kargaşanın yaşandığı 1930'lu yıllara kadar göstermeye devam etmiştir. Bu etki ve ilgi sadece şahsi çaba ve isteklerin değil, devletin ve siyaset sahnesindeki gelişmelerinin de bir sonucudur. Çünkü kriz sürecinde endişelenen siyasetçiler ve dönemin modernleşme yanlıları için sosyologların fikirleri değerli olmuştur. O dönemde sosyoloji ve özellikle sosyal bilimlere olan yönelim büyük ölçüde işlevseldir. Yani sosyolojinin ampirik, teorik ve metodolojik bir gelişiminin aksine; sosyolojiye bağlı ideolojik fikirlerin siyasi amaçlarla kullanımı yaygındır.

Sosyolojinin Yunan toplumunda kabul edilmeyişi ve yol kat edememesinin iki toplumsal nedeninden ilki, o anki Yunan toplumunun içinde bulunduğu siyasi krizler karşısında gerçeklikten kaçış olarak halk bilimine ve Antik Yunan'a yönelimdir.

Halkın kendi gerçeklerinden uzaklaşarak Antik Yunan'a doğru uzanarak, tarihlerinden motive olmaya çalışmaları onları sosyolojiden uzaklaşarak folklora (laografi) yakınlaştırmıştır. Bir diğer sorun da sosyalist ideallere sahip olan aydınların bile yurtdışını son çare olarak görüp Yunanistan'dan uzaklaşmalarıdır. Aydınlar arasında hakim olan görüşün Marksizm olması, devleti korkutan bir yanı olduğu için engellenmelerine yol açmıştır. Sosyalist görüşlerin din ile modernliğin birleşimi tarzında, bir tür mistisizm ya da ideolojiden kaçış olarak görülmesi, sosyolojinin gelişmesi için gerekli ortamın oluşmasına engel olmuştur (Dimaki, 1987, s. 34).

Yunanistan'da sosyolojinin gelişimini geciktiren ya da yavaşlatan toplumsal faktörlerin yanı sıra onu bir ihtiyaç kılan ve gelişmesini destekleyen şartlardan da söz edilebilir. Dimaki'ye (1987:19) ve Kyrtsis'e (1996:121) göre sosyolojinin bu süreçte kendi varlığını devam ettirebilmesinin başlıca nedenleri şunlardır:

i. Sosyoloji Derneği'nin yalnızca sosyolojiyi değil, ekonomi ve felsefeyi de ele alması ve bu üçünün bir arada olması, başka bir deyişle sosyolojinin çok disiplinli hatta multidisipliner bir çerçeve içinde yer alması; bu durum sosyolojinin farklı akademik ilgilere sahip bireyler tarafından da tanınmasına neden olmuştur

ii. Sosyolojinin gizem içinde olan Yunan toplumunu gizemden arındırma çabası içerisinde hakikat arayışı ve eleştirel sorgulamaya yönelmesi; var olan zorlu şartlardan kaçmanın aksine onlarla yüzleşmeyi sağlaması ve çözüm önerisi sunması

iii. Sosyoloji Derneği üyelerinin ve diğer sosyal bilimcilerin sosyalist ideallere sahip olması ve siyasi seferberlik organize etmeleri, bu seferberlik sosyolojinin ön planda tutularak hem bir disiplin hem de siyasi sahnede kullanılmasına neden olmuştur,

iv. Aydınların prototip oluşturma ve prestijlerini arttırma çabası sonucu sosyolojik çalışmalara yoğunlaşmaları

v. Benzer fikirleri benimseyenlerin etkileşim içinde ve bilimsel söylemler hakkında fikirleri olmayanlarla bir mesafe içinde olmaları, sosyolojinin "Sosyolog Çemberi" (*Ομάδα των Κοινωνιολόγων) "Omada ton Koinoniologon"* olarak adlandırdıkları grup içerisinde önemini yitirmemesine neden olmuştur.

ii. Sosyolojinin Gelişim Evreleri

Sosyolojinin gelişiminin daha iyi anlaşılabilmesi için Nicolaou (1974:32) tarafından yapılan dönemleştirme işimizi kolaylaştıracaktır. 1960 öncesi yani "Gelişim Dönemi" ve 1960 sonrası "Kurumsallaşma Dönemi" olmak üzere iki farklı dönemde inceleme konusu olarak ele almıştır. 1960 öncesi dönem de kendi içinde (i) Politik içeriğiyle tanındığı (1908-1929) ve (ii) Disiplin olarak kurumsallaşmaya başladığı (1929-sonrası) olmak üzere ikiye ayrılmıştır:

i. Politik olarak tanındığı 1908-1926 dönemi: Sosyolojinin bir sosyal reform hareketi olarak ortaya çıktığı ilk evre 1908 yılında Sosyoloji Derneği'nin kurulmasıyla başlayıp, 1910'lu yıllarda sona ermiştir. Aydınların siyasi kimlikleriyle bir toplumsal bilinç içerisinde siyasi pratiklerini içeren bu evrede sosyoloji, sosyal reformların alt yapısını oluşturmuştur

Sosyolojinin Yunanistan'da Politik İçeriğiyle tanındığı 1908 yılından itibaren ön plana çıkmasıyla kurumsallaşma sürecine doğru gittiği evreyi yani 1930'lu yıllara kadar olan evreyi farklı iki grubun özellikleri çerçevesinde alabiliriz:

(i) İlk gruba dahil edebileceğimiz aydınlardan bazıları, Papanastasiou, Kalitsounakis, Koronis ve Sideris'tir. İlk grubun özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 130-135):

a. Sosyoloji Derneği'nin dergisi olan Ekonomi ve Sosyal Bilimler Arşivi (1921) dergisini kurmuşlardır.

b. Klasik sosyolojiyi benimsememelerine rağmen, ona karşı çıkmamış ancak teknokrat yönlü olup, sosyal gelişmeleri ve değer anlayışlarını birleştirmişlerdir.

c. Teorik bir çerçeve içerisinde olmadan sosyal araştırmalarını siyaset-bilim ilişkisi içerisinde geliştirmişlerdir.

d. Ampirist ve pragmatist bir yönelim mevcuttur.

(ii) İkinci gruba dahil edebileceğimiz aydınlar ise akademisyen Kanellopoulos ve Lempesis gibi isimlerdir. Bu isimler, ilerleyen yıllarda Papanastasiou ve takipçilerinin fikirlerine yeni bir boyut kazandırmaya çalışmışlardır. Kanellopoulos ve arkadaşlarının sosyoloji anlayışı şu şekildedir:

a. Ekonomi ve Sosyal Bilimler Arşivi (1921) dergisine karşılık, Felsefe ve Sosyal Bilimler Teorisi Arşivi dergisini kurmuşlardır.

b. İrrasyonel, romantik ve sosyal felsefeye ağırlık veren yazılar yazmışlardır.

c. Teorik çerçeveler içerisinde, tamamen siyasetten kopamamış olmalarına rağmen, kendilerini özgür düşünen aydınlar olarak tanımlamışlardır.

ii. Disiplin olarak kurumsallaşmaya başladığı 1929 ve sonrası: Yunanistan üniversitelerinde kurumsallaşma ve yasallaşma süreci olan ikinci evre Atina ve Selanik'teki sosyoloji kürsülerinin kurulmasıyla başlamış, 1930'lu yıllarda iki sosyoloji profesörünün (Eleutheropoulos ve Kanellopoulos) istifasıyla sonlanmıştır. Bu kürsüler iki profesörün gayreti ve prestijlerinin sonucu kurulmuş olup, onların istifası bu kürsülerin kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır. Sosyolojinin kurumsallaşma ve yasallaşma çabası otuz yıl boyunca devam etmiştir. Sosyolojinin giriş seviyesinde öğretilmesi ve Alman tipi, sosyal felsefe ağırlıklı ve tarihsel nitelikte bir eğitim olması, disipline yeni katkıların sağlanmaması ve ilerleyememesine neden olmuştur.

iii. Sosyolojinin Kurumsallaşma Sürecinin Aktörleri

Yukarıda kronolojik itibarla çizilen resme, kurumsallaşmanın temel aktörleri olan (a) dernekler ve enstitüler, (b) dergiler, (c) tercümeler ve (d) akademi bünyesinde kurulan sosyoloji bölümleri açısından da bakılabilir.

a. Dernekler

Sosyoloji Derneği'nin dört hukukçu olan Papanastaiou, Triantafillopoulos, Petmezas ve Aravantinos ile eğitimci olan Delmouzos tarafından kurulması ülke çapında sosyoloji adına atılan ilk adımı ifade etmektedir. Salt sosyolojik olmaktan çok,

sosyoloji ile siyasetin birleşimine yakın olduğu ifade edilebilecek Sosyoloji Derneği'nin hedefleri şu şekilde tanımlanmıştır (Dimaki, 1987, s. 18):

a. Ekonomi, felsefe ve sosyoloji gibi bilimlerin halka tanıtılması ve araştırılması,
b. Devlet yönetiminin görevlerini tanımlamak,
    a. Toplumun tüm üyelerinin kendilerini geliştirmeleri için gerekli olan tüm şartların eşit bir şekilde sağlanması,
    b. Sermayenin, kişisel çıkarların aksine toplumsal çıkara hizmet edecek şekilde dağıtılması,
    c. İşçi haklarının sendikalar ve siyasi partiler yardımıyla düzenlenmesi.

Bu derneğin, politik bir içeriğe sahip olması sosyolojinin de devlet nezdinde sosyalizm propagandası olarak algılanması ve bir şüphe unsuru olarak anılmasına neden olduğu için Sosyoloji Derneği 1916 yılında nesnel bilgi üretme ve ideolojik önyargıları yıkma arzusuyla kapatıldıktan sonra Papanastasiou, aynı yılı Almanya'daki "Verein für Social Politik" kurumuna benzer özellikleri barındıracak olan "Siyasi ve Sosyal Bilimler Cemiyeti"ni (*Εταιρεια Κοινωνικων και Πολιτικων Επιστημων) "Eteria Koinonikon kai Politikon Epistimon"* kurmuştur. İlk derneğe karşılık bu dernek nesnel bilgi üretmeyi ve ideolojiden kaçınmayı hedeflemiştir (Dimaki, 1987, s. 19). İki dünya savaşının, Büyük Buhran'ın ve iç çatışmaların yaşanması Yunanistan'da sosyolojinin gelişimine ara verilmesine neden olmuştur. İleri bir tarih olan 1954 yılında kurulan Sosyoloji Araştırma Merkezi, farklı meslek gruplarına ait olan entelektüeller tarafından kurulmuş olsa da sosyolojiyi öncelemiştir. Bu merkezdeki çalışmalar, sosyolojik terimler, güncel problemler, sosyolojik yazılarla ilgilenmiş ve bunları teşvik etmiştir (Nicolaou, 1974, s. 24). 1960 yılında UNESCO ve Yunan devleti işbirliğinde kurulan "Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi" bir dönüm noktası olmuştur. 1967 yılına kadar UNESCO'nun önerisiyle sosyal antropoloji profesörü olan John Peristiani tarafından yönetilmiştir. Bu merkezde yapılan araştırmalarla ilk defa Yunan toplumu ampirik bir şekilde sosyolojik metotlarla incelenmiştir. Genellikle ekonomik ve demografik veriler elde etmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır (Dimaki, 1987, s. 36). Kısaca hedefleri şunlardır:

a. Sosyal bilimler kütüphanesi oluşturmak,

b. Sosyal bilim çalışmalarının yayımlanacağını bir dergi çıkarılması ve

c. Yunan sosyal bilimciler ile Akdeniz ülkelerini araştıran diğer sosyal bilimcilerle ortak çalışmaların yapılacağı bir forum oluşturmak.

b. Dergiler

1921 yılında yayın hayatına Kalitsounakis editörlüğünde başlayan "Ekonomi ve Sosyal Bilimler Arşivi" *(Επιθεώρησις των Κοινωνικών και Νομικών Επιστημών) "Epifeorisi ton Koınonıkon kaı Nomıkon Epıstımon*" dergisi, ilk sosyolojik analizlerin başlamasını sağlamıştır. Hedeflerini şu şekilde tanımlamışlardır:

1. Bilimsel alanda ve yetkileri dahilinde bu gelişime barışçıl bir şekilde yardımcı olmak,
2. Yunan ekonomik ve sosyal ilişkilerinin araştırılması ve eleştirisi,
3. Ekonomik ve sosyal adaleti sağlamak,
4. İnsani fikirleri yaymak.

1916 yılında, Papanastasiou tarafından kurulan "Siyasi ve Sosyal Bilimler Cemiyeti"nin yaptığı toplantı ve tartışmaların analizlerine yer vermiştir. Öncü isimlerin yazı yazdığı bu dergi Dimaki'ye göre hem o döneme kadar hem ileri tarihte görülmeyen çaba ve gelişmeye yer vermektedir. Kitap çevirileri ve makaleler toplumsal sorunlara çözüm arandığı bir içerikle sunulmuştur (Dimaki, 1987, s. 21).

Bu önemli kuruluşların yanı sıra kaleme aldıkları yazılarla akademik sosyolojiye katkı sağlayan isimler vardır. "Ekonomik ve Ticari Meslek Yüksekokulu" öğretmeni olan Turnaki, 1923 yılında çıkardığı 'Nea Politiki' isimli dergiyle o zamana kadar siyasi fikirleri ön planda tutulan sosyolojik dergilerin aksine akademik yazıların yazıldığı bu dergiyle öncü bir role sahiptir. Helenizm'i bir manevi bir birlik olarak değerlendiren ve bu medeniyetin ulusal gücüne inanan Gounaris ve Dragoumis'in yazıları, Glinos tarafından yayın hayatına başlayan "Anagennisi" dergisi de burada anılması gereken çalışmalardır.

Selanik Üniversitesinin muhafazakar ve yeniliklere karşı gelerek sosyolojinin gelişimini engelleyen iki isim, Voreas ve Amantos Helenizmin asırlık değerlerinin krizin yönetimi için yeterli olduklarını ve sadece pozitivizm ve teknolojik gelişmelerin uygulanmasıyla sorunların aşılacağını 1932'de yayımlanan "O Epistimologos" isimli dergide dile getirmişlerdir. Erevna, (Araştırma), Laos, (Halk), Mellon, (Gelecek), Elıkon, (Fransız fikirlerine yer veren ve klasik sosyolojinin tanımlamasını yapan ilk dergilerden bir tanesi) gibi dergiler de sosyolojinin akademide yer edinememesinin ardından gelişimine katkı sağlayan bazı dergilerdir (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 123).

c. Tercümeler

Sideris tarafından yapılan Achille Loria'nın "Sosyoloji" isimli eserinin tercümesi tarihsel materyalizm ve kent sosyolojisi arasındaki ilişkinin anlaşılması için önemli bir adımdır. Yunan sosyolojisindeki asıl tercümeler ise Durkheim, Sombart, Max Weber ve Duguit'le başlamıştır.

d. Akademik Bölümler

Sosyoloji, Yunanistan akademisinde ilk defa 1926 yılında felsefe profesörü olan Avrotelis Eleutheropoulos (1869-1963) tarafından Selanik Üniversitesi Hukuk Fakültesindeki derslerle tanıtılmıştır. Üç yılın ardından hukuk profesörü olan Panagiotis Kanellopoulos (1902-1986) da Atina Üniversitesindeki Hukuk Fakültesinde sosyoloji derslerine başlamıştır. Bu eğitim sürecinin kısa sürmesi 1937 yılında Eleutheropoulos'un Selanik'in bağımsızlık gününde rektör olarak yaptığı konuşma sırasında gereken yetkililere seslenmemesi, 1935 yılında da Kanellopoulos'un yeni yönetime getirilen krala bağlılık yemini etmemesi bu iki akademisyenin uzaklaştırılmasına ve sosyoloji derslerinin çok ileri bir tarihe ertelenmesine neden olmuştur (Dimaki, 1987, s. 22-26).

Kourvetaris ve Moskos'a (1968:243) göre burada kullanılan müfredat tamamen sosyolojik olmamakla birlikte dönemin siyasi koşullarından kaynaklı ideolojik içeriklere sahip olmuştur. Bu iki devlet kurumunun dışında iki özel ve küçük eğitim kurumu olan Panteion Üniversitesi ve Pierce Koleji'de sosyoloji eğitimi vermiştir. Panteion devlet yönetimini ön planda tutarken, 1875 yılında Türkiye'de ABD'li Yabancı Misyonlar tarafından kurulan ve 1923 yılında Yunanistan'a devredilmiş olan Pierce Koleji, ABD'de verilen sosyoloji eğitimiyle eşdeğer bir biçimde olmuştur. Ancak kız okulu olması, İngilizce eğitim vermesi ve küçük olması etkisinin sınırlı olmasına neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Yunanistan'ın harabeye dönmesi ve politik sistemden kaynaklı oluşan dengesizlik ve yönetim sorunu, 1950'li yıllara kadar akademik sosyolojinin varlığının olmamasına neden olmuştur. Yapılan ilk araştırmalar, Yunan olmayan sosyal antropolog, kırsal sosyolog ve sosyal coğrafyacılar tarafından yapılmıştır (Nicolaou, 1974, s. 33). Bu dönemde sosyolojinin anlamı tam olarak bilinmediği için bir kimlik inşası ve moda unsuru olarak ele alınmıştır (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 119).

İKİNCİ BÖLÜM

ÖNCÜ SOSYOLOGLAR

1. Alexandros Papanastasiou (1876-1935)

Yunanistan'a kurduğu "Sosyoloji Derneği" ile sosyolojiyi tanıtan ve mücadeleleri sonucu geniş bir kitleye ulaştırabilen Papanastasiou, hem siyasi hem de akademik alanda önemli gelişmelere neden olmuştur.

i. Hayatı

8 Temmuz 1876 tarihinde Yunanistan'ın Tripoliçe şehrinde doğmuştur. Milletvekilliği, milli eğitim bakanlığı ve lise müdürlüğü yapmış Panagiotis Papanastasiou ile Levidios Belediye Başkanı'nın kızı olan Marigo Rogari-Apostolopoulou'nun çocuğudur. Ailesinin ekonomik durumu eğitim sürecini etkilemiş ve kolaylaştırmıştır. Çocukluğunun bir bölümünü Kalamata (1876-1883) ve Pire'de (1883-1889) geçirdikten sonra Atina Üniversitesi'nde (1895-1898) hukuk eğitimi almıştır. Hukuk eğitiminin ardından Berlin, Heidelberg, Londra, Paris gibi şehirlerde sosyal bilimler, hukuk ve felsefe okumuştur (1901-1907) (Anastasiadis & Karapanou, 2008).

1907'de Yunanistan'a döndükten sonra 1908'de kendisi gibi Alman düşüncesinden ve sosyalizmden etkilenen, Yunanistan'daki pedagojik reformların öncüsü olan eğitimci Alexandros Delmouzos ile birlikte "Sosyologlar Derneği"ni kurmuş ve siyasi faaliyetleri bilimsel araştırmalarla birleştirmeye çalışmıştır (Anastasiadis & Karapanou, 2008).

1910 yılında kendi partisi olan "Halk Partisi"ni (Laiko Komma) kurmuştur. Kurduğu bu partiyle, eğitim sisteminin ve işçi sınıfının şartlarının iyileştirilmesinin önemini, ülkenin dış tehlikelere karşı korunması zorunluluğunu, halkın yönetimde söz sahibi olmasının gerekliliğini ve ekonomik süreçlerin düzenlenmesinin kaçınılmazlığını dile getirmiştir. 1915 yılından itibaren, Venizelos'un başkanlık ettiği "Liberal Parti" çatısı altında, onunla birlikte çalışıp yoğun siyaset yapmıştır. Bu süreçten itibaren ölüm tarihi

olan 1936 yılına kadar iki defa başbakanlık ve farklı bakanlıklarda bakanlık görevinde bulunarak Yunan tarihinde önemli işlere imza atmıştır. Sosyolojik görüşlerinin de bazıları olan Teselya sorunu, dil meselesi, eğitim ve demokrasi meselelerine dair yazılar yazıp, düzenleme önerilerinde bulunarak çözüm arayışına girmiştir (Kourahanis, 2014, s. 75).

ii. Siyasi Görüş ve Faaliyetleri

Yukarıda da belirttiğimiz gibi siyasi bir ailenin üyesi olması ve bu yüzden de bilime olan ilgisine dahi politik bir şekil vermesi onun siyasi kimliğinin önceliğinin ifadesidir.

1908-1936 yılları arasında Yunanistan'ın en karışık siyasi dönemlerinde politik sahnede önemli bir role sahip olmuştur. Parlamento konuşmaları, bilimsel çalışmaları veya gazete makaleleri olsun, metinlerinin atıfta bulunduğu konular geniş bir yelpazeye sahiptir. Demokrasinin toplumsal karakterinden ve pedagojik rolünden, tarım sorununa kadar anayasal kurumların işleyişi, din ve Balkan konfederasyonundan dil ve sanatın demokrasi için önemine kadar uzamaktadır. Belirli metinlerinin önemli kapsamı, zamansızlığı, doğru siyasetin yetiştirilmesini ortaya çıkaran belirli görüşlerin varlığı, her konjonktürün sınırlarını aşan bir düşünceye sahip olduğunun göstergesidir. Halk Partisi, (*Λαϊκό Κόμμα) "Laiko Komma"* Sosyoloji Derneği'nin kurucu isimlerinden oluşan bir grup sosyoloğun partisi olarak anılmıştır. İlk sosyalist içeriğe sahip parti programı ve tüzüğünü hazırlayan bu partinin metinleri ortodoks bir üslupla yazılmıştır. Bu üslup sosyalist fikirlerin en basit, düzenli ve tutarsızlıklardan arınmış biçiminde yazılması anlamına gelmektedir. Almanların sosyal düzenlemelerine benzer bir ortam hayalini kurmuş, kitlelere sosyalist fikirleri aşılamaya çalışıp, ezilenlerin haklarını ve toplumsal sorunları ön plana almaya çalışmış olsalar dahi, Venizelos hakimiyeti kendi takipçilerini oluşturmalarına izin vermemiştir. Sosyologlar tarafından kurulan Halk Partisi'ni Venizelos da meclis konuşmalarında "Sosyolog Partisi" olarak dile getirmiştir. Halk Patisinin kapanmasının ardından hala kendi düşüncelerine bağlı bir şekilde Venizelos'la fikir ayırımlarına rağmen onun yanında siyasi hayatına devam etmiştir. 1923-1927 yılları arasında yayımladığı "Demokrasi" *(Δημοκρατια) "Dimokratia"* isimli derginin başyazarı olarak monarşiye ve kralın demokraside yeri olmadığına dair yazılar yazmıştır (Nikos, 1975).

1924 yılında yapılan seçimlerde ise Venizelos'un partisi olan Liberal Parti'nin desteğiyle kendi partisi olan Demokrasi Birlik Partisi'nin başkanlığında başbakan olmuş ve siyasi hayatta dönemin değerli isimlerinden biri olmuştur. Bu süreçte monarşi devirmiş ve cumhuriyet ilan edilmiştir. "Balkan Birliğinin" kurulmasını önermiştir (Stergiopoulos, 2020).

1925 yılında başbakan olduğu dönemde Selanik Üniversitesi'nin kurulmasına, 1929 yılında Ziraat bakanı görevi sürecinde ise Ziraat Bankası'nın *(Αγροτική Τράπεζα)* "*Agrotiki Trapeza"* kurulmasını sağlamış ve çabaları önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu çabaların en önemlilerinden bir tanesi 1924 yılında anayasal monarşinin yerine cumhuriyeti getirmesidir (Anastasiadis & Karapanou, 2008).

Siyasi hayatı boyunca ele aldığı ve mücadele ettiği belirli konular şunlardır:

a) Siyasi partilerin demokratik düzenlenmesi,

b) Meclis düzenlemeleri, yasama ve yönetim arasındaki ayırımın yapılması,

c) Mecliste güçlerin düzenlenmesi ve özgür ifade, meclisin eski usullerden ziyade dönemsel şartlara göre şekillendirilmesi,

d) Demokrasi fikrinin halka aşılanması, halkın çıkarı için öneminin ifade edilmesi, devlet rejiminin düzenlenmesi,

e) Kadın hakları ve özgür oy kullanma hakkı,

f) Milliyetçilik, ulus,

g) Sanatın önemi,

h) Dil meselesi, ona göre "Dilin kural koyucusu halktır, dilin kaynağı halktır",

i) Eğitimsel reformlar,

j) Balkan ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmek,

k) Yunan- Türk ilişkilerinin iyileştirilmesinin uluslararası arenadaki konumları için önemi,

l) Göçmenler,

m) Tarım sorunu ve büyük çiftliklerin eşit dağılımı,

n) İşçi hakları ve sendikalar haklar,

Eğitiminin ardından Yunanistan'a dönüşünün ilk yıllarından itibaren, bölgeyi rahatsız eden belirli sosyal sorunla güçlü bir şekilde ilgilen Papanastasiou, milletvekili olarak seçilmesi nedeniyle de Yunanistan gerçekliğiyle aktif olarak ilgilenmiştir. Tarım sorunuyla ilgili faaliyeti 1909'dan 1929'a kadar sürmüştür. Papanastasiou ve dolayısıyla yanındaki Sosyologlar "Yapılması Gerekenler" (Τι πρέπει να γίνει) "Ti prepei na ginei" başlıklı çok sayfalı bir metin yazarak, ülkenin her düzeyde gelişmesi için talimatlar içeren özel bir çaba sarf etmişlerdir. Tarım sorunu hakkındaki fikirlerinde Marksist bir düşünür olan Georgios Skliros'un etkisi görülse de İngiliz Fabian sosyalizminin karakteristiği olan görüşleri aralarında bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Eylem modunda yatan bu farklılaşmada Marksistler iktidarın şiddetli bir şekilde ele geçirilmesiyle sosyalizme devrimci geçişi önerirken, diğer yandan Papanastasiou demokrasiye ve özellikle sosyalizmin kademeli, reformlar içeren evrimin doğruluğuna inanarak, çiftliklerin kurulmasının ve güçlendirilmesinden bahsediyor, ayrıca sivil kooperatifler ve bazı toprakların kademeli olarak restorasyonunu da önermiştir (Kourahanis, 2014, s. 85). Papanastasiou'nun Alman Tarihçi Okulu geleneğinin bir parçası olduğunu ve önem verdiği konuların da bu okulla paralellik gösterdiği de aşikardır (Barnes & Becker, 1983, s. 1096).

Tarım konusundaki bireysel ilgisi, 1910'da yayın yoluyla başlamıştır. Tarımda egemen olan Yunan coğrafi bölgesi Teselya'dır. Yunanistan Teselya vakası, Türklerin gasp ettikleri Yunan topraklarının kendileri tarafından kendi mülkleri gibi başka kişilere satılmasıdır. "Teselya Sorunu" başlıklı makalenin anahtar kelimesi kamulaştırmadır ki çiftliklerin kamulaştırılmasından söz etmiştir. Ona göre bu kamulaştırma, bazılarının değil herkesin ortak iyiliği için yapılmalıdır. Çiftçilik konusunun olumsuz yönü mülkiyet hakkının ihlalidir. Aynı zamanda, zorla kamulaştırma ve arazinin sahiplerine iade edilmesi konusunda bazı Avrupa örneklerini de belirtmiştir (örneğin Danimarka ve İngiltere) (Kourahanis, 2014, s. 87).

Papanastasiou, "Toprak Ekicisine Verilmeli" *(Η γη εις τους καλλιεργητάς της) "H gh eıs tous kallıergıtas ths "* makalesinde, tarım sorununu Yunanistan'da 1881'den bu

yana gündeme gelen en önemli sorunlardan biri olduğunu belirterek tarım sorununu çözmenin demokrasiyi pekiştireceğine inanmıştır. "Büyük Sorunlar Üzerine: Selanik" (1912), *(Στα μεγάλα ζητήματα: Το Θεσαλικόν) "Sta megala zıtımata: To Thessalonıkon"* isimli makalesinde, genel ekonomik çıkar için, büyük mülkiyetin parçalanmasının küçük mülkün yaratılmasının önemine değinmiştir. Papanastasiou'nun bir başka ilginç bakış açısı, Marks'ın fikirlerini reddetmesidir. Papanastasiou, Marx'ın sanayide olduğu gibi, tarımda da geniş ölçekli üretimin geçerli olacağı teorisini reddeder. Her birinin kendi özelliklerine sahip olduğunu, tarım ve sanayinin zıt kutuplar olduğunu belirtir. Endüstride, cansız şeyler işlenir fakat tarımda canlı organizmaların evrimi vardır. Küçük işletmeler tarımda zorunludur ve sonuç olarak küçük işletmeler büyük işletmelere göre ekonomik olarak avantajlıdır (Kourahanis, 2014, s. 89).

Sürekli hatırlattığı şey, büyük çiftçiliğe karşı küçük çiftçiliği tercih etmesidir Papanastasiou, bu konuyu ele almanın Teselya'daki doğurganlık ve ekim üzerinde de olumlu bir etkisi olacağına inanmıştır. Tarım sektöründe, sanayide olduğu gibi büyük miktarda para girişinin daha fazla paranın satın alınması anlamına gelmediğine inanmıştır. Bu şekilde büyük toprak sahiplerinin kar amaçlarını doğrudan eleştirmiştir. Son olarak da Papanastasiou, yöneticilerin genel toplumsal çıkarların belirli bireylerin çıkarlarına tercih edilmesi gerekliliğine ikna olmalarını istemiştir (Stergiopoulos, 2020).

İşçilerin çalışma koşullarına, çocuk işçilere ve kadınlara verdiği önem, pazar günlerinin tatil edilmesi için verdiği mücadele siyasi kimliğinden daha ön plandadır. Hayatı boyunca, eğitimin önemine değinmiş ve göçmenler dahil olmak üzere tüm halkın özgür bilimsel ve entelektüel haklara sahip olması için mücadele etmiştir. Demokratik bir toplumun kuruluşu ve devamı için de demokratik ruhun kazanılması gerektiğine inanmaktadır (Anastasiadis & Karapanou, 2008).

Yunanistan'ın ilk sosyalist siyasetçilerinden olmasına rağmen, komünizmden uzak durarak değişimin devrimle değil sürekli ve daimi adımlarla olması gerektiğine inanır. Devrimlerin medeniyetlere zarar verdiği inancında olan Papanastasiou, yurt dışındaki öğrencilik süreci boyunca sosyalizmden etkilenmiş, bu fikirleriyle Marksist ideolojiyi

işçi sınıfından uzak tutmayı hedefleyerek bu sınıfın sorunlarının bilimsel yöntemlerle çözülmesi gerektiğine inanmıştır. Devletin sürekli ve düzenli teşvikleriyle hem işçi sınıfının durumunun hem de genel anlamda sosyoekonomik durumun düzelebileceğine inanarak reformist bir profil çizmiştir. Arzuladığı sosyalist düzen, toplumsal ve siyasi bir dayanışmanın sonucunda işçi sınıfına güç verecek ve üst sınıfları da teşvik ederek ülkenin kalkınması sağlanacaktır. Bu süreçte devlet politikalarının evrimsel sosyalizme uygun olarak düzenlenmesi gerektiğine inanır. Sosyalizm fikrinin herhangi bir partiye bağlı olmadan ülkede tanıtılması ve demokratik geçiş sürecinin kabulü, bu sürecin ilk adımlarındandır (Kourahanis, 2014, s. 86).

Siyasi hayatında hapse girmesine ve büyük tepkiler toplamasına neden olan olay ise, kraliyet yanlısı olan hükümetin politikalarına karşı olduğunu belirttiği ve ulusal sorunlara neden olarak kraliyeti gösterdiği "Demokratik Manifestoyu" *(Δημοκρατικό Μανιφέστο) "Dimokratiko Manifesto*" yayımlamasıdır. Bu manifesto genel itibariyle, halkın çıkarlarının ön plana alınması gerektiğini, kralın ve azınlık olan yöneticilerin kişisel çıkarlarının tüm ulusal birliğe zarar verdiğini ve halkın iktidara olan inancını yitirdiğini dile getirmektedir. Bu manifestoyla halk tarafından "Demokrasinin Babası" unvanına layık görülmüştür (Gangas & Lagoumıtsi, 2022, s. 4).

iii. Sosyolojik Görüş ve Faaliyetleri

Papanastasiou'nun eğitim hayatıyla siyasi hayatının ayırımının oldukça güç olmasına rağmen, bu bölümde ele aldığı ve toplumsal sorun olarak gördüğü konular ele alınacaktır. Babası ve dedesinin milletvekilliği yapması onun hem siyasi ortamı hem de böylece toplumsal hayatı yakından tanımasına neden olmuştur. Genel bir eğilim olarak Yunan aydınlarının Almanya ve özellikle Heidelberg'te eğitim almasının yanı sıra Papanastasiou'nun eğitim hayatının ve fikirlerinin şekillendirdiği noktanın Berlin olması onun hayatına farklı bir yön vermiştir (Barnes & Becker, 1983, s. 1095). Berlin'de olduğu süreç içerisinde "Sosyoloji Derneği"nin kurulmasına karar vermiştir. Sosyolojik görüşlerini şekillendiren bir diğer unsur da Londra'ya okumaya gittiği andan itibaren sadece Alman Sosyoloji ekolünü değil, İngiliz Sosyoloji fikirlerini de yakından tanımasıdır. İngiliz Fabianlarına olan ilgisi buradan kaynaklanmaktadır.

Fabiancılık doktrini İngiltere'de orta sınıf, kültürlü, solcu aydınların toplumsal sorunları analiz ettikten sonra çözümü şiddetli bir devrimden yana değil hükümet içerisinde yapılacak reform ve sendikacılık yoluyla öneren bir cemiyettir (Gencer, 2020, s. 227).

Dilbilimci Chatzidakis'in etkisinde olup, meclise iki defa sunduğu, dil sorunuyla özellikle ilgilenmiştir. "Manevi kimliğimizin bir unsuru" olarak betimlediği dilin kullanımıyla ilgilenmiştir. "Dil, insan ruhunun en demokratik çiçeğidir ve hiçbir zorbaya müsamaha göstermez" sözüyle bilgi özgürlüğünü önceleyerek, halk dilinin kullanımının önemine değinmiştir. Aradığı şey, halk dilinin sadece edebiyatta var olmayarak entelektüel seviyesi ve sınıf düzeyi ne olursa olsun tüm vatandaşların ulaşabilmesidir. Sınıflar arası uçurumun oluşmasını engellemek istemiştir (Kourahanis, 2014, s. 77).

Papanastasiou'ya göre dil, sosyalleşmek için temel bir unsurdur ve bu çabaya okullar katkıda bulunur. Ancak, Yunanistan'da eski yazarların metinlerinin incelenmesinde ısrar edilmesi onun okul ve eğitim sisteminin yolunun yanlış olduğunun inanmasına neden olmuştur. Bu noktada Papanastasiou'nun halk dilini okullarda tanıtmayı amaçlayan "Eğitim Grubu"nun kurucu üyelerinden biri olduğunu belirtmeliyiz. Papanastasiou'nun yanı sıra bu çabanın üyeleri, Alexandros Delmouzos ve Dimitrios Glinos'dur (Kourahanis, 2014, s. 77).

Birinci dünya savaşının yaşandığı, Yunanistan'ın bu savaşta hangi safta yer alacağından kaynaklanan ulusal bölünmenin halkı ikiye böldüğü ve geçici hükümetin hakim olduğu bir kriz ortamında milliyetçiliğe dair yazdığı yazılar mevcuttur. Milliyetçiliğin tanımını yaptığı ve beş milliyetçilik türünü belirlediği makalede, milliyetçilik ve ulus kavramının olumsuz göndermeleriyle başlamaktadır. Ona göre, milliyetçiliğin temel unsuru, farklı olanın ve özellikle yabancının kabul edilmemesidir ki, milliyetçiliğin, ulusun sınırları içindeki dayatma olduğunu ekleyerek, egemen ulusun yabancıları kovmaya veya bütünleştirmeye çalıştığını ifade eder. Siyasi, ekonomik, toplumsal, dini ve manevi milliyetçilik onun kategorize ettiği beş milliyetçilik türüdür. Milliyetçiliğin tarihsel bir ürün olduğunu Persler'in Antik Yunan'ı işgaline atıf yaparak belirtir. Ancak o dönemden sonra daha geniş bir boyut

kazandığını ve şehir devletleriyle değil ulus devletle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Hakimiyet ve zorlama, milliyetçiliği tanımlayan kavramlardır. Din, dil ve köken ise milliyetçilik konusunda özellikle vurgulayarak ele aldığı kavramlardır. Milliyetçiliğin gelişmesine yol açan ilk etken, siyasi özgürlük ve eşitlik unsurlarıdır ki, ona örnek olarak Fransız Devrimini vermiştir. İkinci unsur dindir. Din ise orta çağ gibi dönemlerde yeni milletlerin yaratılmasının engellendiği zaman önem kazanmıştır. Üçüncü ve sonuncu olan ekonomik unsuru ise, ulusun yaratılmasına katkıda bulunan bir tür sosyal ilişki olarak görmektedir. Bu ilişki, milliyetçi duyguların gelişmesini kolaylaştırır. Yunanistan'ın en tipik milliyetçilik türü olan siyasi milliyetçilikle örtüştüğünü ve devrimci, özgürleştirici, birleştirici, ayrılıkçı özellikleriyle bağdaştığını sadece tek özelliği olan savunmacı milliyetçilikle ilişkilendirilemediğini belirtir (Kourahanis, 2014, s. 81).

Papanastasiou'nun sosyoloji etkisinde olup siyasi hayatının bir parçası olarak kurduğu "Sosyologlar Derneği"nin hedefleri şunlardır:

1. Felsefe ve diğer sosyal bilimlerin halka tanıtılması ve halkın bilinçlendirilmesi,
2. Eşit hakların verildiği adil bir devlet düzeninin sağlanması,
    a. Devletin amacı, toplumun tüm üyelerine kendilerini geliştirmeleri için eşit koşulları sağlamaktır.
    b. Devlet örgütlenmesinin bu amaca yönelik değiştirilmesi gerekmektedir. Servetin ve diğer ekonomik kurumların düzenlenmesi kişi ve grupların değil, çoğulluğun lehine göre planlanmalıdır.
    c. Ayrıca emekçilerin bir partide toplanması ve örgütlenmesi de zaruridir.

Sosyoloji Derneği'nin Yunanistan'da sosyolojinin tanınmasını sağlayan üç faktörü vardır. Bunlardan ilki disiplinler arası hatta çok disiplinli olmasıdır ki, incelediği sorunlar sadece sosyolojik olmamakla beraber ekonomik ve felsefe yönelimi de içermektedir. İkincisi ise gizemlerden arındırarak kritik yapmayı ve toplumsal gerçekleri dile getirmesidir. Üçüncü ve son faktör ise sosyalist fikirler bağlamında sosyal bilimciler ile siyasetçilerin seferberlik içerisinde oluşudur. Bu faktörler bir taraftan sosyolojinin gelişimine katkıda bulunurken, sosyalist fikirler ve reformlarla

bir arada bulunması gelişiminin önündeki engellerden bir tanesi olmuştur (Dimaki, 1987, s. 19).

2. Panagiotis Kanellopoulos (1902-1986)

Yunanistan'daki sosyoloji disiplinin gelişmesine olan katkıları ve ilk öğretmenleri arasında olmasından dolayı kaynaklanan öneminin yanı sıra siyaset sahnesindeki belirleyici rolüyle önemli bir şahsiyet olarak ele alacağımız Kanellopoulos, sosyolojiyi doğru öğretme çabası bağlamında ve bu süreçte etkilendiği düşünürlerle beraber ele alacağız.

i. Hayatı

13 Aralık 1902 tarihinde Yunanistan'ın Patra şehrinde doğmuştur. Babası bir eczacı, annesi ise iki farklı dönemde başbakanlık görevinde bulunan Dimitris Gounaris'in kardeşidir. İlk ve orta öğrenimini memleketinde başarılı ve yoğun bir şekilde tamamlamasının ardından 1919 yılında Heidelberg Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki eğitimine başlamıştır. Hukuk eğitimi boyunca felsefe derslerine de katılmış ve 1923 yılında hukuk doktorasını tamamlamıştır. 1923 yılında zorunlu askerlik görevi için Yunanistan'a dönmek zorunda kalan Kanellopoulos, 1925 yılında Kalitsounakis ve Papanastasiou'nun daveti üzerine "Ekonomi ve Sosyal Bilimler Arşivi" (*Επιθεώρησις των Κοινωνικών και Νομικών Επιστημών) "Epifeorisi ton Koınonıkon kaı Nomıkon Epıstımon*" dergisi ve "Sosyal Bilimler Cemiyeti'ne (Εταιρεια Κοινωνικων Επιστημων) "Etaireia Koinonikon Epistimon" üye olmuş ve aynı yıl içerisinde de ilk sosyolojik çalışmasını yayımlamıştır. 1926 yılında da Milli Ekonomi Bakanlığı'ndaki ilk göreviyle bürokrasiye adım atmıştır (Gangas & Lagoumıtsi, 2022, s. 6).

1929 yılında Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesinde sosyoloji derslerine başlamıştır. Kanellopoulos ayrıca birkaç arkadaşıyla birlikte "Felsefe ve Bilim Teorisi Arşivi" (*Αρχείον Φιλοσοφίας και Θεωρίας των Επιστημών)* "*Arheio Filosofias kai Theorias Koinonikon Epistimon*) dergisini yayımlamıştır. Bu dergide yanında bulunanlar arasında, onun gibi Heidelberg'te eğitim almış ve Yunanistan'a farklı sosyal bilimleri

tanıtan iki isim olan Theodorakopoulos ve Tsatsos ile diplomat/avukat olan Tsamados da vardır. 1933 yılında Atina Üniversitesi'nde Yunanistan'ın ilk sosyoloji kürsüsünün başına geçmiş ve 1935 yılına kadar burada kadrolu öğretim üyesi olarak ders vermiştir. Üniversitede iki yıl boyunca verdiği derslerin derlenmiş halini aynı yıl kendi dergisinde yayımlamıştır (Dimaki, 1987, s. 24).

1935 yılında yaşanan siyasi çalkantılardan dolayı akademi hayattan uzaklaşarak Aralık ayında kendi partisi olan "Milli Birlik Partisi"ni kurmuştur. 1936 yılında ilk seçim tecrübesini başarısız bir şekilde atlattıktan sonra "Yunanlıların Sesi" (*Elliniki Foni*) isimli dergide yazdığı yazılarla ve Yunanistan'ın farklı bölgelerinde yaptığı konuşmalarla fikirlerini yaymaya devam etmiştir. Yunanistan'daki siyasi çalkantıların sonucu İoannis Metaksas tarafından yönetimin ele alınmasıyla ilan edilen 4 Ağustos Darbesi sürecinde demokrasinin lehine yazdığı yazılar ve krala bağlılık yemini etmemesi tutuklanmasına ve sürgüne gönderilmesine neden olmuştur. 1940 yılında Yunanistan-İtalya savaşı başlangıcında başvuruda bulunarak savaşa katılmış ve o süreçte "Cephe Gazetesi" isimli gazetenin kurucusu olmuştur. Bu yıllardan itibaren çalkantılı bir siyasi hayata sahip olmuştur. Komutanlık, on beş defa bakanlık, milletvekilliği, parti başkanlığı ve iki defa da başbakanlık olmak üzere çok çeşitli görevlerde bulunmuştur. Hayatının sonuna kadar siyasi hayatında yoğun bir şekilde aktif olmasının yanı sıra, o dönemin toplumsal sorunlarına dair yazdığı yazılar da çok değerli sayılmıştır (Meletopoulos, 1988-1989).

ii. Sosyolojik Görüşleri

Hem üniversite profesörü hem de bir sosyolojik düşünce aktarıcısı ve yorumcusu olmak için gösterdiği çaba onun on yılını almıştır. Bu çabasıyla hem kendi döneminde hem de çağdaş dönemde tanınmış ve sosyal bilimlerin gelişiminde kendi düşündüğünden de fazla etkili olmuştur (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 188). Siyasi bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelmesi hayatı boyunca siyaset ile sosyoloji arasında bir gelgit yaşamasına neden olmuştur. Heidelberg'in Yunan entelektüelleri için dönemin önemli bir siyaset eğitimi

merkezi olması da onun ilgisinin akademi ve siyaset arasında kalmasına katkı sağlamıştır. 1929-1935 yılları arasındaki Atina Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliği boyunca öğrencilerin yoğun olarak ilgi gösterdiği çeşitli dersler ve konferanslar vermiş, öncü Yunan aydın kadınlarının da bulunduğu yoğun bir seyirci kitlesine sahip olmuştur (Dimaki, 1987, σ. 24).

Kanellopoulos'un sosyolojiye dair olan ilgisi, sosyolojik teorilerin ve toplumların tarihsel süreç içerisinde incelenmesi biçiminde olmuştur. Gözleme dayalı, istatistiksel verilerin kullanıldığı veya katılımcı bir şekilde toplumsal şartların incelendiği ampirik bir sosyolojik gelenekten uzak kalmıştır (Dimaki, 1987, s. 24). Ancak yaptığı sosyolojik tercümeler, ilgilendiği klasik düşünürlerin metinlerine dair incelemeler ve kurucusu olduğu öncü dergilerde yazdığı yazılarla, 1920'li yıllarda Yunanistan'da emekleme döneminde olan sosyoloji biliminin gelişmesi için çaba göstermiştir. Hukuk eğitimi sırasında tanıştığı sosyoloji bilimi, hayatı boyunca onun için önemini korumuş; siyasi kimliğine ve faaliyetlerine rağmen sosyolojiden hiç kopmamış ve döneminin toplumsal sorunlarına olan ilgisini sürdürmüştür (Meletopoulos, 1988-1989).

iii. Sosyoloji Tanımı

Sosyolojinin Yunanistan'da doğru öğretilebilmesi için kendi tasarladığı bir yol izlemiştir. Bu kapsamda işe sosyolojiyi tanımlayarak başlamış, tarih ve felsefe ile sosyoloji arasındaki farkı ortaya koymuş ve farklı sosyoloji geleneklerini (Alman-Fransız) karşılaştırmıştır. Sosyolojiye dair düşünceleri genel olarak Alman geleneğinin bir yansıması olarak görülebilir. Bunlar arasında öncelikle sosyolojiyi Yunanistan'da doğru tanıtabilmek için bizzat geliştirdiği sosyoloji tanımlamasına değinmek faydalı olacaktır. Bu doğrultuda temel bileşeni içgüdü ve hayal gücü değil, bilgi olan bir sosyoloji tanımı yapmaktadır. "Genel sosyoloji"yi farklı toplumsal biçimlerin oluşma şartlarını ele alan üç kategoriye ayırmaktadır: İlk kategori, biyolojik bir boyut tarafından yönetilen 'toplum öncesi' yani "pre-sosyal sosyoloji" terimini kullanarak belirttiği, hem modern kapitalist hem de Ortaçağ toplumlarından önce oluşan, esaret veya bireysellik kavramlarının henüz oluşmadığı içgüdünün önemli bir rol oynadığı sosyolojidir. 'Toplum sonrası' olarak adlandırdığı ikinci kategori, eleştirel ve felsefi boyutu olan, Immanuel Kant ve onun sentetik yargısından etkilendiği "post-sosyal

sosyoloji"dir. Bu sosyolojinin en önemli özelliği, kuralları yaratmak için iradenin ön planda olmasıdır. Bu kategoride kanunlar, örf ve ahlâkta tarafından şekillendirilir. Üçüncü kategori olan "gerçek sosyoloji" ise tamamen sosyolojiktir ve bilim ön plandadır. Bu üçlü ayrımda Tönnies'in etkisi fark edilmektedir (Kanellopoulos, 1930).

En çok üzerinde durduğu konu sosyolojinin tanımıdır. Genel olarak sosyolojiyi özerk bir bilim olarak kurmaya çalışır. Bu konuda sosyolojinin felsefe ve tarih ile etkileşiminden bahseder. Öncelikle sosyoloji ve tarih arasındaki yöntem farkını belirtir. İki bilimin de kişisel eylemleri incelemesine rağmen, sosyolojinin genel ve sistematik bir inceleme metodunun aksine, tarihin sadece özel olguları tarihsel bir süreçte ele aldığını ifade eder. Sosyoloji, bu araştırma biçimiyle, hem doğa bilimlerinden hem de tarihten ayrılmaktadır. Tarih felsefesi ve sosyal felsefeyle olan farklılığı ise bu ikisi önyargılarla doluyken, sosyolojinin yargısız bir anlayışa sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Dimaki, 1987, s. 25). Burada Windelband'ın doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasındaki ayırımdan ziyade bir fark olarak belirlediği yöntem biçimine ve kavramlarına dair fikirlerine benzer bir ayırım göze çarpmaktadır (Gülbenkian, 2008).

iv. Klasik Teorisyenler

Kanellopoulos, döneminin sosyologlarının fikirlerini ve Batı Avrupa'daki düşünsel akımları bilen biri olarak, bunları öğrencilerine ve okuyucularına doğru ve sistemli bir şekilde aktarmaya çalışır. Bunu yaparken, kendi fikirlerini şekillendiren bazı teorisyenlerin metinlerini inceleyerek birbirleriyle karşılaştırır. Teorik incelemelerinde genellikle Alman ve Fransız sosyologlarına atıf yapar ve Alman düşünürlerinin İngiliz ve Fransız düşünürlerinden nasıl farklılaştığını inceler. Anglosaksonlar ve Fransızlar diktatörlüğü destekleyen ilkelere dayanmaktayken, Almanlar için başlangıç noktasını romantik fikirler teşkil etmektedir. Cemaat ve cemiyet fikri Alman sosyolojisinin temelinde bulunmaktadır. Kanellopoulos'ta da Alman romantizmi mevcuttur ve Tönnies'in bu düşüncelerini desteklemektedir. Bu ayrım Yunanlıların temel sosyolojik düşünce olarak Alman sosyolojisini benimsemesine katkıda bulunmuştur. Cemaat ve cemiyet arasındaki ayrımı merkeze almış, fakat sadece aktarmakla kalmamış, sosyolojik çalışmalarında uzun uzun üzerinde durarak eleştirel bir analize de tabi

tutmuştur (Gangas & Lagoumıtsi, 2022, s. 11). Kanellopoulos'un bu ayırımı Gökalp'te de görülen hars-medeniyet tasnifini andırmakla beraber iki farklı ülkenin de yakın süreçlerde karşılaştıkların benzerliğine işaret eder (Gökalp, 2014, s. 34).

Kanellopoulos'un Tönnies'e olan hayranlığı ve onu "gerçekten ilk" sosyolog olarak nitelendirmesi, o dönemin yaygın pozitivist düşünce tarzını takip etmemiş olmasından kaynaklanmaktır. Tönnies'in çalışmasının odak noktası doğa değil, insan ve insan iradesidir. Kanellopoulos, Tönnies'in teorisinde aşırı bir romantizmin ayırt edilebileceği noktaların varlığını kabul eder. Kanellopoulos'a göre Tönnies de teorisindeki bu romantik boyutun farkındadır ve toplumsal hayatın farklı boyutlarını gündeme getirerek bu romantizmi kırmaya çalışır. Ancak Tönnies kendi teorisinin evriminden ve yeni bir kavram olan "toplumsal bağ"ın ortaya çıkışından bahsetmiştir. Bu bağ kavramıyla teorisindeki kesinlik ve aşırı romantizmi kırarak farklı boyutlardaki ihtimalleri göz önünde bulundurmuştur. Genel olarak Kanellopoulos'a göre Tönnies'in önemi, insan iradesini sosyolojik araştırmanın merkezine yerleştirmesinden gelir. Genellikle okuyucularına Tönnies'in tercihinin nedenini açıklamaya çalışır. Bunu, çeşitli sosyoloji teorisyenlerinin düşünce eksikliklerine ilişkin kişisel değerlendirmesiyle yapar ve üç isimden bahseder. Bunlar Gumplowicz, Marx ve Spencer'dir. Üçüne yönelik ortak bir eleştiri olarak "insanın bir irade öznesi olarak varlığı"ndan habersiz olduklarını dile getirir (Kourahanis, 2014, s. 67).

İktisatçı ve coğrafyacı kimliğiyle beraber Kanellopoulos'un önem verdiği bir diğer sosyolog da Alfred Weber'dir. Onun kültür teorilerine odaklanarak, zamanının modern toplumunun olumsuz yönlerini anlatmaya çalışır. Buradan hareketle şiir ve toplum arasındaki mesafe hakkında kendi düşüncelerini ortaya koyar. Medeniyet (*Civilization*) ile kültür (*Kultur*) kavramlarına değinerek ilk kavramın yabancı ve maddi kültürü ifade ettiğini, ikincinin ise içsel ve manevi kültüre atıf yaptığını belirtir. Bu kısımda Türk Sosyolojisindeki öncü isimlerinden biri olan Ziya Gökalp'in hars ve medeniyet ayırımındaki benzerlik görülmektedir. Şiir yoluyla iç kültürün geliştirilebileceğine inanır. Kanellopoulos, medeniyet karşısında kültürü önceleyen bir pozisyonda duran, bir başka deyişle kültüralist olan Alfred Weber'in tarihin hem özgürlük hem de zorunluluk barındırdığını belirten fikirleriyle ve yaşama felsefesine

(*Lebensphilosophie*) dair yorumlarıyla ilgilenmiştir (Gangas & Lagoumıtsi, 2022, s. 11).

Dilthey'ın pozitivizme karşı olumsuz tutumu ve hayatın nedensel bağlarla anlamlandırılamayacağı fikri Kanellopoulos için merkezi öneme sahiptir. Dilthey'in fikirlerini benimsemesine karşılık, Nietzsche'nin takipçisi olarak görülme ihtimaline karşı, elitizme ve tarihin tekrarlanma fikrine karşı olduğunu belirterek bu ihtimali yok etmiştir. Kültüralist bir yaklaşım benimseyerek, mutlak değerlerin aydınlatıcılığına inanmıştır. Değerlerin iç kültüre ve hayatın anlamıyla bağdaşmaları gerektiğine inanır. Max Weber'e ise sosyolojik metotlara dair fikirlerinden dolayı hayranlık duymaktadır. Sosyolojinin sistematik olma özelliğine cevap vermesi ona ilgi duymasına neden olmuştur (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 191-199).

Kanellopoulos Marx'ı takipçilerinden farklı olarak, bir devrimci ve aktivist olarak değil de, bir sosyolog ve teorisyen olarak görür. Sosyalizm, Kanellopoulos'a göre Marksizm ve burjuvazileşme öğeleri gibi maddeye dayanmaz, aksine ruhsal-fikirsel bir harekettir. Marx'ı tarihin dinamiklerini ve sosyal koşulların oluşumunun belirleyicisi olan maneviyat ve irade fikirlerini teorize eden bir sosyolog olarak görür (Kyrtsis, Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri, 1996, s. 197).

v. Dil Sorunu

Kanellopoulos dil sorununu logokrasi ile romantizm arasında kurduğu zıtlık bağlamında ele almıştır. Kanellopoulos burada öncelikle logokrasi ve romantizmin Orta Çağ'daki kullanımlarına ilişkin tarihsel bilgiler verir ve başlangıç aşamasında dil sorununu dahil etmeden kavramların tarihsel-teorik bir incelemesini yapar. Daha sonra romantizm ve logokrasinin Yunanistan'daki uygulamasına ve dil konusuna değinir. Logokrasi Fransız bürokrasisi gibi, resmi dili kullanan toplumsal aktörleri,

siyasetçileri ve entelektüelleri ifade etmektedir. Romantizm ise düşünce olarak Alman bir kökene sahiptir ve Yunanistan'da halk dilini kullananları (örneğin Delmouzos) ifade eder (Kourahanis, 2014, s. 62).

Kanellopoulos bu iki zıt yönelim arasında orta bir yol bulmayı arzulamıştır. Bunun için Romantizm yani halk dilini kullananları yeniliklere açık olmadıkları, toplumun dışına çıkmadıkları ve özellikle mantıksal bir eylem içerisinde bulunmadıkları için, resmi dili kullananların orijinal ilham ve tutku eksikliği içinde oldukları için eleştirmiştir. Arzuladığı manevi bir toplum için liderin, halkın dilini ilk kaynak olarak yazılı ve sözlü kullanmayı ve ileri derece konuşmayı gerektirdiğini belirterek, bu çabanın ağırlığını kaldıracak uygun eğitimli bir insanın olması ve dil konusunda herhangi bir tartışma olmaması gerektiğini belirtmiştir. Kısaca siyasi bir liderin, aynı zamanda manevi bir lider olması gerektiğini vurgular. Ayrıca bilim dilinin sürekli kullanımının, halk dilinde anlamları formüle edememekten kaynaklanabileceğini söyler. Bu durum alışkanlık ve ihtiyaçtan ya da uygulama eksikliğinden baş gösterebilir ki manevi yönün eksikliğinin göstergesidir (Kourahanis, 2014, s. 64).

3. Avrotelis Eleutheropoulos (1869-1963)

Yunanistan'daki ilk sosyoloji öğretmeni unvanıyla tanıyacağımız Eleutheropoulos, Zürih Üniversitesi ve Almanya'daki başarılı eğitim sürecinin ardından dönemin siyasi temposuna karşılık teorik çalışmalarla meşgul olan bir düşünürdür. Sosyolojiye olan ilgisi felsefe eğitimi sürecinde başlamış ve bu süreçten sonra sosyolojiyi daha iyi anlayabilmek için belirli kavram ve toplumsal süreçleri incelemeye başlamıştır.

i. Hayatı

1869 yılında İstanbul'da doğmuştur. Eğitiminin ilk süreçlerini muhafazakar kurumlar olarak adlandırılabilecek, Fener Rum Erkek Lisesi ve Halkis Teoloji Okulunda tamamlamıştır. Maddi zorluklarına rağmen, Yunan sevdalısı öğretmeni U. Meinze sayesinde Leipzig Üniversitesindeki felsefe eğitimine başlamıştır. 1894 yılında doktorasını tamamlamasının ardından, 1896 yılında Zürih Üniversitesi Felsefe Bölümünde öğretim görevlisi olmuştur. Verdiği derslerin dinleyicileri arasında Lenin

ve Moussolini gibi isimler de vardır. 1914 yılında Zürih Üniversitesindeki felsefe profesörlüğünün ardından 1926 yılında Selanik Üniversitesi Hukuk Fakültesinde sosyoloji derslerine başlamış, Yunanistan'ın ilk sosyoloji öğretmeni olmuştur (Dimaki, 1987, s. 22). Üniversiteden istifa ettiği ve son defa bulunduğu dönem olan 1937-1938 yılları arasında Selanik Üniversitesi rektörü görevini üstlenmiştir. Ayrıca dönemin en önemli okullarından biri olan Hukuk ve Ekonomi Enstitüsü'nün ilk öğretmenleri arasındadır (Demertsis, 1990).

ii. Sosyolojik Görüşleri

Hem kendi döneminde hem de günümüzde eserlerine kıyasla ismi daha çok bilinmektedir. Zürih Üniversitesindeki akademik hayatının uzun sürmesi ve önemli yazılarını Almanca yazması, Alman dünyasında tanınmasına neden olmakla birlikte sosyoloji tarihine dair fikirlerde de adının geçmesine neden olmuştur. Ancak Almanya'daki konumu Yunanistan'da takipçilerini oluşturacak kadar etkili olmamıştır. Yunanca eserlerinin içeriği daha genel olmakla birlikte anlaşılırlığı da zordur. Kısaca yazdığı Almanca metinler Yunanca metinlere kıyasla daha düzgün bir dille yazılmıştır. Felsefeden başlayarak sosyolojiye yönelmiştir. Fakat ne klasik sosyoloji ne de döneminin bilimsel gelişmelerini takip etmiştir. Sadece 19. yüzyılın bazı teorik ve metodolojik sorunlarını ele almıştır. Onun döneminin modernleşme yanlıları kadar ilgi görmemesinin nedeni, Alman düşüncelerinin bilimsel ve tematik biçimini ithal eden ve bu temalar ışığında kriz önerileri sunan çağdaşlarından, farklı alanlara olan ilgisidir (Kyrtsis, 1998, s. 314).

Sosyolojinin organizmacı ekollerine önem vermiştir. Otto Ammon (antropolog) gibi düşünürleri ön plana almıştır. Biyolojik özellikleri belirleyici olarak kullansa da toplumsal ve iktisadi değişkenlerin belirleyiciliğinden uzaklaşamamıştır. Sosyalist fikirlere karşı bir düşmanlığı vardır. Sosyalizmin eşitliğe ulaştıracağı fikri ona göre yanlıştır, çünkü böyle bir durumun gerçekleşmesi ona göre olanaksızdır. Sosyal yaşamın reformu fikrinin kişilerin doğal eşitsizliğini görmezden geldiğini belirtir. Önemli bir eseri olan "Sosyoloji" kitabındaki fikirleri ve diğer eserlerinde sol akımlara karşı saldırı niteliği taşıyan söylemler kullanmıştır (Kourahanis, 2014, s. 40). Sosyalizmi reformist bir alan olarak kabul etmez, tarihsel zorunluluk fikrinin burada

yaklaşmakta olan bazı ölümcül durumların tahmin edilmesinin ve önüne geçilmesinin engellediğine inanır. Böylece toplumsal yaşamın katılığıyla ilgilenirler. Sosyalistlerin kurallar ışığında kabul ettikleri bu doğal ilerleme durumu onların eşitsizliği inkar etmelerine neden olur. Eleutheropoulos'a göre sosyalistler eşitsizliğin kaynağını yanlış yerde bulurlar. Onlar yaşam standartların yani ekonomik eşitsizliği inceler, fakat bu durum doğal biyolojik bir fenomendir (Kourahanis, 2014, s. 43).

Kısaca, herhangi bir tarihsel ereksellik fikrini ve yaşamın bir çizgi üzerinde benzer bir ilerleme gösterdiği fikrini reddederek sosyalistlerin baskı ve sömürüyü yok edecekleri güzel bir topluma dair fikirlerinin geçekleşmeyeceğini belirtir. Ona göre ekonomi ve felsefe arasındaki karışıklık ve karşıtlık dünya tarihini belirleyen tarihsel hareketliliğe neden olmaktadır. Ekonomi kavramıyla toplumsal üretimin tarihsel süreçlerini, felsefe kavramıyla ise medeniyetin fikir ve ideolojik etkinliklerini belirtir. Fikirlerin zamanın dışına taşınılabileceği fikrini belirterek, fikir ve bilime dair Platoncu tavrı çok net görünürken, sosyalist fikirlere atıf yapan ideolojilere tekrar sırt çevirmiştir. Ona göre bilimsel araştırmalar toplumsal hayatın gelişmesine katkı sağlasa da bilim toplumsal yaşamla ilişkilendirilemez, bu araştırmalar sadece halkın bilincini geliştirmektedir. Papanastasiou'nun kurduğu Sosyoloji Derneğinin dergisinde yayınlanan ilk makalesinde (1908) tarihsel boyunca tüm unsurların ekonomik bir görünüm elde ettiğini ifade ederek, Marksist ve materyalist bir perspektifle tarih incelemesini yapmıştır (Kourahanis, 2014, s. 41).

iii. Eşitsizlik

Döneminin Nestor'u olarak adlandırılan Elutheropoulos bir kuramdan ziyade, bir düşünce biçimi oluşturmayı hedeflemiştir. Eşitliğin hayali bir kavram olduğunu ve ancak dünyanın sonu geldiğinde sağlanacağını savunmuştur. Toplumun sınıflardan oluştuğunu belirterek, toplumsal sınıfları üç kademede ele alır, bunlar yüksek, orta ve düşük seviyelerdir. Toplumsal konumun ve toplumsal sınıfların önemine değinmiştir. Bir kişinin toplumsal konumunun tüm toplumu etkilediğini belirterek, toplumsal konumun da meslekler tarafından belirlendiğini ifade etmiştir. Ancak toplumun sınıflara ayrılması özellikle ilgilendiği kısımdır ve Eleutheropoulos'a göre bu ayrılma ruhsal eşitsizliğin sonucudur. Ona göre doğa bilimlerinin toplumsal yaşamın doğal

karakteri öznel var olma koşulları içerisinde bulunur. Bu durum ancak toplumsal yaşamın, sadece şeylerin doğal durumlarının zorunlu bir sonucu olarak açıklanabilseydi kabul edilir olabilecekti. Ancak insanların eşitsizliği sadece doğal durumlardan değil manevi karakterlerinden de belirlenir (Dimaki, 1987, s. 23).

Kişisel konumların etkisi toplumsal düzenin oluşmasında önemlidir. Bu durumda kontrolü sağlayanlar zenginler olduğu için ekonomik temelli bir sınıf ayırımı meydana gelmektedir. Ancak önemli olarak varsaydığı iktidarın belirli bir grup içinde devredilmesidir. Bu durum iktidarın üst sınıflar arasında devredilmesine ve kişisel becerilerin önemsiz olmasına neden olmaktadır. Kişiler arası eşitsizliğin sınıfsal ayırımlara yol açmasının önüne geçilebilecek bir çözümü de eğitim yoluyla olabilir. Eğitimle doğal etkenler değiştirilemezse bile bazı bireylerin eğitimsel çabaları sonucu farklı sınıflara yükselmelerin mümkün olduğuna inanmıştır. Sosyal bilimlerin en büyük amacının bu sınıfsal eşitsizliğe neden olan tarihsel başlangıç noktasını bulmaları olduğuna inanır (Kourahanis, 2014, s. 42).

iv. Siyasi Partiler

"Eşitlik ulaşılamaz bir hayal midir?" Sorusunu sorarak bir cevap bulma arayışına girmiştir. Eşitliğin hiç bir zaman sağlanamadığını bu yüzden de siyasi partilerin oluşturulduğunu belirtmektedir. Böylece her siyasi partinin de bir toplumsal sınıfın temsilcisi haline geldiğini ifade eder (Dimaki, 1987, s. 23). Ancak toplumsal iyiliğin ve eşitliğin sağlanmasının her partinin amacı olmadığının altını çizer. Siyasi partilerin en yaygın ayrımının muhafazakarlar ve liberaller olarak yapıldığını belirterek, muhafazakar partilerde liberal ve sarsılmaz muhafazakar olmak üzere iki eğilim olduğunu iddia etmiştir. Bu durumun ise gayet doğal olduğunu çünkü tüm insanların aynı öznel algıya sahip olmadığını ifade etmiştir (Kourahanis, 2014, s. 43).

Eleutheropoulos'a göre siyasi partileri ifade eden bir diğer kavram da zorunluluktur. Bu kavran insanların değerli olduğunu ve bu yüzden de fikirlerin ve değerlerin saygı duyulması gerektiği inancına dayanmaktadır. Siyasi partilerden bahsederken eşitliğin ve özgürlüğün sağlanmasını amaçlayan bir organizasyon ve örgütlenmeden ziyade, özgürlüğe ve eşitliğe bir uzlaşma sonucu değil de psikolojik şantaj unsuruyla ulaşılan

partileri ele almıştır. Kısaca partiler, toplumun zayıf katmanlarına şiddet içerikli bir zorunluluk uygulayan organizasyonlardır. Siyasi partiler bir toplumsal düzeni sağlamak için belirli kurallar çerçevesinde düzenlenmek üzere programlanmışlardır. Bir siyasi programın doğru çalışabilmesi için toplumsal düzeni sağlayabileceği kurallar çerçevesinde hareket etmesi gerekmektedir. Kendi kuramını en iyi ifade eden üçüncü kavram ise sistemli çalışma kavramıdır. Toplum ve devlet kavramlarının ayrılması gerektiğine inanmıştır. Bu ayırım Fransız devriminden itibaren başlamıştır. Toplumun dilsel ve metodolojik analizine değinmektedir. Metodolojik olarak toplumun tüm toplumsal ilişkilerin sonucu olduğunu ifade ederken, dilsel analizinde ise dilin toplumsal etkileşim nedeni olduğunu ifade etmektedir. Eleutheropoulos'a göre toplum; ortak fikirlerin bünyesinde toplanan ve benzer davranışlara yönelen insan topluluğunun sonucudur. Dilin önemine değinirken yabancı dilin öğrenilmesinin farklı fikirleri de beraberinde getirmesine neden olduğunu belirtmektedir (Kourahanis, 2014, s. 43).

v. Toplum

Eleutheropoulos, toplumun anlamına değinerek onu bir şirket olarak ele almıştır. Kar amacı güden bir işletme olmasının yanı sıra onun üstünde durduğu konu, belirli bir hedefe ulaşmak için sarf ettiği çabadır. Örnek olarak ise Birleşmiş Milletler'in (BM) ilk versiyonu olan Milletler Cemiyetini kullanmaktadır. Toplumun nasıl yaratıldığına dair yaptığı analiz biraz yetersiz olmakla birlikte toplumun şirket olarak maddi karı olan bir sistem olduğunu ifade eder. Toplumun bir grup insandan oluştuğunu ifade ederek bir insan grubunun toplum olarak adlandırabilmesi için bir süre yaşaması gerektiğine inanmaktadır. Toplumun iki kavram üzerine odaklandığını belirtmektedir. Bunlar fikir birliği ve yapılardır. Zorunluluğun dışında topluluğun ortak fikri ve düzenli bir sistemi olması gerektiğine inanır (Kourahanis, 2014, s. 45).

Organizasyon kavramının devlet sorunu için önemli olduğunu ifade etmiştir. Devlet, toplumsal sınıflardan, siyasi partilerden ve mesleki gruplardan oluşmaktadır. Bir medeniyetin devamı için daima sınıfsal çatışmaların olması gerektiğine inanır. En güçlü olanın iktidarda kalabilmesi için bu zorunludur. Eleutheropoulos'a göre medeniyet güçlü olanın baskısıdır. Bir iktidar ilişkisinin varlığının yöneten ile

yönetilenler arasındaki ilişki olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda ele aldığı bir diğer unsur da hedef kavramıdır. Bu kavram iç düzenlemelerin önemini ifade etmektedir. Bu iç düzenlemeler iç sorunlara odaklanmaktadır. Hakim sınıf veya grubun olumlu ve olumsuz sonuçlarına atıfta bulunur. Olumsuz olan sonuç azınlığın çıkarlarına hizmet etmesi iken olumlu yanı ise toplumsal iyiliği hedeflemesidir. Dış ilişkilerin ise sadece olumsuz bir yanı vardır, o da farklı ulusların arasındaki sorunlara neden olması olduğuna inanır ki bu sorunlar nedeni ise milliyetçiliktir (Kourahanis, 2014, s. 46).

Son olarak da toplum ve birey arasındaki farkı incelemiştir. Tamamen bireysel bir insanın olmadığını ifade ederek toplumsal dayanışmanın tek gerçek olup bireyin varlığını sağladığını belirtir. Toplumu araştırmak için en doğru metodu bulmaya çalışır ve bunun sonucunda toplumu sadece bir anlam olarak görmeyi doğru bulur. Ancak toplumsal incelemelerinin başlangıç noktası daima toplumdan bağımsız yaşayamayan insandır. Bireyleri önceleyen bu bakış açısıyla yapısalcılıktan uzaklaşarak bireysel eylemlerin toplumsal hayatta kurucu bir unsur olduğunu ifade eder. Sembolik etkileşimciliğe yaklaştıran bu görüşleri onu Max Weber'e yaklaştırarak Durkheim'den uzaklaştıran kısımdır. Toplumsal varlığı önceleyenlere karşılık, hayvan topluluklarıyla insan topluluklarını karşılaştırarak, insan topluluklarının kendi iradeleriyle şekillendirdikleri bir biçime sahip olduklarını belirtir (Dimaki, 1987, s. 23).

4. Demosthenes Daniilidis (1889-1972)

Yunan toplumunu tarihsel bir süreç içerisinde inceleyip, Yunan toplumuna dair oluşturdukları metot ve çalışmalarıyla bir toplumsal resim çizen D. Daniilidis ve K. Karavidas bu bölümde ele alacağımız son isimlerdir. Daniilidis, Yunan toplumuna karşı olan güçlü bağı ve yoğun çalışmalarıyla önemli bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

i. Hayatı

1889 yılında Kapadokya'nın Ürgüp (Prokopi) ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini bu bölgede tamamladıktan sonra eğitiminin devamı için İstanbul'a taşınmıştır. Fener Rum Erkek Lisesi'nin ardından, sonradan İstanbul Üniversitesi'ne

dönüşecek olan Darülfünun'da Hukuk eğitimini 1913 yılında aldığı doktora diplomasıyla tamamlamıştır. Bu dönem boyunca farklı gazetelere hem Yunanca hem de Türkçe yazılar yazmıştır (Meletopoulos, 2013, s. 376). Öğrencilik yıllarında aynı lisede okuduğu, siyaset bilimci ve İstanbul Rumlarından olan Konstantinos Spanoudis'in (1871-1941) İstanbul'da çıkardığı *Proodos* isimli dergisinde politika haberciliği bölümünde çalışmış ve bu unvanı sayesinde Osmanlı meclisinde yapılan toplantıların raporlarını da yakından görebilme şansını yakalamıştır. Bu dergi dönemin genç Yunanlılarına yaşadıkları Türk hakimiyetine karşı milli bir ruh ortamı sağlamıştır. İstanbul'daki Helenizm ruhunun manevi merkezi ve Jön Türklere karşı verilen mücadelenin aracı olmuştur (San Simera, 22).

Eğitimine 1913-1922 yılları arasında Almanya, İsviçre ve Avusturya'da hukuk, felsefe, siyaset bilimi, sosyoloji, sağlık ve pedagoji gibi farklı alanlarda devam etmiştir. Dönemin seçkin profesörlerinden aldığı dersler onun geri kalan hayatını etkilemiştir. Hatta Cenevre'de katıldığı bir konferansta kısa boylu zeki biri olarak tanımladığı Lenin ile karşılaşmıştır (Meletopoulos, 2013, s. 377). Bu yıllarda yurtdışındaki Yunan öğrenci ve göçmenlere etnik kimliklerini ön planda tutan ve Yunan ruhunun içeriğini tanıtan dersler vermiştir. Ulusal meseleleri dile getirip tartıştıkları bir hareket oluşturmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda 1921 yılında Paris'te çağdaş Yunanlıların sorunlarını analiz eden ve çözüm önerisi sunan "Modern Yunanlılar Derneği" (Sindesmos Ton Neoellinon) adlı bir oluşum kurmuştur – Neoellines kavramı Jön-Türkler kavramına benzer bir biçimde o dönemin aydın ve genç Yunanlıları için kullanılmıştır (Yeni Sosyoloji, 1988). Bu süreçte Karamanlıca yazdığı yazıları Türkçe konuşan Yunanlılar için Anadolu'ya göndermiştir. Düşünceleri o dönemde yoğun bir şekilde tartışılan Helenizm fikirlerinden dolayı Mısır'da dahi ses getirmiştir (Meletopoulos, 2013, s. 377).

1925 yılında Paris'te halkçılık söylemleri ile ortak paydada buluştuğu dilbilimci Gianni Psikari ile çalışmalar yapmıştır. 1926 yılında Paris'te iki arkadaşıyla derneğin çerçevesinde kurduğu "Yeni Ses" *Νεα Φωνη* isimli dergiyi yayımlamıştır. Ancak o dönemde Yunanistan'da hakim olan ve demokratik unsurların ortadan kaldıran darbe sonucu oluşturulan Theodoros Pangalos Hükümeti derginin Yunanistan'da tanınmasına izin vermemiştir. Yunanistan'la olan ilişkisi manevi olsa da siyasi bir

amaca hizmet etmiştir. Milli ruhun kalkınması gerektiğini vurgulayarak öz bilincin hem toplumsal hem de ekonomik gelişim için zorunlu olduğunu belirtmiştir (Yeni Sosyoloji, 1988). Yaptığı bu çalışmalar Yunanistan'da tanınmasına neden olurken, Paris'te karşılaştığı ve altmışlı yaşlarda olan Venizelos da yaşının genç olması halinde onun takipçilerinden biri olacağını dile getirmiştir (Meletopoulos, 2013, s. 378).

1919 yılından itibaren başladığı Yunanistan ziyaretlerini, 1929 yılında Alexandros Papanastasiou ve onun kurduğu partiye olan ilgisinden dolayı artmıştır. Papanastasiou'nun kurduğu "Tarım ve Emek Partisi" isimli siyasi partinin genç üyelerine verdiği derslerin yanı sıra "Demokrasi" adlı dergilerine de yazılar yazmıştır. Yaptığı çalışmalarla en çok cemaat fikrine ilgi duyanları etkilemiş, Paris'ten sonra Yunanistan'da da "Modern Yunanlılar Derneği" (Sindesmos Ton Neoellinon) adı altında bir örgütleşme sürecine girmiştir. Atina ve Selanik'te başlayan bu hareketin hedefi olarak, Yunan toplumunun farklı disiplinler tarafından araştırılması ve incelenmesini belirlemiş ve bunun sonunda Selanik Halk Üniversitesi fikrini ortaya atmıştır (Yeni Sosyoloji, 1988).

1923 yılında Yunanistan'da İskandinav türü halka açık üniversiteler (Halk Üniversiteleri) oluşturmaya çalışmıştır. Bu kurumların, İskandinav ülkelerinin kültürel seviyesini arttırdığına inanmıştır. Resmi üniversitelerin üst düzey teknik bilgi verdiğini ancak bunlardan sadece azınlıkların faydalandığını belirterek, bu açık üniversite sistemi ile ülkenin azınlığının tanıyabildiği "büyük Yunan kültürü"nü, çoğunluğun da tanımasına yardım edebileceğini ifade etmektedir. Bu sayede bir köprü görevi görerek eğitim ve öğretimi, bilim ve yaşamı birleştirecek; daha derin bir etik anlayışı sunarak halkı bireycilikten uzaklaştıracak; yaratıcı tüm unsurları bir arada tutarak yeni bir halk kültürünü yaşatan bir medeniyet anlayışı sunacaktır (Meletopoulos, 2013, s. 378).

1934 yılında bizzat kendisinin de en önemli eseri olarak gördüğü ve adeta bir ekol oluşturan, aşağıda ayrıntılı bir biçimde ele alacağımız "Modern Yunan Toplumu ve Ekonomisi" adlı eserini tamamlamıştır. Bu eser Yunan toplumunu o dönemde kapsamlı bir şekilde inceleyen nadir eserlerden bir tanesidir. 4 Ağustos 1936 yılından itibaren Daniilidis, Atina'da serbest dersler vermeye başlamıştır. Sık sık yurt dışına

çıkıp Almanya, Fransa, Danimarka ve İskandinav ülkelerindeki kütüphanelerde araştırmalar yapmıştır. Yunan üniversiteleri ona bir kürsü verme teklifinde bulunurken, dönemin yöneticisi Metaksas, onun fikirlerine hayran kaldığını belirterek ona Eğitim Bakanlığı teklif etmiş ancak bu teklif Daniilidis tarafından kabul edilmemiştir. 1944'te Faliro Belediye başkanı olmuş ve başkanlığının ikinci yılında "kırmızı belediye başkanı" olarak nitelendirilmiştir. Tutuklanan bir grup solcunun arasında yer alması ve Mısır'daki El Daba'ya sürülmesi halkın Daniilidis'e ve çalışmalarına inancının sarsılmasına neden olmuştur. Venizelos tarafından, sınır dışı edilmekten kurtarıldıktan sonra, 1945 yılında Yunan meclisinin temsilcisi olarak Stockholm'e giderek İsveç'le siyasi anlaşmalara imza atmıştır. Çalışmalarının sonucunda Kopenhag ve Lund üniversitelerinde çağdaş Yunan dili dersleri oluşturulmuş, Yunan-İskandinav dostluğu kurulmuştur. Hatta şair Nikos Kazancakis'in 1950 yılında alacağı Nobel ödülü, Daniilidis ile İsveç Eğitim Bakanı Knos arasındaki sıkı dostluğa bağlanarak sonradan iptal edilmiştir (Meletopoulos, 2013, s. 382).

1950'li yıllar boyunca ümidini kaybetmeden tüm çabasıyla gençlerle görüşmelerine devam ederek "kıymet bilmez" olarak nitelendirdiği sağcılardan ayrılarak solcuların yanına geçmiştir. 1962 yılında eserinin ikinci basımı için çalışmalara başlayan Daniilidis, gençlerin sabırsızlıkla okumak, notlar almak ve kendi fikirlerini geliştirmek için beklediklerini ifade etmiştir. 1972 yılında ise çalışmalarını yoğun bir şekilde sürdürdüğü Atina'da hayata veda etmiştir. (Yeni Sosyoloji, 1988).

ii. Sosyolojik Görüşleri

Tönnies'in takipçilerinden olan Schmalenbach'ın Tönnies'in cemaat (gelenek) ve cemiyet (rasyonalite) ayırımına üçüncü bir kategori olarak eklediği ve bu kategoride eylemin başlangıç noktasının içgüdü, duygu, coşku ve heyecandan kaynaklanarak var olan "birlik" (*Bund*) kavramıyla oluşturduğu "Bund" teorisinden etkilenerek Yunan modernleşmesini, Yunanlıların "Büyük İdeal"lerinin (Μεγαλη Ιδεα, Megali İdea) gerçekleştirmeleri için, savaşın dışında manevi gelişmenin önemini belirtmiştir. Daniilidis bu anlamda pedagojik bir reform arzulamaktadır (Meletopoulos, 2013: 385).

Daniilidis toplumsal fenomenleri makro ölçekte incelemesi açısından Max Weber'e, Yunan ruhunun analizine dair düşüncelerinin metafizik boyutlar içermesi itibariyle de Kanellopoulos'a benzetilmiştir. Kanellopoulos'tan daha pragmatist olarak nitelendirilen Daniilidis, siyaset ve akademiden bağımsız bir şekilde Yunan toplumunun o anki koşullarını ve bu koşulların altında yatan nedenleri incelemiş, bu incelemesiyle bir sosyolojik araştırma prototipi ortaya koymuştur (Yeni Sosyoloji, 1988). Coğrafi determinizm ve tarihsel gerçekliği karşılaştırarak, psikanalitik bir metot kullanmıştır. Çalışmasının psikanalitik olarak nitelendirilmesinin nedeni ise tarihsel ve coğrafi varlığın yani koşulların değişmezliğine, bireylerin etkileşimi ve uyum biçimlerini bir arada analiz etme çabasındandır. Kısaca genetik bazı faktörler olan bu iki unsurun toplumsal üyelerle olan ilişkisini incelemiştir (Dimaki, 1987, s. 30).

Daniilidis'e göre Modern Yunanlılar (Neo-ellines), Osmanlı'dan bağımsızlıklarını sağlamak için kurulan bir örgüt olan *Φιλικη Εταιρεια* "Dostluk Cemiyetinin" devamı olarak faaliyet gösterecektir. Çünkü bu cemiyet de vatanlarından uzakta, yabancılarla etkileşimde olarak değerlerin farkında olan ve "Γνωθι σαυτον" ilkesiyle kendi öz farkındalıklarına ulaşarak, Çağdaş Yunan toplumundaki siyasi arenanın yaşadığı politik hastalığa bir ilaç bulma hedefi içerisinde olmuştur. Bu cemiyetin önemine değinerek, o ana kadar sadece birtakım ideolojilerin sonucu olarak yukarıdan aşağıya yapılan birtakım değişimler hatta devrimlerden bahsederek saçmalıktan ibaret olduklarını belirtmiştir (Meletopoulos, 2013, s. 379).

Daniilidis'in ilk milli ve bilimsel kavramlaştırması "Çağdaş Yunanlılar" (*Neo-Ellines*) kavramıdır. Bu kavramla mevcut Yunanlıları Antikite, Bizans ve Osmanlı hakimiyetleri altındaki "Eski Yunanlılar"dan ayırmıştır. Çağdaş Yunanlıları Eski Yunanlılardan farklı olarak betimlemiş, oluşturduğu bu yeni kavramlaştırmasıyla onu tarihsel bir ilerleyiş çizgisinden ayırarak, özellikleriyle kendi sorunlarına kendi cevaplarını verebilecek bağımsız bir gerçeklik olarak öne sürmüştür. Şiirsel bir üslupla, bilimsel bir biçimde Çağdaş Yunanlılar gerçekliğini, Yunan ruhunu oluşturan parçaları birleştirerek anlatmıştır. Daniilidis'in Yunanistan'a karşı duyduğu bu tutku ve hayranlık, onu çoğu zaman toplumsal koşullarından bahsetmekten alıkoyarak, hayalindeki varlığa edebi bir metin içerisinde can vermesine neden olmuştur (Yeni Sosyoloji, 1988).

Daniilidis'in ele aldığı bir diğer konu da dil meselesidir. Resmi dilin ayrımcı olduğu ve toplumla yönetenler arasında bir uçuruma neden olduğunu belirtmiştir. Ona göre halk dili Yunan kültürünü daha iyi tanımlamakta, öz farkındalık ve uyanış için en doğru araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi grupların oluşturduğu ideolojilerin Yunan kültürünün derinliklerinden uzak olduğunu ve hiçbir zaman Yunan toplumuna hitap etmediğini ve ihtiyaçlarına cevap vermediğini dile getirmektedir (Meletopoulos, 2013, s. 377).

Daniilidis, Yunanistan'ın iflasının nedenini bağımsızlığına kadar yönetildiği, asıl kurucu yapılar olan toplulukların çözülmesine bağlamıştır. Malouchos, önemli bir toplumsal harekete neden olan fikirlerinin, aydınlarla halkın bir arada bulunması, sosyo-ekonomik problemlerin toplumsal şartlar göz önünde bulundurarak çözülmesi ve halk üniversitelerine verdiği önemi bir arada tutarak ifade etmiştir (Meletopoulos, 2013, s. 378). Bunun için eğitimin önemine tekrar değinerek, devrim ruhunu içinde yaşayan kişinin, kendi içinde fikirlerini icra ederek, bilimsel gelişimini nüfusun üstünde pozitif bir enerjiyle sonuçlandırdığını belirtir. Kendi öz bilinçlenmesinin sonucu diğerlerini de bilinçlendirmek ister. Daniilidis çalışmasında kaderci bir tarih ve doğa okuması olarak değil, kahramanca bir eyleme hazırlanmak için özgürlük ve zorunluluk arasında içsel ve dışsal bir etki sonucu insanın kaderin bir oyuncusu olmaktan ziyade gerçekliğin kurucusu olmayı hedeflediğini belirtir (Dimaki, 1987, s. 29).

Karizmatik bir lider olarak Yunan modernleşmesine yeni bir yaşam vereceğine inanmıştır. Onun asıl hedefi basit bir modernleşme değil, toplumsal bir gelişme ve olgunlaşmadır. Eşitlikçi ve mükemmel bir düşünceye sahip olduğunu, milliyetçi ve küreselci akımlardan etkilenmediğini, evrensel bir tarih anlayışına sahip olduğunu ve kendi fikirleri etrafında şekillenen değişimleri incelediğini belirtmiştir.

Daniilidis Yunan modernleşmesinde iki olumsuzluğa dikkat çekmektedir: Bunlar, çöküşün yıllarca sürmesi ve sahte modernleşmedir -ki ikincisi yabancı fikirlere itaatten başka bir şey değildir. O dönemde klasik olarak sunulan devlet yapılarını sahte bir yabancı medeniyet taklidi olarak görür ki, Yunanistan modernleşmesini Bizans ve Osmanlı'nın yıkıntıları altında kendi kimlik mücadelesini veren, modernleşememiş,

Doğu tipi ve Ortaçağı andıran bir taklit çabası olarak tanımlamıştır. Bu yüzden Yunanistan'daki liberal söylemlerin zaman ve mekana uygun olmadığına inanır. Yunanistan'ın kapitalizm ve proletaryadan daha fazla plütokrasi ve yoksulluğa sahip olduğu için hem siyasi hem de ekonomik bir gelişme mümkün olmamaktadır. Liberal fikirleri tamamen tanımadan sosyalizmi bir kurtuluş olarak görmek ve iç yağmacı olan devlet yöneticilerinden güçlü bir devlet kurma talebinde bulunmak farklı çetelerin ideolojik yansımalarıdır. Böyle bir yönetimin topluma olumlu sonuçlar vermesini beklemek yanlış olacağından, eğitim mümkün olduğu kadar devlet dışında farklı aktörler tarafından yönetilmelidir. Gençler de bu siyasi oluşumlardan uzak durarak eğitime önem vermeli ve büyük devrimcilerin eğitimli kişiler olduğunu unutmamalıdır. Bu yüzden gerçek devrim içeriden başlamalıdır (Meletopoulos, 2013, s. 381).

Daniilidis'e göre Yunan Modernleşmesinin asıl başlangıç noktası cemaatlerdir (*Gemeinschaft*). Ancak bu cemaat yapısının tarihi üzerinde, tarih ve sosyoloji alanlarında bir uzlaşı oluşmamıştır. Bazıları bu yapıyı Antik dönem Yunan şehir devletlerinin mirası olarak görürken, bazıları da Türk "işgal"inin bir sonucu olarak kabul eder. Üçüncü bir görüş de cemaat yapısını tarım-kent kooperatiflerinin iş ve üretim biçimi olarak görür. Daniilidis bu üç bakış açısını da aydınlatıcı ve tamamlayıcı bulur. Daniilidis cematlerin, Bizans'ın ağır vergileri karşısında güç kaybetseler de, baskıcı yönetimlere rağmen kendi varlıklarını koruduklarını, Bizans merkeziyetçiliği gerilediğinde ise bu gelişmeden yararlanarak güçlendiklerini belirtmektedir. Ayrıca Türk "işgal"i de onların gelişmesini engellemiştir. Yunan toplulukların en büyük özellikleri siyasi ve kültürel güçleridir, çünkü onlar ne hukuksal ne ekonomik bir gelişme gösterememişlerdir. Ancak halk türküleri, şiirleri ve sanatıyla kendi ruhlarını yaşatabilmişlerdir (Yeni Sosyoloji, 1988).

iii. Modern Yunan Toplumu ve Ekonomisi

Daniilidis'in Yunan sosyolojisine yaptığı katkıyı daha iyi anlayabilmek için bizzat kendisinin de olgunlaşmış ve tam bir eser olarak nitelendirdiği, ayrıca yazıldığı dönemden itibaren Yunan sosyolojisinde adeta bir çığır açan "Modern Yunan Toplumu ve Ekonomisi" adlı eserine (1934) yakından bakmak yararlı olacaktır. Bu

çalışmayla tanıştığında Daniilidis'e övgü dolu bir yazı gönderen Kanellopulos'a göre, Daniilidis bu önemli toplumsal araştırmasında Batılı sosyal bilim yöntemlerini kullanmamak için büyük çaba sarf etmiş; mükemmel, parlak ve bilimsel bir çalışma ortaya koymuştur (Meletopoulos, 2013:380). Dimaki (1987:31) de bu eserin tamamen sosyolojik olmasa bile yeni nesil sosyal bilimcilerin ampirik araştırma geleneğine ve Yunan toplumunu araştırmalarına kaynaklık edecek bir eser olduğu için önemli olduğunu ifade etmiştir. Filias ise, Daniilidis'in eserinin ikinci basımına yazdığı önsözde bu eserin Yunan toplumunun tarihsel bir bakış açısıyla sosyal, siyasi ve iktisadi analizinin yapan tek eser olduğunu, bu eserden sonra 1970'li yıllara kadar büyük bir boşluk olduğunu ifade etmiştir. 1970'li yıllarda yapılan çalışmalara ise bu eserin kaynaklık ettiğini ve araştırmacıların ona borçlu olduklarını belirtmiştir (Meletopoulos, 2013:378). Bu çalışmasında Daniilidis modern Yunan toplumunu coğrafi gerçekliği/varlığı ve tarihsel gerçekliği/varlığı olmak üzere iki boyutuyla ele alır. Aşağıda bu iki boyut ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

a. Coğrafi Gerçeklik

Daniilidis'e göre Yunan toplumu bağımsızlık sonrası süreçte, tarihin gölgesi altında kaldığı için veya toprağın değerini bilmediği için kendi coğrafi gerçekliğinin farkında değildir. Halbuki coğrafya, tüm boyutlarıyla Yunan medeniyetinin gelişimine katkı sağlayan bir unsurdur. Ancak bu gerçekliğin tarihten bağımsız bir şekilde düşünülmemesi gerektiğine değinir. Çünkü hayat organik bir bütün olarak varlığını sürdürmekteyken, sadece coğrafi güzellikler büyük bir medeniyetin doğmasına yardımcı olamazlar. İnsan ve doğa arasındaki iletişimin yadsınamayacak kadar önemli olduğunu, bir gelişimin eksikliğini fark ederek anlatabilmiştir. Doğanın aktif, bireylerin ise pasif olduğu fikrinin ise tamamen yanlış olduğunu, bir medeniyetin gelişiminin doğaya hükmedebilme gücü çerçevesinde anlaşılabileceğinden bahseder. Kısaca bu doğa gerçeğini hem etki altında kalan hem de etkileyen bir unsur olarak ele almıştır.

Akdeniz'in büyük bir parçası olması ve Akdeniz medeniyetlerini buluşturması ve böylece iletişim kaynağı olma özelliği Yunan toplumunun değişmez özelliğidir. Ayrıca hep doğuya doğru olan gelişimi ise onun bir diğer özelliğidir. Merkezi bir

değere sahip olan Girit adası ise doğuyla batı, güneyle kuzey arasında bir köprü görevi görmektedir. Anadolu kıyıları ise Yunanistan'ı kucaklar şekilde bütünleşmektedir. Bunun sonucunda tarih boyunca varlığını sürdüren bir Akdeniz medeniyeti olarak, ege bölgesi sabit ve uyumlu bir varlığa sahiptir. Anadolu, Asya'nın Avrupa'ya bakan kısmı olarak kolay bir etkileşime zemin hazırlamaktadır. Sislerle kaplı, doğal kaynaklardan yoksun ve karanlık Karadeniz biraz yabancı görünmüş ki orada medeniyetlerini sürdürme girişiminde bulunmuş olsalar da zor şartlar buna izin vermemiştir. Bir Akdeniz ülkesi olarak Yunanistan hem Balkanlar, Ortadoğu'ya giden yollar hem Batı Avrupa hem de diğer bölgelerle olan coğrafi avantajlarından yararlanarak, farklı medeniyetlerle iletişime geçmiş ve kendi medeniyetinin gelişimine yardımcı olmuştur. Ancak böyle bir konuma sahip olmanın avantajlarıyla beraber dezavantajları da mevcuttur. Ne kadar limanları, adaları ve denizleriyle anılsa da dağlık alanları daha çok olan bir ülkedir. Bir günde farklı bölgelere varıp, farklı mevsimlerin tadını çıkarma şansın olsa da bu durum güzelliğin yanı sıra büyük ölçekli ve sistemli bir grubun verimli mahsul üretme gücünde yoksundur. İşlenecek toprağın az olması, yeni toprak oluşumunun yavaşlığıyla karşı karşıya kalınmasını sağlamıştır. Savaşların ormanlara verdiği zarardan ziyade, çobanların sürüleriyle, ateşlerin alevleriyle ve doğal felaketlerin sonuçlarıyla geniş bir alan zarar görmüştür. Bunların yanında olumlu bir unsur olan güneş ışığı ise toprağa ve havaya ışık ve hayat verse de kurutma ve yakma özelliği de beraberinde gelmektedir. Genellikle ılık olan bu iklimde kış aylarında yoğun ve yıkıcı etkiye sahip olarak yağışları kurak ve uzun süren bir yaz güneşi takip ettiğinde verimli bir çalışma ortamı yok olmaktadır ki buna da günlerin kısalığı eklenmelidir. Fazla su kaynaklarına da sahip olmayan Yunanistan, güçlü bir medeniyetin yaratılması için gerekli olan servete sahip olmak için büyük bir engelle karşılaşmıştır. Bu yüzden denizler daima önemli bir role sahip olup, Yunanistan'a yeni olanaklar sağlamaktadır. Ancak bu çevreler iç bölgelere bir bağımlılıkla olur ki beraberinde de bir mücadeleyi getirir. Bu şartlar altında ihtiyaçlarını karşılayamayan ve sadece merkezi bölgenin gelişmesine yarar sağlayıp kendileri tutunamayan kıyı halkı gittikleri yere önemli medeniyet özellikleri de taşıyarak kendi bölgelerine Slavların yerleşmesine izin verip tekrar kendi merkezlerini kurmuş ve dağınık yaşamaya başlamışlardır. Bu durum Yunan bölgelerinin gelişimini engellerken

toplulukların varlığını da ispatlamaktadır. Yunan geleneklerinin ve kültürünün tüm dünyaya yayılımı da bu coğrafi gerçeklik ışığında olmuştur.

b. Tarihsel Gerçeklik

Daniilidis'e göre Yüzyıllarca dünyanın her yerinde varlığını ikame eden ve coğrafi sınırları aşmış bir Yunan ruhu ve onun gelişimi ve eylemini yönlendiren bireysellik özelliği büyük bir medeniyete ulaşabilmenin ve güçlü bir milli bağın oluşumunun temellerini atmanın gücü ile varlığını korumuş ve hala devam ettirmektedir. Peki bu manevi birliğin merkezi, sınırları ve mirasçıları kimlerdir? Antik Yunan'ın devamı olan ve Bizans gibi farklı kültür yakıştırmalarına rağmen fikirleri, önderlikleri, eylemleri ile büyük bir ruhun ve idealin mirasçısı olan Çağdaş Yunanlılar tarihsel bireyselliğin tezahürü olarak eski yaşamlarının canlı hatırasını devam ettirmektedir. Yunanlıların doğu topraklarına girişi Helenizm'in üzerinde yapıcı bir etkiye sahiptir. Bu iki farklı dünyanın karşı karşıya gelişi sonsuz bir mücadeleyi ve böylece bir uyanışı beraberinde getirmiştir. Eserde Bizans'ın dağılma dönemi ele alınacaktır ki, bu dönem çağdaş Helenizm'in yeniden dirildiği dönemdir. Öncelikle Bizans'ın doğu imparatorluğu olduğu ve Antik Yunan'ın bir devamı olmadığını belirtir. Bizans ne kadar Yunanlılaşmaya çalışsa da onun barındırdığı unsurlar hep dışarıdan olmuştur. Bu yabancı unsurların arasındaki zıtlık ve çatışma hep sürmüş ve bu yüzden de yönetim sanatı, ordu gücü ve mali olanakların bolluğu dengeleyici unsur haline gelmiştir. Kutsal Katolik Hristiyan kilisesi halkların ortak bir bağı olarak değerli olmasına rağmen dini ve etnik kimlik arasındaki gerilim buna bir engeldir. Bu etnik kimlik üstü topluluğun yanında Yunan kimliğinin taşıyıcısı ve gelişmekte olan bir Helenizm'in varlığını belirten etnik unsurlar vardı ki bunlar Bizans'la bağdaştırılamaz. Bizans'ın sınırları daralıp Batıdan uzaklaştıkça mozaiğin küçülmesi beraberinde Yunan unsurların artmasına ve dirilişin gittikçe ses getirip daha dinamik bir şekilde yabancı dünyayla teması ve baskısı sonucu daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur. Bizans'ın tüm dini ve ideolojik hareketlerinde, bir tarafta Yunan çok tanrılığı bir yandan da Anadolu tek tanrılığı, Yunan fikirlerinin Bizans tiranları arasında yalpalandığını ve karanlık dindarlığın içinde onları aydınlatmak için savaştığını belirtmektedir. Bu durumun sanat, hukuk ve oymacılık gibi alanlarda görülmesi

mümkündür. Bizans resimlerinin karamsarlığı, hukukun işleyişi ve oymacılığın kökeni gibi unsurlar burada Yunan kimliğinin üstünlüğünü ama en önemlisi varlığını belirtmektedir. Dini açıdan bakıldığında Yunanlılara karşı Anadolu'da kazanılan bir zafer olan eski Hristiyanlık, Bizans imparatorluğunda kendi varlığını sürdürmekteyken çok vakit geçmeden ilk dönemlerinde Yunanlılardan etkilendiğini hatta bir tarihçinin Hristiyanlık dogmalarının Yunan ruhunun yeniden doğuşunun bir etkisi olduğunu belirtmesi kadar ilginçtir. Zamanla etnik bir kimlikten arınmış ve buna karşı gelen Kilise ve devleti de Helenizm unsurları etkilemeye başlarken, İstanbul'da bir Yunan kilisesi kurma fikri güçlenmeye başlamıştır. Yunan felsefesi özellikle Neo-Platonculuk, hem dini hem de manevi bir kimlikle Helenizm'in ana unsuru haline gelirken imparatorluğun da düşmanı haline gelmiştir. Bu gelişmeler önemli olsa da bağımsızlığın yanı sıra bir Yunan ruhunun yeniden doğuşu önem kazanmıştır, imparatorluğun dağılımı için yeterli olmamıştır.

Parasal bir ekonominin hakim olduğu ve güçlü bir hiyerarşinin varlığını sürdürdüğü Bizans son dönemde hem istilalar hem de toprakların verimsizliği sonucu vergilerin artışı ve memurların da yönetimde kontrol edilememesi sonucu gücünü kaybetmiştir. Yağmaların arttığı güvensizliğin ana sorun olduğu ve büyük toprak sahiplerinin kendi güçleri (orduları) ve statüleriyle imparatorluğa yaptıkları baskı sonucu, Hristiyanlığın ideallerinden etkilenen ve yoksulları korumanın tanrının bir görevi olarak kabul eden yöneticiler ne kadar direnmişse de sonunda büyük bir başarıya ulaşamamışlardır. Böylece yağmalanan ve sindirilmeye çalışan bir halk varlığını göstermiştir. Bu toplumsal durum imparatorluk üyelerinin neden çöküş döneminde düşmanın safında olduğunu ve etnik bir hareketlenmenin toplumsal bir yayılma göstermesini açıklamaktadır. Bizans'ın bu çöküşünden dolayı Yunan ekonomisinin kaderini etkileyen iki sonuçla karşılaşılmıştır:

a. Yunanlıların ticari zekası ve şehirlerdeki konumlandırılmaları onları gelişimlerinin ana kaynağı iken, despot olarak nitelendirdikleri Bizans yönetimi bağımsız ve özel ticaretin yapılmasını ve tüm dikkatin yönetim mekanizmasına üzerine gerilmesini sağlamıştır. Şehirlerin oluşumu ve gelişimi bu dönemde tamamlanamamış ve Batıdaki şehirleşmenin ve ekonomik yapılandırmanın aksine çok yeni bir olgu olarak kabul görmüştür.

b. Tarımsal üretimin Bizans yöneticileri tarafından ihmal edilmesi ve hatta yok edilmesi, Yunanlıların şehirleşmesi önünde bir engel teşkil ederken ayrıca tarıma karşı bir uzaklık ve önyargının oluşmasına da neden olmuştur.

Hasta ve ölmek üzere olan Bizans'ın hatırda kalması için ancak Yunanlıların, kalkındırmasına ve ideallerinin öğretilmesine gerek duymuştur. Bu da ancak milli bir ruhun uyanması veya Kilisenin yardımıyla olmuştur.

1. Zilotların hareketi olarak adlandırılan ve bir devrim niteliğinde olmuş, demokratik değerleri uygulamış ve bu yüzden de 7 yıl boyunca iktidarı kendinde tutma şansını yakalayarak, Yunan felsefesi ve ruhunu yaşatmaya çalışmışlardır.

2. Yeni-Platonculuk fikrinin savunucusu olan Gemistos ise bu iki önemli reformist ve Yunan kimliği taşıyan mücadelenin bir diğer kahramanıdır. Pozitivist görüşleri ve reformist çalışmalarıyla dini değerlerin ağırlıklı olduğu ve Aristo'yu böylece skolastik düşünceyi savunan Doğu imparatorluğu olan Bizansı kendi Doğu Ortodoksluğuyla tek başına bırakıp, yönetim, tarım ve dini bazı sorunları yok etmeye ve özgürlüğüne kavuşturmaya çalışmıştır. Çağdaş Helenizm ve yeniden doğuşun bir habercisi ve savaşçısıdır. Gemistos'a karşı gelen ve yunan olduğunu kabul etmeyip sadece Hristiyanlığı savunan Gennadios ise bu tutumuyla Yunan Ortodoksların İslam'dan ziyade Doğu Ortodoksluğundan nefret etmelerine ve savaşmak istemelerine neden olmuştur. Bizansta her zaman devletin baskısı altında kalan kilise özgür bir dini hayata da izin vermemiştir. Buna istinaden Osmanlı'da Rum Ortodoks Patrikhanesinin başkanı ve Fatih Sultan Mehmet'in sıkı bir dostu olmuştur. Birçok ayrıcalığa ve güce sahip olan Patrikhaneye rağmen tüm patrikhanelerin birleşimi olan Kilise Devleti ırk ayırımına karşı bir güvence vermiş olsa da Yunan kültürünü yaşatmış hatta gelişmesine neden olmuştur.

Yunan cemaatlerinin bu işgal süreçlerindeki önemi çoktur. Öncelikle üç farklı başlangıç noktası belirlense de burada ele almamız gereken işlevleridir. Ağır vergi ve baskılara rağmen daima birbirlerine destek olan ve sadece ırk temelinde değil özgürlük ve umut özlemiyle bir arada yaşayan toplulukları siyasi bir nitelik taşımaktadır.

Batıdaki komünlerin aksine birbirinden farklı özelliklere sahip olan bu topluluklar kişiye değer veren ve işgalcilerin sindirme çabalarına rağmen Yunanlılara özgürlük sağlayan birimlerdir. Bir medeniyet merkezi olan topluluklar manevi unsurlara can veren toplulukların sesi olan Kilise ise, bağımsız bir devletin oluşumuna katkıda bulunmuştur.

Irksal bir dayanışmadan ziyade manevi bir şekilde bir Yunan ruhunun birleşimi olmuşlardır (Çağdaş Yunanlaşma). Farklı etnik kimlerin bir arada kalmasına izin veren geleceğe yön veren bir ışık ve yeni bir medeniyet kurmak için çabalayan bir taze bir fidan olmuşlardır. Bu ruhu ve birliği en güzel halk türküleri dile getirmekteyken dil sorunuyla karşılaşılmıştır. Kilisenin bir yardımcı olduğunu ne kadar düşünülse de imparatorluğun her bölümünde ağırlığını sağlayamamış böylece dil sorunu tartışılması gereken bir hal almıştır. Bu yüzden halk dilinin devrimci niteliği ele alınmış ve gündeme gelmiştir.

c. Yunan Topluluklarının Özellikleri

Daniilidis, bu çalışmasını yaparken tutkulu bir şekilde bağlı olduğu Yunan toplumunu ve topluluklarının gücünü belirtmek için belirli özellikleri olduklarını savunmuştur.

a. Ruhsal özellikleri: Bir kent toplulukları olup ticaret becerilerine sahiptirler. Fiziksel yorgunluktan ziyade fikirsel çalışmaları ön plandadır. Hızlı öğrenebilme ve analiz etme becerileri bir yana sahtekarlık ve dolandırıcılıktan da hiç hoşlanmazlar. Mütevazi ve efendi duruşlarına karşılık bir çok saldırıya uğramışlardır. Tüm baskılara rağmen daima doğruluktan ve özgürlükten yana olmuşlardır.

b. Bireysellik: İdealist olan ve fikirleriyle bir arada yaşayan insanlara saygı duyup, eşit bir konumda olduklarına inanıp kendini daima yetiştirmeye çalışan çağdaş Yunanlılar insanlığa karşı duydukları inanç ve bir önder olarak duydukları medeniyet kurma gerekliliğini önce kendi içlerinde duyup bunun bilincindedirler.

c. Düzen yatkınlığı: her türlü mistisizme karşı ve sadece akla uygun fikirlerle hareket ederken, hislerini gördükleriyle doğrular. Düzen ve güzellik hem ruhen hem bedenen varlığını sürdürmektedir. Kaoslara bir ahenk verir. Böylece her sorunu düzeltmek zorunda hissetmişlerdir.

Ele alınan bir diğer konu da Osmanlı İmparatorluğudur. Daniilidis'e göre Bizans ne kadar doğudan etkilenmişse Osmanlı da o kadar Bizans'ın etkisi altında kalmış ve kendi değerleriymiş gibi kullanmıştır. Türkler ne kadar Orta Asya kökenli olsa da Araplara benzemiş hatta Bizans ve Arap değerlerinin karışımı olmuştur. Bizans'tan almadıkları tek şey Yunan ruhudur ki bunun yerine Hristiyanlık onlarda yer edinmiştir. İşgal ettikleri bölgelere bir değerden ziyade savaşçı ve göçmen ruhunu getirmişlerdir. Tek yaşam kaynakları savaşlardır. Bu yüzden İslamiyet'i bir savaş dini olarak kabul etmişlerdir. Savaş yağma işgal ve korku onları tanımlamaktadır. Akıncı olarak adlandırdıkları birliklerin ayak bastığı topraklarda ise yıllarca bir horozun dahi ötmediğine şahit olmuşlardır. Bu durum kendi Türk halkı için de geçerlidir. Yıllarca bir köle gibi yaşayan askerler ile ağır vergilendirmeler halkın boğazına yapışmıştır. İstanbul ise fetihten sonra önemini yitirmiştir. Aslında hem Bizans hem de Osmanlı bir doğu feodalizm biçiminde olup Batıdakinden farklılıklar arz etmektedir. Bu durum Yunanlıların gelişimini de etkilemektedir. Fikir ve ruhtan tamamen uzaklaşmak ve Doğululaşma sonucu bu topraklarda aşırı baskı sonucu batıdaki gibi bir gelişimi engellemiştir. Bireyselliklere önem vermeme, devletin sonsuz iktidarı, devlet ve kilisenin birliği ve feodallerin özgür olmayışı buna örnektir.

5. Konstantinos Karavidas (1890-1973)

Yunan toplumunu ve komşu balkan ülkelerini, üretim biçimleriyle yaşam tarzlarını karşılaştırarak aralarındaki ilişkiyi ampirik bir şekilde inceleyerek önemli bir araştırmaya imza atan Karavidas, öncü ve kapsamlı çalışma meydana getirmiştir.

i. Hayatı

1890 yılında Yunanistan'ın Kefalonya adasında doğmuştur. 1908-1912 yılları arasında Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Hukuk eğitimi almıştır. Bu eğitim süreci

boyunca yol arkadaşları olan, eğitim reformlarında bulunan Alexandros Delmouzos ve bir dönem milletvekilliği görevinde bulunmuş olan hukukçu Filippos Dragoumis ile popülizme dair fikirlerin yaygınlaşması için çalışmıştır. Eğitiminin ardından kaymakamlık, Kuzey Yunanistan dışişleri daire başkanlığı, Venizelos'un 1916 yılında gerçekleştirdiği "Milli Savunma Harekatı" sonucunda oluşturulan "Geçici Selanik Hükümeti" yönetimi boyunca yanında memurluk ve 25 yıl boyunca Ziraat Bankası daire başkanlığı gibi devletin farklı konumlarında bulunmuştur. 1912-1913 yılları arasındaki zorunlu askeri görevinin boyunca, Usturumca, Arkadya, Kalindria ve Petsovo gibi Yunanistan'ın ve balkanların farklı bölgelerinde yaşanan çatışmalarda görev almıştır (Daleziou, 2008).

Yoğun çalışmalarıyla dönemin popülist hareketinin baş aktörlerinden biri olan, diplomat ve aynı zamanda edebiyatçı Ionos Dragoumis'in dergisi olan 'Siyasi Analiz' dergisindeki başkanlığının ardından, Dino Maloucho ile birlikte kurduğu 'Topluluk' isimli kendi dergisinde yazılarını yazmıştır. Mülteci sorunu, nüfus mübadelesi ve yerleşim sorunları, küçük toplulukların arazi düzenlemesi gibi konuları kaleme almıştır. İzmir'in Yunanistan topraklarına katıldığı süre boyunca yaşanan çatışmalı dönemde Venizelos'un yanında yer alarak İzmir Yüksek Komisyonu, Yunanistan Demokrasi Grubu gibi Yunanistan'ın siyasi tarihindeki önemli komisyonlarda yer almıştır (Daleziou, 2008).

ii. Sosyoloji Açısından Önemi

Karavidas'ın önemi, bir avukat olmasına ve dolayısıyla sosyoloji alanının dışından gelmesine rağmen erken dönem Yunan sosyolojisinde toplumsal üretim ve yaşam biçimini ampirik olarak nitelendirebileceğimiz bir şekilde yorumlaması ve Yunanistan'daki cemaat fikrinin öncülerinden olmasından kaynaklanmaktadır. Felsefi-tarihi akımların yoğun olduğu dönemde (1920-1930) çağdaş Yunan toplumunun doğuşu için önemli olan bu çalışma, "*Agrotika" (Tarımsal) (1931)* Karavidas'ın genç Yunan araştırmacılar için ampirik bir toplumsal araştırma geleneğinin öncüsü olmasını sağlamıştır. Karşılaştırmalı bir metot kullanarak yaptığı alan araştırmasında tarım toplumlarında üretim biçimleri ile o toplumun aile örgütlenmeleri arasındaki ilişkiyi hem Yunanistan hem de komşu Balkan ülkeleri

üzerinden örneklemiştir. Karavidas bu eserini hem zihinsel bir tarafsızlık hem de manevi bir bağımsızlık içerisinde yazdığını ifade etmiştir. Görevli bir akademisyen veya memurdan ziyade bir vatandaş olarak bu çalışmayı gerçekleştirdiğini ifade eder (Meletopoulos, 2013, s. 319).

Karavidas ideolojik bir sosyal kategoriye dahil edilemeyecek kadar temkinli, bilimsel verilerle çalışarak, herhangi bir ekol veya fikirle bağdaşmayan ve dönemindeki sosyal fikirlerden etkilenmeyen bir yöntem kullanmıştır. Meletopoulos'a göre Karavidas, Batı Avrupa'da cereyan eden ve onun da karşılaştığı herhangi bir ideolojiden etkilenmemiştir. Bu yüzden Karavidas'ı bir sınıf veya kategoriyle ilişkilendirmek oldukça güçtür. Dönemin ideolojileri olan Marksizm, ampirizm ve jeopolitikle ilişkilendirmeye teşebbüs edenler olmuşsa da bu girişimler başarısız kalmıştır. Bazıları ise Karavidas'ın cemaat teorisini modern devlete katkıda bulunabilecek düşüncesiyle özgün bir yapı olarak yorumlamışlardır (Meletopoulos, 2013, s. 319)

Karavidas'ın cemaat anlayışı Tönnies ile ortak özellikler taşımaktadır. Kapitalizm öncesi ve sonrası gibi dönemsel ayırımı, yaşam biçimi ve toplumsal dayanışma gibi toplumsal değişimler hem Karavidas hem de Tönnies de görülebilmektedir. Ayrıca cemaatin cemiyete nazaran sahip olduğu olumlu özellikler de bu iki düşünürün ortak noktasıdır. Mouzelis (1978) bu araştırmanın Yunanistan'ın kırsal bölgesi hakkında verdiği bilgilerin, çağdaş antropolojik çalışmalardan daha detaylı ve önemli olduğunu ifade etmiştir. Vergopoulos ise kapitalizm ve sosyalizmin dışında bir toplumsal düzenin yaratılmasını sağlayabilecek üçüncü bir yol için büyük bir çaba olduğunu ifade ederek, deneyimlerin ve yaşamın tanıklığını barından basit bir teorik çalışmadan ziyade önemli bir çalışma olduğunu belirtir (Vergopoulos, 1981).

1927-1929 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı'nın talebiyle yapılan bu çalışma, '*Kırsal ve kırsal olmayan bölgelerde tarım-çiftçi ve hayvancılık sektörlerinde üretim yapan Sırbistan ve Bulgaristan'daki örgütlenme biçimlerinin Yunanistan'la karşılaştırılmalı analizi'* başlığı ile tamamlanıp bakanlığa teslim edilmiştir. Ancak bir süre sonra çalışmanın kaybolduğu öne sürülmüş ve Karavidas tek nüsha olduğu için kaybolan bu çalışmayı yeni baştan daha detaylı bir şekilde *'Ta Agrotika'* ismiyle kaleme almıştır. Altı yüz doksan sekiz sayfadan oluşan ve istatistiksel veriler, sosyolojik gözlemler,

siyasi karşılaştırmalar ve kişisel tecrübeleri barındıran bu eser, hem Yunanistan hem de komşu Balkan ülkelerini ekonomik, sosyolojik, jeomorfolojik olarak incelemiştir. 1931 yılında Milli Matbaa tarafından yayımlanan, Balkan toplumlarındaki tarımsal yaşam ve örgütlenme biçimlerini kategorize eden bir çalışmadır (Meletopoulos, 2013, s. 291).

Karavidas bu çalışmaya başlarken Yunan toplumunda önemli gördüğü iki sorunun altını çizip onları çözmeyi hedeflemiştir (Karavidas, 1931).

a. Yunan ekonomisi ve şuan gelişmekte olan kapitalizmin ilişkisini, şimdiki tarihsel süreçte belirlemek,

b. Yunanistan'ın jeo-ekonomik ve tarihsel boyutunu tüm gerçekliğiyle araştırıp, en uygun ekonomik organizasyon biçimin belirlenmesi ve böylece anarşi ortamının uzaklaştırılıp, ülkenin üretici güçlerini sağlam bir temele oturtmak.

Çalışmasına başlarken fikirlerine dair okuyucuya kısa bir tarihsel arka plan sunmuştur. Kapitalizm öncesinde var olan toplumlardaki ekonomik ve sosyal öğütlenme biçimlerini yani üretim ve yaşam biçimlerini daha eksiksiz, dönemlerine göre daha evrimleşmiş ve daha dengeli olduğunu ifade eder.

Kapitalist dönem öncesinde teknolojinin geri olmasına atıfla, kapitalizm öncesi toplumlarda nicelik ve teknik bir eksiklik saptamış olsa da bunu doğal olarak kabul etmiştir. Bu örgütlenme biçimleri üretim sürecinde karşılaşılan tüm ekonomik sorunları sorunsuz bir şekilde çözen, toplumsal sorunlara cevap veren bir örgütlenme biçimidir. Bu örgütlenme biçimiyle toplumsal eşitsizlikleri, çalışma ortamlarını belirleyen kültürel ve psikolojik ilişkileri, insanlar arasındaki eşitsizlik ilişkileri, bireylerin doğayla ilişkileri ve kendi aralarında var olan sorunları çözüme kavuşturmuşlardır (Karavidas, 1981).

Bunun aksine kapitalist örgütlenme biçimi, geleneksel hiyerarşik yapıyı yıkarak, bireyleri önceleyen toplumsal yapıları meydana getirmiş ve sadece küçük ekonomik sorunları çözmüştür. Ancak toplumsal ve kültürel sorunlara cevap verecek kadar güçlü ve donanımlı olamamıştır. Karavidas'ın bu eseri yazdığı dönemde kapitalizmin en büyük krizini, bu sorunlara cevap veremediği için yaşadığını ifade etmiştir (Meletopoulos, 2013, s. 292-293)

6. Marksist Sosyologlar: Georgios Skliros ve Giannis Kordatos

Farklı çerçeveler içerisinde ele aldığımız beş öncü sosyoloğun dışında, yaptıkları çalışmalar ve Marksist bakış açısına sahip fikirleriyle Georgios Skliros ve Giannis Kordatos bu bölümde incelememiz gerektiğine inandığımız iki isimdir.

i. Georgios Skliros

1878 yılında Trabzon'da dünyaya gelen ve 1919 yılında Mısır'da hayata veda eden Georgios Skliros (Konstantinidis), Yunanistan'a Marksist fikirleri tanıtan isim olarak anılmaktadır. 1905 yılında Rusya'da Tıp eğitimine başlamış ancak katıldığı bazı devrimci olaylardan dolayı eğitimine Jena Üniversitesinde devam etmiş 1909 yılında mezun olmuştur. 1919 yılında sağlık sorunlarından dolayı hayatını kaybetmiştir (Mpoumpous, 1996).

Yaşamının büyük kısmını geçirdiği Moskova'da okuduğu süre boyunca Marksist teorisyen ve devrimci olan Georgi Plehanov'un metinlerini incelemiş Marksizm ve sosyalist fikirleri öğrenmiştir. 1911 yılında Mısır'a taşınmış ve çalışmalarına orada devam etmiştir. Marksist yöntemi kullanarak çağdaş Yunanlılara öz bilinç fikrini aşılamaya çalışmıştır (Dimaki, 1987, s. 30). Bireyin toplumsal rolüne odaklanmak yerine tarihsel bir nedensellik içerisinde, toplumların kendi şartları içerisinde varlıklarını koruduklarını ve kişilerin seçimlerinin sonucu olmadığını dile getirir (Dimaki, 1987, s. 30).

1907 yılında yayımladığı "Toplumsal Sorunlar" (Τα σύγχρονα προβλήματα του Ελληνισμού) "Ta sighrona provlımata tou Ellınısmou" adlı eseri ile ana sosyolojik kaynaklardan bir tanesini oluşturmuştur. Tarihsel materyalist bir felsefenin ön plana çıktığı bu çalışmada, toplumsal gerçeklik ve sorunlara "bilimsel sosyalist" perspektifle bakarak Marksizm'i ileten ve sosyalist sorunsalları inceleyen, öznel ve ütopik sosyalizmi reddedip nesnel ve sosyalist ilerlemeci fikirleri benimseyen Skliros Yunanistan'ın modernleşme sürecini sınıf çatışması, savaş ve barış kavramları etrafında değerlendirmiştir (Skliros, 2000).

Toplumsal sorunların ancak nesnel bir bakış açısıyla, bilimsel bir şekilde incelenebileceğine inanan Skliros, nesnel bilgileri doğru, öznel bilgileri ise yanlış olarak nitelendirmiş ve toplumsal sorunlara çözüm sunacak siyasi partilerin ve önderlik edecek fikirlerin olmamasının toplumsal bir sistemin yokluğuna neden olan başlıca engeller olarak göstermiştir (Skliros, 1919),

Papanastasiou'dan önce bu çalışmaları gerçekleştirmesi, etkisinin Papanastasiou'da görülmesi anlamına gelmektedir. Papanastasiou'nun toplumsal sahnenin içerisinde olup somut sorunlarla karşılaşarak, tarım sorunu gibi sorunları ele alması, Skliros'un ise hiç Yunanistan'da bulunmayarak uzaktan (hayatı boyunca Yunanistan'a gelmemiş ve büyük bölümünü Rusya'da yaşamıştır) tarihsel bir seyir içerisinde kimlik konusunu ele alması aralarındaki başlıca farktır. Çoğu araştırmacı sosyolojinin Yunanistan'a girmesinin ilk adımı olarak Papanastiou tarafından 1908 yılında kurulan "Sosyoloji Derneği"ni görse de, aslında Skliros'un bu çalışmaları daha erken dönemde ortaya çıkmıştır (Kourahanis, 2014, s. 10).

Yunan toplumunun tarihi ve gerçekleri ışığında bir metot oluşturarak inceleyen bir diğer isim olan Karavidas ile farkı da sahip oldukları perspektif ve yöntemden kaynaklanmaktadır. Karavidas tarafından yapılan çalışma belirli kurum ve durumların altında yatan gerçeklerin ortaya konmasını sağlarken, Skliros ve Kordatos sadece Marksizm'in taşıyıcıları olarak ideolojik bir yorum geliştirmekle kalmış ve çalışmalarında Yunan toplumundan adeta soyut bir varlık olarak bahsetmişlerdir. (Meletopoulos, 2013, s. 322).

1821 Yunan devrimine kadar uzanan tarihsel bir analiz yaparak, Yunan toplumunun gelişmesinin önündeki başlıca engelin halkın fakirliği ve iktidar olmadığını belirtmiştir. Sınıf çatışmalarını tarihin ilerlemesinin önkoşulu olarak kabul etmiş ve burjuvazinin siyasi ve ekonomik iktidarından bahsetmiştir. Ancak Yunan toplumunda bu sınıfların net olmaması ve güçlü fikirlerin olmamasını, azgelişmişlik nedeni olarak kabul etmiştir. Toplumsal analizi Marx'ın materyalist bakış açısıyla yapmıştır. Dikkatini siyasi alanın tarihsel gelişimine değil, ekonomik ve toplumsal şartlara odaklar (Skliros, 2000).

Yunanistan'a dair analizlerine başlamadan önce onun ABD ile eşit bir konumda olduğunu belirtir ve analizini yapmak için tarihsel başlangıç noktasını 1821 devrimine değil Bizans İmparatorluğu'na kadar uzatır. Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetinin, Yunanistan'ın gelişimini engellediğini belirterek, böyle bir sürecin olmaması durumunda Yunanistan'ın diğer burjuva devletleri gibi ilerleme göstereceğini belirtmiştir. Bu hakimiyetin Yunan ulusunun evrimini durdurduğunu iddia etmiştir (Kourahanis, 2014, s. 15).

Savaş ve Barış'a dair yazılarında ise barışın bir toplumsal dayanışmanın sonucu olduğunu belirterek toplumsal çıkara hizmet ettiğini gösterir. Bugünün savaşlarının ise endüstriyel olarak çok gelişmiş toplumlarda tamamen ekonomik nitelikte olup yeni pazar ve koloniler için yapıldığını ifade etmektedir. Emperyalist ülkelerin bu sömürüyü ekonomik çıkar uğruna yaptıklarını ve gelişmiş Batı dünyasının bu şekilde oluştuğunu ifade eder. Bu tutumu ile Lenin'e olan yakınlığını gösterir (Kourahanis, 2014, s. 18).

ii. Giannis Kordatos

1891 yılında Volos iline bağlı Zagora köyünde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimi Yunan okullarında tamamlamasının ardından lise hayatına İzmir Alman Lisesi'nde başlamış ve ardından da İstanbul Fransız Lisesi'nde sonlandırmıştır. İzmir Alman Lisesi'nde okuduğu süreç içerisinde adı halkçılıkla sıklıkla anılan Dimitris Glinos ile tanışmış ve ilk fikirleri şekillenmeye başlamıştır. Öğrencilik yıllarında sosyalizm ve işçi hareketleriyle sıkı temaslarda bulunan Kordatos, "Yunanistan Komünist Partisi" (KKE) ve yayın organları olan "Devrimci" (*Ριζοσπάστη*) dergisinde aktif bir rol almıştır 1961 yılında Atina'da hayata veda etmiştir (Spanakou, 1991).

Marksist bir sosyolog ve siyasetçi olan Kordatos dil sorununa ve 1821 Yunan devrimine odaklanarak sınıflar arası çatışmayı, tarihsel materyalizm içerisinde incelemeye çalışmıştır. Kordatos, Antik Yunanca'nın resmi dil olarak kullanılma durumunu burjuvazinin hakim sınıfa verdiği tavizden kaynaklandığını belirterek, siyasi sürece dahil olmadan ekonomik bir bağımsızlık peşinde olduklarına inanır.

Kimlik sorununun dil sorununun önüne geçememesi devrimden sonra göze çarpan bir unsurdur (Kourahanis, 2014, s. 29).

1821 devrimi ile ilgili olan fikirlerinde Kordatos ve Skliros ortak bir paydada buluşmaktadır. Kordatos bilimsel bir yorum geliştirmeye çalışmıştır. Ortak yönlerinden ilki, nesnel bir bakış açısıyla tarihsel ve toplumsal olayların yorumlama çabalarıdır. Kordatos, salt tarihsel bakış açısına sahip olanları bu konudan eleştirmiş ve araştırma biçimleri ile bakış açılarını düzeltmeleri gerektiğine inanmıştır. 1821 Devrimi'ni açıklamak ve incelemek için nesnel bir bakış açısıyla yaklaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Kısaca bilim adamları ve tarihçilerin 1821'in başarısını açıklama biçimini yetersiz bulmaktadır. Bu devrimin Yunanlıların din ve özgürlük için duydukları arzudan kaynaklandığı algısının oluşturulmasından rahatsız olmuştur ki, bu değişikliği açıklamak için materyalist yöntemi seçmektedir. Amacının ise halkın ufkunu genişletmek olduğunu belirtmektedir (Kordatos, 2008).

İktisadi durumun toplumsal değişim konusundaki belirleyici bir özelliğe sahip olduğuna inanarak, fenomenlerin ekonomik durumlarla olan bağlantılarına odaklanmıştır. Böylece, devrimlerin ideolojik temelli olmadıklarını iddia eder. Kordatos, bu çalışmalarını yaparken, Skliros'a nazaran daha bilimsel yaklaşmış ve tarihsel materyalizm ile diyalektiği öne çıkaran dipnotlara yer vermiştir (Nicolaou, 1974, s. 20).

Kordatos, farklı toplumları ele alarak toplumsal değişmelerine bağlı gösterdikleri farklılıkları yönetici sınıfla olan ilişkilerinden kaynaklandığını göstermeye çalışmıştır. Burjuvazinin devrimde hiçbir role sahip olmadığını ve hala feodal toplum yapısının hakim olduğunu belirtmiştir.1821 Yunan devriminin ulusal değil sosyal bir devrim olduğunu, sadece egemen sınıfı devirmeyi hedeflediğini iddia etmektedir. Osmanlının İstanbul'u fethetmesini ve Bizans'ın çöküşünü ise Orta Asya'daki nüfus artışından ve belirli ihtiyaçları karşılayamamasından kaynaklandığını belirterek materyalist bir yorum yapar (Kourahanis, 2014, s. 31).

"1821 Yunan Devrimi'nin Sosyolojik Önemi" (*Η κοινωνική σημασία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*) "H koınwnıkh shmasıa ths Ellhnıkhs Epanastashs" başlıklı eserinde de tarihsel materyalist bir şekilde farklı sınıfların devrimdeki konumunu

incelemiştir. Devrim dönemindeki dil sorununun dil bilimci Giannis Psikaris ile başlamadığını belirterek, medeniyet ve eğitim arasındaki ilişkiyi incelerek açıklamaya çalışır. Toplumsal çıkarın belirleyiciliğini dil sorununda tek faktör olarak kabul eder. Kilisenin, devletin ve üst sınıfın kullandığı dil ile halkın kullandığı dilin farklı olmasının aniden ortaya çıkan bir sorun olmamakla birlikte, toprak sorunu ve yeni fetihler sorunun yanında önemli bir sorun olarak görür. Halk dilinin aristokrasi tarafından 'kaba' olarak nitelendirilmesini toplumsal bölünmenin aynası olarak gösterir. 1888'de toplumun yerli dil ile zenginleşmesini isteyen dil bilimci Giannis Psikaris'in fikirlerine inanmıştır. Devrimci unsurlara sahip olan bu fikirlerin, bazı feodal önyargıları yıktığını ifade eden Kordatos, Psikaris'in edebiyat, eğitim, şiir ve daha geniş anlamdaki etkisini veri olarak kullanarak, halk dilinin resmi dilin yerine geçmesi gerektiğine inanmıştır. 1901 yılında Kraliçe Olga tarafından İncil'in halk diline çevrilmesiyle başlayan şiddet olayları halk (yerel) dilin kullanımındaki engellerin bazılarıdır (Kourahanis, 2014, s. 35).

7. Yunan Sosyolojisine Katkı Yapan Diğer Sosyologlar

İkinci bölümde ele aldığımız yedi öncü sosyoloğun yanı sıra Yunan sosyoloji geleneğinin oluşmasına yardımcı olan diğer isimler de mevcuttur. Petros Zisis, Euaggelos Lempesis, Georgios Sakellariou gibi isimlerin çalışmaları da değerlidir. Zisis'in, Tönnies'in çalışmalarına dair değerlendirmeleri metodolojik ve epistemolojik varsayımlar da bulunması, Lempesis'in, kamuoyu, ekonomik sorunlar ve birey odaklı değerlendirmeleri ulusal bir sosyolojinin oluşmasının ilk adımlarındandır (Barnes & Becker, 1983, s. 1097). Sakellariou'nun ise hakim Alman sosyoloji geleneğinin dışında Amerikan ve Fransız sosyolojisine ve özellikle Giddings'e, olan ilgisiyle beraber psikolojiyle sosyolojiyi bir arada kullandığını görmekteyiz (Dimaki, 1987, s. 27).

Sosyolojinin Alman sosyologları sayesinde bağımsız bir disiplin olduğuna inanan Zisis, başta Tönnies, Simmel olmak üzere Marx'ın da dahil olduğu sosyologlara atıfta bulunun. Hukukçu olmasından kaynaklı sosyoloji, felsefe ve hukuk arasındaki ilişkilere ve metot farkına odaklanır. Kanellopoulos'da da rastladığımız Tönnies etkisi,

medeniyet ve kültür ayırımı, toplum ve topluluk karşılaştırması, topluluklar arasındaki bağlar gibi konulara da değinmiştir (Zisis, 1928).

Kitle, kamuoyu, toplumsal statik ve toplumsal dinamik gibi kavramları kullanarak, bireyleri psikolojik nitelendirmelerden ziyade toplumsalın içinde sosyolojik kavramlarla değerlendirmeye çalışmıştır. Ancak bunu yaparken felsefe ve psikolojiyle karşılaştırmalı bir yöntemden yararlanmıştır (Lempesis, 1929).

Eleutheropoulos ve Kanellopoulos gibi sosyoloji eğitimi veren bir diğer isim de Georgios Sakellariou'dur. Kendi sosyolojik kuramını geliştirmeye çalışmayan Sakellariou, sosyoloji eğitimi verirken, adı geçen iki sosyologdan farklı bir yol izlemiştir (Dimaki, 1987, s. 27):

- Klasik Yunan düşünürlerinin fikirlerinden yararlanmıştır.
- Sosyolojiyi, tarih ve felsefeden çok, psikolojiyle ilişkilendirmiştir.
- Öğrencilerinin sosyolojiyi sadece anlamalarını değil, sosyolojik çalışmaları hayata geçirecek şekilde benimsemelerini istemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

Tarihsel, siyasi ve düşünsel bağlamı tarif etmeye çalıştığımız birinci bölümün ardından, ikinci bölümde öncü sosyologları, biyografilerine ve çalışma konularına odaklanarak ele aldık. Tezimizin son bölümünü oluşturan üçüncü bölümde ise Yunan sosyolojisini oluşturan bu sosyologların çalışmalarını karşılaştırmalı bir yaklaşımla daha ayrıntılı bir şekilde analiz etmeyi amaçlıyoruz. Böylece ikinci bölümde ortaya koyduğumuz bilgileri harmanlayarak, ilk dönem Yunan sosyologlarını ve çalışmalarını daha sistematik bir çerçeve içinde sunmaya çalıştık.

1. Disiplinler Arasılıktan Bağımsız Akademik Disipline Yunan Sosyolojisinin Dönemleri

Disiplinler arası çalışmaların yapılabileceği derneklerin ve araştırma merkezlerin, sosyolojinin gelişim sürecinde kurulması, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi disiplinlerin ortak bir hedef olan, reformların yapılması ve sosyal düzenin sağlanmasına hizmet ettiği görülmektedir. Sosyal bilimlerin, Yunanistan'da ayrı ve farklı disiplinler olarak hızlıca gelişememelerinin nedeni de toplumsal çalkantılar ve yeni oluşum sürecinde yapılan ortak çalışmalardır. Bu durum sosyolojinin gelişiminin önündeki bir engeldir.

Sosyoloji eğitimi almadan, hukuk ve eğitim alanlarından mezun olan aydınların, sosyolojiden yararlanarak politik sorunları çözme girişiminde bulunmaları, sosyolojinin diğer disiplinler gibi bir araç olarak görülmesine neden olmuştur. İşlevsel olarak sosyoloji, Yunan toplumundaki ilk belirginliğini sağlamıştır. Siyasal istikrarsızlık, 1920 öncesi dönemin aydınlarının başlıca ilgi odağı olmuştur. Bu iktidarsızlık sürecinde sosyoloji, önemli bir role sahiptir. Sosyologların, bu dönemdeki çalışmalarına bakıldığında, genellikle belli bir metodolojiye dayanan toplumsal araştırmalar değil, siyasi konuları ele alan ve bir soruna karşılık gelen tartışmalar görülür. Hatta farklı ideolojik yönelimlere sahip olan sosyologların ortak bir kanaat içerisinde, milli duygularının ağır basarak, siyasi seferberlikleri söz konusu olmuştur.

Ancak sosyoloji, 1920 sonrasında biçim değiştirmiştir. Yine de, sosyolojinin siyasi işlevi 1920 sonrasında da tamamen kaybolmamış, şekil değiştirerek devam etmiştir. 1920 sonrası akademide aktif olmaya başlayan sosyolojinin, tekrar siyasi nedenlerden dolayı akademiden uzaklaştırılması bunun örneğidir.

Tablo 2: İki Farklı Dönemde Sosyolojinin Gelişimi

Dönem	**1920 öncesi sosyoloji**	**1920 sonrası sosyoloji**	
Gruplar	**Sosyolojiyi siyasi bir araç olarak kullanan isimler**	**Sosyolojiyi akademik disiplin olarak kurmaya çalışan isimler**	**Teorik ve metodolojik çalışan bağımsız isimler**
Sosyolojiye yönelme motivasyonu	Modernleşme ve sosyal reformlarla bir arada kullanılmıştır	Bilimsel bir amaç için kullanılmaya başlanmıştır	Yunan toplumunun analizini yapmaya çalışmışlardır
Sosyoloji-siyaset ilişkisi	Siyasetin bir parçasıdır	Siyasetten arınmaya başlamıştır.	Siyasi ilgiler baskındır.
İdeolojik ilgi	Sosyal adaletçi duygular	Entelektüel ilgi ön plandadır.	Milli duygular ön plandadır
Sosyolojinin çalışmalarındaki yeri	Üniversite dışında bir alan	Üniversite içerisinde bağımsız bir disiplin olarak kurmaya çalışıyorlar.	Hem üniversite içi hem dışında
Sosyolojinin boyutu	İdeolojik boyutu var	Felsefi bir boyutu vardır	
Sosyolojinin diğer disiplinler karşısında konumu	Sosyolojiye ekonomi ve siyasetle yan yana müracaat edilir.	Sosyolojiyi bağımsız bir bilim olarak önemser.	Tarihi ve coğrafi bilgilerle bütünleşmiştir

Sosyologlar	Papanastasiou	Kanellopoulos Eleutheropoulos	Karavidas, Daniilidis
Dergiler	Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi	Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi	-

1920 öncesi dönemindeki grupta ele aldığımız isim olan Papanastasiou ile 1920 sonrası döneminde teorik ve metodolojik olarak ayırdığımız isimlerde siyasi bir kaygı ve milli duyguların varlığı görülmektedir. Daniilidis'in özellikle genç Yunan öğrencilerle bir arada yaptığı çalışmalar ve milliyetçi kimliğini hayatının her alanında ön planda tutması, Yunan toplumu ve tarihinden övgülerle bahsetmesi bunun göstergesidir. Ancak ne Daniilidis ne de Karavidas, Papanastasiou gibi özellikle bir sosyoloji kavramından bahsetmez. Onlar için sosyoloji "Yunan toplumunu" araştırmak ve "Yunan tarihini" inceleyebilecek bir araçtan ibarettir. Papanastasiou ise kendi döneminin şartlarına göre sosyoloji için önemli adımlar atmıştır. Sosyolojiyi halka tanıtmaya çalışması, sosyoloji dergisi çıkarması, dönemin sosyologlarıyla bir arada bulunması hatta ilk sosyoloji derneği de bunun ifadesidir. Papanastasiou, sosyolojiyi siyasetle ilişkilendirmesine rağmen, Karavidas ve Daniilidis gibi sosyolojiyi basit kişisel ilgi ve yönelimi için ele almamıştır.

Ancak 1950 sonrası sosyologlar, sosyolojinin o döneme kadar sadece bazı deneyim ve safsatalardan ibaret olduğunu belirterek, Yunanistan ve UNESCO ortaklığıyla başlayan, yabancı araştırmacıların yaptığı araştırmalar ve yeni kurulan sosyoloji kürsülerinin asıl ilk defa sosyoloji müfredatına uygun olduğunu dile getirmişlerdir. O döneme kadar yapılan çalışmaların, sadece bazı taklit ve tekrarlardan ibaret olduklarını ifade etmişlerdir.

2. Toplumsal ve Siyasal Öncüler Olarak Yunan Sosyologları

Sosyolojinin bir toplumsal düzen aracı olarak kullanılması, sosyolojiye ilgi duyan aydınların, o dönemin "Yunan sosyologları"nın pratiklerinde görülmüştür. Önemli devlet kurumları başta olmak üzere Yunanistan'daki birçok önceliği sağlamışlardır.

Gerek siyasi hayatlarındaki rolleri gerekse ilgi ve eğitimlerinden kaynaklı oluşturdukları bu yenilik hareketi sosyolojinin, toplumsal önemini arttırmıştır.

Akademinin öncülerinden olan Avrotelis Eleutheropoulos'un ilk sosyolog olarak Selanik Üniversitesindeki rektörlük görevi ve Yunan kraliyet ailesi dahil önemli isimlerin onun dinleyicileri olması yarattığı etkiden kaynaklanmaktadır. Fikirlerinin bu denli baskın olması ve farklı alanlarda eğitim gören öğrencilerin, tutkuyla derslerine katılmaları, dinin bir hayal olduğunu söyleyen Eleutheropoulos'un kilisenin düşmanlığını kazanmasına neden olmuştur. Akademik kariyerinin ilk dönemlerinde Almanya'da olan ve Alman entelektüel dünyasında önemli bir figür olan Eleutheropoulos, önemli eser ve çalışmalarını Almanya'da ve Almanca oluşturmuştur.

Çalışmamızda sosyolojinin ilk kurucusu olarak ele aldığımız Papanastasiou ise çok yönlü çalışmalarıyla hem siyasi hem de akademik sahnede belirleyici bir role sahiptir. Kurduğu Halk partisi ve Venizelos'la ilişkisinden dolayı siyasete nüfuz etmiş ve eğitim, tarım, kadın hakları, ulus inşa sürecindeki sorunlar, demokrasi gibi unsurları gündeme hatta meclise taşımıştır. Selanik Üniversitesinin kurulması, Yunanistan Ziraat Bankası'nın açılması, cumhuriyetin ilan edilmesi, toprakların reformu gibi son derece önemli yeniliklere imza atmıştır.

Siyasi sahnedeki aktif bir diğer isim de Panagiotis Kanellopoulos'dur. Heidelberg geleneğinde yetişmiş ve Yunanistan'a farklı sosyal bilimleri tanıtan isimler arasındadır. Bu durum, akademideki büyük çabalarının sonucunda gerçekleşmiştir. Bir bürokrat olmasının yanı sıra sosyolojinin Yunan toplumundaki ilk gelişim sürecini farklı şekillendirmiş ve yeni bir akımın tanınmasına yardımcı olmuştur.

Son olarak da Demosthenes Daniilidis ve Konstantinos Karavidas yaptıkları Yunan toplumunu betimleyici çalışmalarıyla, aynı şekilde bu dönemin belirleyici aktörleriyle bir arada bulunmuş ve bu "Sosyologlar Çemberi" örüntüsünün gücünü göstermişlerdir. Daniilidis toplumsal hayata aktif bir şekilde katılmış, Yunanlıların Osmanlı'dan bağımsızlıklarını ilan ettikleri süreçte, oluşturdukları milli örgütlere karşılık geldiğini düşündüğü Modern Yunanlılar Derneği ve fikirlerini de geliştirdiği yayın organı olan *Yeni Ses* dergisi imzasını attığı oluşumlardır. Karavidas ise yoğun siyasi ve bürokratik

hayatının yanı sıra popülist düşüncelerini paylaşabildiği iki derginin kuruluşuna öncülük etmiştir.

Eleutheropoulos diğer Yunan sosyologlardan farklı olarak sosyolojiyi siyasetin güdümünde bir faaliyet olarak değil, görece özerk bilimsel ve akademik bir araştırma sahası olarak tasavvur etmiştir. Örneğin; Daniilidis ise tamamen milliyetçi bir amaç doğrultusunda gençleri örgütlemeye ve milli bir ortam hazırlamaya çalışmış, sosyolojiyi de bu politik vizyon bağlamında stratejik açıdan işe koşmuştur.

Tablo 3: Öncelik ettikleri kurumlar, çalışmalar

Sosyologlar	Papanastasiou	Kanellopoulos	Eleutheropoulos	Karavidas	Daniilidis
Kurulmasına ön ayak olduğu / ilişkili olduğu kurum	Ziraat Bankası, Selanik Üniversitesi, Halk Partisi	Sosyoloji disiplini, Milli Birlik Partisi, Cephe Gazetesi,	-	Topluluk dergisi, Siyasi analiz dergisi	Modern Yunanlılar Derneği, Yeni Ses Dergisi

3. Yunan Sosyologlarının Etkilendikleri İsimler, Eğitim Aldıkları Kurumlar ve İdeolojik Yönelimleri

Papanastasiou'nun dil sorununa ilgisi dilbilimci olan Chatzidakis ise yaptığı çalışmalar sonucunda gelişmiştir. Bir siyasetçi olarak Chatzidakis'in dile dair sorunlarını meclise taşımıştır. Brentano ve Hrekner'e olan ilgisi ise liberal sol olarak adlandırdığı ideolojisinde saklıdır. Marx'ın görüşlerini ve sosyalizmin devrimci değişimlerine karşı, kürsü sosyalistleri olarak adlandırılan reform yanlılarının yanında durmuştur. Kanellopoulos ise Tönnies'in insan iradesine olan vurgusundan yola çıkarak cemaat ve cemiyet arasındaki ayırımını kendi eleştirisine tabii tutmuştur, aynı zamanda Alfred Weber'in medeniyet ve kültür ayırımında kültürü öncelemesi ve iç kültürün şiir yoluyla gelişebileceği fikriyle beraber Dilthey'in de pozitivizm ve tarihsel zorunluluk fikrine karşı manevi kültürün önceliğini ifade emiştir. Teorik çalışmalara yoğun olarak

ilgi duyan Kanellopoulos klasik sosyologların sistematik düşünce ve kuramlarını incelemiştir. Almanya'da sosyoloji kürsüsü kuran ve Yunanistan'da da ilk sosyolog olarak adlandırılan Eleutheropoulos sosyolojiyi sadece var olan teorilerin eleştiri şeklinde ele almıştır. Güncel konulardan uzak durarak, organizmacı bir şekilde Platoncu düşünce biçimi altında, Marx'a karşı çıkarak klasik kavram ve kuramları incelemiştir. Cemaat fikrine olan ilgisini eserinde işleyen Karavidas, eskiyle yeniyi yani cemaat yaşam biçimiyle kapitalizmi birleştirmeyi arzulamaktadır. Özerk ulusal ekonomik gelişmeyi Manoilesco'nun aksine sanayide değil tarımsal bir üretim biçiminde mümkün kılar. Devlet yönetiminin aksine toplumsal bağlardan kaynaklanan yerel sendikal yönetimleri önceleyen Karavidas'da ademi-merkeziyetçilik fikrine rastlamak mümkündür. Bu fikirleri 1960'lı yıllardaki öğrenci hareketlerine neden olmuştur. Yurt dışında yaşayan Yunanlıları bir araya getirme ve örgütleme çabalarıyla milliyetçi ideolojinin temsili olan Daniilidis ise dil bilimci Psicharis'in halk dilini önceleyen fikirlerinden Schmalenbach'ın ise "Bund" teorisinden yola çıkarak, farklı bölgelerde yaşayan Yunanlıları tarihsel bir nedensel bağ içinde değerlendirdiğini görmekteyiz.

Tablo 4: Etkisi altında kaldıkları sosyologlar

Sosyologlar	Papanastasiou	Kanellopoulos	Eleutheropoulos	Karavidas	Daniilidis
Etkilendiği sosyolog / filozof	Chatzidakis, Hrekner, Brentano	Tönnies, Alfred Weber, Spencer, Comte, Marx	Otto Ammon, Stammler, Platon, Marx	Manoılesco	Psicharis, Schmalenbach

Aldıkları eğitim ile tutumlarını değerlendirmek bizlere bu sosyologları daha iyi anlayabilme şansı verecektir. Genellikle Yunanistan'ın dışında eğitim alan sosyologlar, baskın bir şekilde Almanya'da bulunmuşlardır. Genel bir eğilim olarak bu geleneğin parçası oldukları söylenebilir. Ancak farklı şehirler de onların düşünce biçimlerini etkilemiştir. Papanastasiou'nun düşüncelerinin Berlinde şekillenmesi, Kanellopoulos'un Heidelberg geleneğini yakından tanıması gibi örnekler gösterilebilir. Hukuk, felsefe ve siyaset alanlarına ilgi duymaları, sosyal bilimleri bir bütün olarak tamamen bağımsız olmadan tanımalarına aynı şekilde hayatları boyunca aldıkları görevleri belirlemeleriyle sonuçlanmıştır. Fakat genellikle hukuk eğitiminin

ardından diğer disiplinleri tanıdıklarını bahsedersek, üniversite ortamının onları şekillendirdiği ve donattığını ifade etmek mümkün olabilir.

Tablo 5: Eğitimleri ve ideolojik tutumları arasındaki ilişki

Sosyologlar	Papanastasiou	Kanellopoulos	Eleutheropoulos	Karavidas	Daniilidis
Okuduğu üniversite	Heidelberg, Berlin, Londra, Paris	Heidelberg, Atina, Münih	Leipzig, Zürih	Patra	İstanbul, Viyana, Berlin, Zürih, Cenevre, Bern, Basel, Dresden
Aldığı eğitimler	Hukuk, felsefe	Hukuk, felsefe	Felsefe, sosyoloji	Hukuk	Felsefe, hukuk, sosyoloji, iktisat, siyaset, sağlık
İdeolojik tutum	Fabian Sosyalizmi, Reformist	İrrasyonel romantizm, Modernleşme karşıtı	Sosyalizme karşı, bireyci ve organizmacı	Marksist yorumlama biçimini kullanan bir cemaat savunucusu, popülizme karşı	Coğrafi determinizm, bireysel indirgemecilik

4. Yunan Sosyologlarının Tematik Odakları

Sosyologların ilgilendikleri ortak konular olmasına rağmen, kendi ilgi ve çalışma metotlarından kaynaklanan bazı ayrımlar da mevcuttur. *Dil sorunu*, Papanastasiou, Kanellopoulos ve Daniilidis'in ele aldığı bir sorundur. Toplumsal eşitlik ve demokrasi fikrinin savunucusu olan Papanastasiou, dil sorununu da bu fikirleri çerçevesinde geliştirmiştir. Dilin, kullanımına odaklı bir eleştiride bulunur. *Diglossie* olarak tanımlanan ve halkın alt ve üst sınıfları arasında ayırıma neden olan çift dilin kullanımı sorununu ele alır. Papanastasiou, bu durumda halk dilinin kimliklerinin bir parçası olduğunu ve asıl kullanılması gereken dilin halk dili olduğu fikrini savunarak, arkadaşlarıyla yeni bir reforma neden olacak bir çalışmaya imza atmıştır.

Kanellopoulos ise, iki farklı yönetim stratejisi olarak kullanılan romantizm ve logokrasi açısından bir dil sorunu değerlendirmesi yapar. Dilin kullanımının yönetimdeki önemine değinir. Dilin, insanların ne tamamen zihnine ne de tamamen duygularına göre kullanılması gerektiğini düşünür. Ortak bir yol ararken, logokrat yani resmi dili kullanıp sadece bir amaç uğruna yaşayanlar ile romantik olan, halk dilini kullanıp, hayatı sadece duygularıyla mantıktan uzak olarak yaşayan ve yönetenleri birleştirmeye çalışır.

Papanastasiou gibi dile bir kimlik meselesi olarak bakan Daniilidis, daha çok milliyetçi bir yaklaşım sergilemiştir. Dilin kültürün bir parçası olduğu ve aslında gittikçe resmileşen dilin beraberin yabancı ideolojileri de beraberinde getirdiğine inanır. Asıl amacı Yunan toplumunun bilinçlenmesi olan Daniilidis, özellikle çok zengin olarak gördüğü Yunan dilinin gelişimine odaklanır.

Eğitim sorunu da farklı perspektiflerle olsa bile tüm sosyologların değindiği bir konudur. Ortak bir fikir olarak eğitimin bireysel bilinç oluşturmadaki rolüne odaklanırlar. Asıl hedef toplumsal kalkınma olmakla birlikte, eğitim de bu doğrultuda önemli bir işleve sahiptir. Bu süreçte öncü sosyologlar bu kimliklerinin yanı sıra, siyasi kimlikleriyle de sadece sosyolojinin gelişiminin değil, tüm eğitim sürecinin düzenlenmesi gerektiğine inanırlar. Üniversitelerin kurulması, eşit eğitim hakkı, eğitimli bireylerin önemi gibi konular, bu doğrultudaki bazı konulardır.

Tarım sorunu, hakkında makale yazan ve bu sorunu Meclis'e taşıyan Papanastasiou kadar diğer sosyologlarda yoğun bir şekilde görülmemiştir. Papanastasiou tarımsal üretime ve toprakların adil dağılımına önem vermiş, bunu sadece sosyolojik araştırmalar tarafından değerlendirilecek bir konu olarak görmemiş, siyasi sorun olarak sunmuş ve çözülmesini arzulamıştır. Daniilidis ise tarımsal üretime önem vermemeyi, Yunan toplumunun gelişmesinin önündeki bir engel olarak görmüştür.

Ulus inşası ve modernleşme de Yunan sosyologlarının önemli gündem maddelerinden birini teşkil etmiştir. Karavidas ve Kanellopoulos'ta görülen cemaat-kapitalizm veya eski-yeni karşılaştırması da nitekim ulus-devlet dönemine geçişte cemaat yapısının baskınlığı ile ilişkilidir. Cemaat-cemiyet ayırımı, Tönnies, ulusçuluk gibi Alman

sosyolojisini hatırlatan çalışmalar kayda değer bir sayıdadır. Kültürü de içeren ve genellikle tarihsel-toplumsal odaklı çalışmalara verilen öneme rastlanılmıştır.[1]

Eleutheropoulos *sosyal teori* ile derinlemesine ilgilenmiş ve klasik sosyolojideki bazı kavramlarla kuramlar üzerine kendi değerlendirmelerini yapmıştır. Organizmacı bir şekilde yaklaşarak, toplumun bir anlam bütünü olduğunu, bireylerden ziyade yapıların önemli olduğunu, ekonomik süreçlerin belirleyiciliğine değinmiştir. Eleutheropoulos eleştirel bir şekilde eşitsizlik kavramının ve sosyalizmin gerçekliğe uzaklığından söz eder. Siyasi partilerin temsil görevinden ziyade, güçlü sınıfların zayıf sınıflar üzerindeki baskı ve şiddet aracı olduğunu savunur. Devlet-toplum arasındaki ayırımın da önemine değinir. Bu düşünceleriyle çatışmacı bir yaklaşımı esas aldığı söylenebilir. Diğer Yunan sosyologlarsa bu kuramsal konulara pek ilgi duymamışlardır.

Kanellopoulos, sosyolojiye *kültür* merkezli yaklaşarak, modern toplumların zorunlu ilerleme fikrinin aksine iç, manevi kültürün önemine değinerek modern toplumun olumsuz yönlerine değinmiştir. Kanellopoulos'un Alman sosyolojisi, özellikle Heidelberg geleneğinin bir parçası olması, onun takipçisi olduğu Alfred Weber gibi sosyolojiyi diğer disiplinlerle bir arada değerlendirmesini ve bu süreçte sosyolojiyi doğru bir şekilde tanımlamaya yönelmiştir (Dinç & Fazıl Baş, 2011, s. 34).

Karavidas'ın ise araştırmalarını *iktisat* merkezli bir bakış açısıyla yaptığını söylemek mümkündür. Üretim biçimiyle yaşam tarzını ilişkilendirmesi, kapitalizmi hayal ettiği toplumsal organizasyonla bir arada tutması, iktisadi etmenin önemine sürekli değindiğini gösterir. Ancak iktisadi hayatın toplumsal hayatın diğer alanları üzerinde belirleyici olduğu fikri Karavidas'da görülmemektedir. Tarihsel bir perspektif sunup her toplumu kendi şartları içerisinde ele almıştır.

[1] Bu konuların Yunan sosyolojisinde bu denli ön plana çıkmasından dolayı, 3.5'te "Yunan Sosyolojisindeki Alman Sosyoloji Etkisi: Tönnies, Cemaat ve Alman Ulusçuluğu" ve 3.6'da "Yunan Sosyolojisindeki Alman Tarihçi Okulu Etkisi" başlıkları altında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tablo 6: Öncü Yunan sosyologlarının ele aldıkları konular

Sosyologlar	Papanastasiou	Kanellopoulos	Eleutheropoulos	Karavidas	Daniilidis
Sosyolojinin tanımlanması ve teorisi		X	X		
Üretim biçimi ve tarım sorunu	X			X	
Toplumsal eşitsizlik	X		X		
Dil sorunu	X	X			X
Eğitim sorunu	X		X		X
Milliyetçilik	X				X
Cemaat konusu		X		X	X
Diğer konular	Sosyal bilimlerin halka tanıtılması, işçi sınıfı, demokrasi kültürünün yaygınlaştırılması	Bireyselleşme sorunu, toplumsal değerler, Tönnies	Siyasi parti, toplumsal anlam, Marksizm ve sosyalizm karşıtlığı	Kapitalizm-cemaat ilişkisi, Yunan toplumunun incelenmesi	Yunan ruhunun yeniden canlandırmak

5. Yunan Sosyolojisindeki Alman Sosyoloji Etkisi: Tönnies, Cemaat ve Alman Ulusçuluğu

Yunanistan'da sosyolojinin doğuşu ve gelişimi, Yunanistan'ın 1821 yılından itibaren başlayan kurulma aşamasında, çalkantılı bir toplumsal ortam içerisinde gelişmiştir. Yunan halkının uzun yıllar boyunca cemaatler şeklinde, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının boyunduruğu altında kalması, cemaat fikrinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. 19. yüzyılda cemaatler bir ulus içerisinde birleşme ve ulus inşa sürecinde, "Yunan ruhu"nun kaynağı ve taşıyıcısı olmaları itibariyle önem

kazanmıştır. Bu dönemin entelektüelleri, Antik Yunan'dan beri devam ettiğine inandıkları "Yunan ruhu"nun yaşatılmasına büyük bir önem vermiştir.

Daniilidis, cemaat yapılarının manevi boyutuna dikkat çekerek sahip oldukları manevi coşku ve heyecandan kaynaklanan birlik olma özelliklerinden, Yunanlıların pedagojik ve manevi bir gelişme göstermelerini arzulamıştır. Siyasi ve kültürel özellikler göstererek farklı yönetimler boyunca varlıklarını sürdürdüklerini, kendi ruhlarını yaşatabildiklerini ifade etmiştir. Ticaret becerilerine sahip olup, üstün kişilikleriyle daima önder olan bu cemaat üyelerinin, medeniyet kurma gibi yoğun çaba ve zeka gerektiren bir işi, yaşadıkları topluma düzen verme kaygılarıyla sağlayabilecekleri inancındadır. Kısaca bu cemaat yapılarının asıl düzeni sağlayan yapılar olduklarını ve eğitimin de onlar kilit bir unsur olduğunu belirtir.

Karavidas ise cemaatsel yaşam biçimiyle mevcut toplumsal şartlarla birleştirmeyi arzulamaktadır. Kapitalist üretim biçimiyle, devletin sadece denetleme mekanizmasının hakim olduğu, cemaatlerin varlıklarını korudukları bir düzen arzulamaktadır. Toplulukların bir devlet mekanizmasının yokluğunda geliştiği fikrinden yola çıkarak baskın bir devlet aygıtının olmamasını vurgular. Karavidas, Yunan ulusunun ancak cemaatlerin geniş alana yayılarak kapitalist üretim biçimiyle gelişeceğine inanacağı için cemaat yapısıyla modern fikirleri bağdaştırmaya çalışır. Cemaatlerin özgürlüğü onun önceliediği konudur. Bu cemaat anlayışı, milli bir kaygı içerisinde olan düşünürlerin, karşı koyamadıkları modernleşme süreciyle bir arada tutma özelliğini barındırmaktadır.

Sosyolojiye katkıda bulunan aydınların Almanya'daki eğitim süreçleri, Alman sosyolojisini ve Alman entelektüellerini yakından tanımalarına olanak sağlarken, aynı zamanda Alman sosyolojisini Yunanistan'a ithal etmelerine ve toplumsal sorunlar karşısında geliştirdikleri çözüm önerilerine uyarlamalarına neden olmuştur. Sander'in (2012:132) bahsettiği gibi 1848 Fransız Devrimi'nin liberalizm etkisine karşılık, Almanların Alman ulusunun birlik ve beraberlik çatısı altında toplanma fikri o dönemin Alman düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Bu düşünce Yunan aydınlarına da sirayet etmiştir. Farklı bölgelerde yaşayan Yunan topluluklarının, Yunan ruhunu yaşattıkları fikriyle bir arada toplanması gerektiği düşüncesinin buradan

kaynaklandığından bahsetmemiz mümkündür. Yaptığı cemaat-cemiyet ayrımı ile ilk dönem Yunan "sosyologlarını" etkileyen isimlerin başında gelen Tönnies de cemiyete nazaran cemaatin önceliği ve olumluluğu üzerinde durmuştur.

Kanellopoulos'un çalışmalarındaki cemaat ve cemiyet ayırımında, Tönnies'in Alman romantizminin görülmesi, onun klasik sosyologların aksine kuramlarında insan iradesine olan vurgusu ve yönetime dair olan fikirleri dikkat çekmektedir. Kanellopoulos'un Alman romantizmine dair ilgisi, çalışmalarının teorik olmasına ve özellikle tarih ve felsefe için soyut çalışmalar yapmasıyla sonuçlanmıştır. Papanastasiou ve arkadaşlarının ekonomi ve siyasal ağırlıklı yazıların bulunduğu dergilerin aksine, Kanellopoulos, felsefe ve sosyal bilimleri öncelemiştir. Kanellopoulos ve arkadaşlarının sosyoloji anlayışı ile Papanastasiou ve arkadaşlarının sosyoloji anlayışı arasındaki farklılaşmayı şu tabloyla göstermemiz mümkündür:

Tablo 7 Yunan Sosyolojisindeki İki Sosyolojik Gelenek

İsimler	**Papanastasiou Kalitsounakis, Sideris, Koronis**	**Kanellopulos Lempesis ve taraftarları**
Dergiler	Sosyal ve Siyasi Bilimler Dergisi'ni Kurmuşlardır	Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi'ni kurmuşlardır
Etki kaynağı	İngiliz Fabianları etkisi görülmektedir	Alman romantizmi etkisi görülmektedir
Yöntem	Ampirist ve pragmatisttirler	Romantik, irrasyonel ve sosyal felsefeye önem vermişlerdir
Siyaset ve sosyoloji arasındaki denge	Siyaset ve bilim arası stratejik ilişkileri vardır	Yönetimde söz sahibi olup, bilginin hakimiyetini savunmuşlardır

Toplumsal kimlik	Teknokrat yönlü olup, değerleri ve sosyal gelişmeleri birleştirmişlerdir	Elit ve özerk olarak çalışmışlardır
Çalışma biçimleri	Devletle bir arada olup hukukta demokrasi, ekonomide de gelirin eşit dağılımı için çalışmışlardır.	Kendilerini özgür düşünen aydın olarak kabul etmişlerdir.
Çerçeve	Tamamen klasik sosyolojiyi benimsememelerine rağmen ona karşı çıkmamışlardır	Tamamen siyasetten kopamamışlardır
Sosyolojiyi kullanma biçimleri	Teorik kısıtlamalardan arınarak çalışmışlardır	Teorik çerçeveler içerisinde çalışmışlardır

6. Yunan Sosyolojisindeki Alman Tarihçi Okulu Etkisi

Alman Tarihçi Okulu, Adam Smith'in kurucusu olduğu Klasik İngiliz İktisat Okulu'na tepki olarak ortaya çıkmıştır. Evrensel ekonomik ilkeler tasarlayan ve insanların kişisel çıkarlarını önceledikleri düşüncesini esas alan Klasik İngiliz İktisat Okulu, liberal düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Klasik İngiliz İktisat Okulu bireysel çıkarları önceleyen bireyci bir yaşam biçimini öngörerek rasyonel ihtiyaçları karşılamak için bireyi toplumdan ve insani duygularından izole bir şekilde ele alırken, Alman Tarihçi Okulu ise adeta bu argümanların tam tersini benimsemiştir. Klasik İngiliz İktisat Okulu ile Alman Tarihçi Okulu'nun farklarını aşağıdaki tabloda daha net görebiliriz (Kabaş, 2020, s. 81):

Tablo 8: Alman Tarihçi Okulu ile Klasik İngiliz İktisat Okulu'nun Karşılaştırılması

Okul	İngiliz İktisat Okulu	Alman Tarihçi Okulu
Oluşma zamanı	18. yüzyıl	19. yüzyıl
Oluşum nedenleri	Sanayi Devrimi	Ulus inşası
Devlet-piyasa ilişkisi	Serbest piyasa	Devlet müdahalesi
Kuram-ilke	Evrensel	Toplumun ihtiyacı ve tarihine göre
Öncelik	Bireysel çıkar	Ulusun çıkarı
Tutum/varsayım	Egoist	Sosyal politikalara önem veren
Öngörülen ekonomi biçimi	Küresel ekonomi	Milli ekonomi
Çerçeve	Rasyonel fikirler	Etik ve ahlak

Yunan sosyologlarının eserlerinde Alman Tarihçi Okulu'nun izlerini bulmak mümkündür. Öncelikle Papanastasiou'nun siyasi pratikleri bunun göstergesidir. Ele aldığı her toplumsal konuda devlet müdahalesinin altını çizmiş; toplumsal sorunların devrimle veya bireylerin kendi çabalarıyla değil, devlet reformlarıyla çözülmesinin önemine değinmiştir. Ulusal çıkarın tüm halkın çıkarı olduğu ve yöneticilerin kendi çıkarlarından öncelikli olduğunu ifade ederek, tüm halkın eğitim ve iş gibi durumlarda aynı muameleyi görmesi gerektiğine inanmıştır. Papanastasiou'nun "Demokrasi Manifestosu"nda dile getirdiği önerileri, Yunanistan'ın özgün tarihsel ve toplumsal özellikleri çerçevesinde düzenlemesi, evrensel ve genel ilkelere dayanmaktan çok, Alman Tarihçi İktisat Okulu gibi ulusal zemini esas aldığını gösterir (Anastasiadis & Karapanou, 2008). Ayrıca kurduğu dernekle de ticaret, sendika ve ekonomik hayatın dönüşümüne odaklanarak, yeni oluşan ulusun varlığını sağlam bir zemine oturtmayı hedeflediğini görürüz.

Alman sosyoloji etkisinin çalışmalarında bizzat görüldüğü Kanellopoulos ise sosyolojiyi doğru öğretme girişiminde bulunduğu akademik hayatında ele aldığı isimler ve konularla Alman Tarihçi Okulu'nun bizzat takipçisi olmuştur. Hem akademide hem de siyasi hayatta aktif bir şekilde bulunması sonucunda, sosyolojik

önerilerini toplumsal sürece adapte etmeye çalışarak geliştirir. Sosyolojik teorilerin ve toplumların tarihsel süreç içerisinde incelenmesi fikrine inanarak, evrensellikten ve rasyonaliteden uzaklaşarak, romantik bir tutum benimsemiştir. Alfred Weber'e olan ilgisi kültür ve medeniyet ayrımında da kendini gösterir. Kültürü önceleyen ve medeniyetin aksine "iç kültür" olarak ifade ettiği ulusal kültürün gelişiminin önemini belirten analizler yapmıştır (Kourahanis, 2014). Dil konusunda da toplumsal manevi/kültürel boyutun besleyiciliği ve toplumsal bağın oluşumuna değinmiştir.

Yunan ulusunun ve ulusal devletinin henüz tam anlamıyla oturmadığı bir dönemde Yunanistan'da ulus inşa çabalarına denk gelen çalışmalarında Daniilidis tüm tarihsel, coğrafi ve ekonomik şartları bir arada incelemiştir. Milli bir kalkınmayı hedefleyen tutumu ve milliyetçi görüşüyle toplumsal çıkarı öncelemiştir. Halkın ulaşamadığı ve yöneticiler ile aralarına mesafe koyan üniversitelerin aksine "halk üniversiteleri"nin kuruluşunu önermiştir (Meletopoulos, 2013, s. 378). Bu kuruluşların sunduğu bilimsel faaliyetlere sadece azınlığın değil tüm halkın katılabileceğine inanarak, bu faaliyetlerin, toplumsal hayattan soyutlanmış teknik bilgilerin öğretilmesinin ötesinde, daha geniş çaplı bir eğitim anlayışıyla yaşamın tamamını kuşatan bir çerçeveye sahip olması gerektiğini savunmuştur. Daniilidis'in buradaki amacı, halkın bireycilikten uzaklaştırılıp, halk kültürünün yaşandığı etik ve ahlaka uygun bir toplum oluşturmaktır. Bu anlamda Klasik İngiliz İktisat Okulu'ndan farklı olarak Alman Tarihçi Okulu'nun iktisadı salt bireysel bir çerçevede değil, kültürün tamamıyla ilişki içinde, ulusal kültürün bir parçası olarak ele aldığı söylenebilir. Aynı şekilde Karavidas da çalışmasındaki tarihsel incelemeyle, Yunan toplumunu ve o dönemde gelişmekte olan kapitalizmi, kendi toplumsal şartlarına uyarlamaya çalışmış, sadece ekonomik değil kültürel sorunlar için bir çözüm arayışına girmiştir.

7. Akademik Yunan Sosyolojisi

Sosyolojinin Yunan akademisinde yer bulduğu ilk dönemdeki özelliklerini anlayabilmek için bu bölümümüzde ilk akademisyen sosyologlar olan Eleutheropoulos ve Kanellopoulos'un fikirlerinin üzerinde duracağız. Bu iki ismi merkeze alırken, daha net bir resim elde etmek için onları diğer öncü sosyologlarla

karşılaştırarak inceleyeceğiz. Bu karşılaştırma, aralarındaki farkları daha açık bir şekilde görmemize de yardımcı olacaktır.

Bu iki ismi karşılaştıracağımız ilk isim, daha sonraki dönemde Amerikan Koleji'nde sosyoloji eğitimi vermeye başlayan Georgios Sakellariou'dur. Onun iki öncü isimden farkı, onlarda görülen Alman sosyolojisi etkisine karşılık, Sakellariou'nun Giddings başta olmak üzere Amerikan sosyolojisinden ve Fransız psikologlarından etkilenmesidir (Dimaki, 1987, s. 27).

Bir diğer fark da toplumsal ilerleme fikrine ve toplumun oluşum koşullarına dair anlayışlarından meydana gelmiştir. Toplumda yapıların mı bireyin mi belirleyici olduğu sorusu, sosyolojinin ana tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Eleutheropoulos ve Kanellopoulos bu durumda bireyin toplumsal ortam içerisindeki üretici ve aktif konumuna odaklanarak, toplum içerisindeki özgürlüğüne atıf yaparlar. Bunun aksine Marksist fikirleriyle Yunan sosyolojisinde önemli bir konuma sahip olan, diğerlerinin Alman sosyolojisini Yunanistan'a tanıttığı gibi onun da Marksizmi tanıttığı bilinen Skliros, toplumların zorunlu evrensel bir gelişme gösterdiklerini ve herhangi bireyin istekleri doğrultusunda gelişmediklerini belirterek, bireyin pasif ve edilgen bir konumda olduğunu belirtir. Bu anlamda Skliros'ta tarihsel nedensellik fikri olduğu söylenebilir.

Yunanistan'da ilk dönemde geçerli olan genel sosyoloji anlayışını benimseyen Eleutheropoulos ve Kanellopoulos da sosyolojiyi tarih ve felsefeyle bir arada ele almıştır. Çalışmaları, toplumsal kavram ve kuramların analizine ve özellikle önemli buldukları sosyolojik düşünür ve çalışma konularının değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu durum onların sahaya çıkmadan, tamamen tarih ve felsefe merkezli sosyoloji yapma geleneğini sürdürmelerine neden olmuştur. Buna karşılık Karavidas'ın, çalışmamızda önemli bir yere sahip olmasını sağlayan ve Yunan toplumunun anatomisini çizdiği çalışmasında araştırma nesnesi olan Yunan toplumunu günlük yaşama dahil olarak elde ettiği verilerden hareketle incelemiştir. Yani Eleutheropoulos ve Kanellopoulos, sosyolojiyi tarihsel verilerle ve felsefi bir bakış açısıyla incelemişlerdir. Yaptıkları analizler sosyolojik kuramların tarihsel analizine ve bireyin tarihsel süreç içerisindeki gelişimine odaklanmaktadır.

SONUÇ

Sosyoloji Batı Avrupa'da toplumsal değişmenin her alanına nüfuz etme iddiasında yeni kavramlar ve kuramlar geliştirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Sosyoloji biliminin Yunanistan'daki gelişimi ise farklı olmuştur. Ülke sınırları bile 1947 gibi ileri bir tarihe kadar çizilmeye devam etmiş, istikrarlı bir yapının eksikliği sosyolojinin gelişimini de olumsuz etkilemiştir. Siyasi ve toplumsal sorunların aciliyet kesbettiği bu tip ülkelerde, büyük sonuçlar doğuracak hızlı bir bilimsel gelişmenin yaşanması beklenmemelidir. Hayati kaygılara neden olan sorunların bilimsel gelişmeyi yavaşlatması doğal bir durumdur. Bilimsel disiplinler ancak önemli toplumsal ve siyasi sorunlara cevap verebilecek nitelikteyse önem kazanabilir. Sosyoloji, iktisat ve siyaset bilimi de ancak bu işlevleri sayesinde toplumsal ortamda yer edinebilmişlerdir.

Çalışma boyunca bu disiplinler arası ilişkiye atıf yapıldı. Sosyal bilim disiplinlerinin özerklik kazanmaları ve kendi özel alanlarıyla ilgilenmeleri dünya çapında da büyük çabalar sonucu olmuştur. Bu durum genel bir ilerleme ve gelişmeyi ifade etmektedir. Aynı şekilde Yunanistan örneğinde de, sosyolojinin varlığını gösterdiği ilk dönemde sosyolojinin komşuları olan diğer sosyal bilimsel disiplinler de bu bağımsızlaşma safhasında bulunmuşlardır. Kısaca sosyolojinin gelişim süreci diğer disiplinlerin de gelişim süreçlerine denk gelmiştir. Sosyoloji özellikle iktisat ve siyasetle iç içe bir gelişim göstermiştir.

Sosyolojinin Yunanistan'daki sorunlara çözüm önerileri sunabilme potansiyeli, sosyolojinin siyasete dahil edilmesi ve aynı zamanda birçok sosyoloğun siyasetçi olmasıyla sonuçlanmıştır. Sosyolojinin bu ilk dönem kimliği, onun akademik bir araştırma programı olmaktan çok, toplumsal bir reform hareketi olarak ortaya çıkmasına ve halk tarafından bu şekilde tanınmasına neden olmuştur. Toplumsal hareketliliğe ve sorunlara yurt dışındaki eğitimleri süresince tanıklık eden bu aydınlar, ülkelerine döndüklerinde öğrendiklerini siyasete ve toplumsal politikalar alanına uygulamaya çalışmışlardır. Bu uygulama süreci Yunanistan'da sosyolojinin gelişimini oluşturmuştur.

Alman sosyolojisi ve sosyalizmin aydınlar tarafından ilgi gördüğü süreçte ve sosyologların çoğunun siyasi kimliği olduğu bu toplumsal şartlar altında, halk arasında

bilim olarak değil, sosyolojinin öncülerinin ideolojisi olan sosyalist hareketin bir parçası olarak anılmasına neden olmuştur. Bu tanınma olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Ancak bu olumsuzluklar bu yeni bilimin gelişmesini engellememiştir. Akademinin dışında gösterilen büyük çaba, akademinin dışında da olsa, aslında akademide öğretilen giriş seviyesindeki sosyolojiye karşılık gelmiş, aynı işlevi görmüştür.

Yunan sosyologlarının hem siyaseti hem iktisadı içerecek tarzda geniş bir alana yayılmış çalışmaları, Türk sosyolojisinde de rastladığımız gibi, sosyologların farklı alanlarda topluma öncülük etmeleri ve etkili olmaları sonucunu doğurmuştur. İlk dönem Yunan sosyologları, sosyal bilimlere ilgi duyan aydınların çoğu gibi, genel bir bakış açısına sahip olmuş ve sosyolojik boyutu zayıf olan konulara bile değinmişlerdir. Papanastasiou, tarım sorununa çözüm ararken Ziraat Bankası'nın kurulmasına, eşit eğitim hakkı için Selanik Üniversitesi'nin oluşmasına öncülük etmiştir.

İkisi de memur-bürokrat profiline sahip olan Karavidas ve Kanellopoulos'tan ilki ampirik, ikincisi ise teorik araştırmalara yönelmiş olmalarına rağmen, yoğun bürokratik hayatları boyunca, toplumu ve siyaseti analiz etmenin yanı sıra halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan dergiler yayımlamışlardır. Bu durumu, Yunan sosyolojinin ilk dönem özelliklerinden bir tanesini teşkil eden, sosyolojinin tamamen akademinin içinde olmayan, toplumsal hayat içerisinde bulunan varlığı ve gelişimine örnek olarak değerlendirebiliriz.

Bazı çağdaş sosyologların Yunan sosyolojisinin başlangıç seviyesini, önemli gelişme içeren bir süreç olarak kabul etmemelerine, literatür taramasında rastlanılmıştı. Ancak belirtmemiz gerekir ki Yunan sosyologlarının sosyolojik fikirlerindeki çeşitlilik bu tezi çürütmektedir. Klasik sosyolojiye yoğun bir atıf bulunmaması bir gerçekken, bu fikirleri bilmedikleri veya değerlendirmedikleri söylenemez. Kendi toplumsal ve siyasi şartlarına uygun görüp değerlendirdikleri kuram ve kavramlar vardır. Bunlar Yunan sosyolojisinin belirleyici özelliği olan Alman sosyolojisi karakteridir. Ancak Marksizm'in önemli seviyede bilinmesi, topluma farklı bakış açılarından yaklaşmaları, sosyolojinin olmazsa olmazı olan bazı kavramları değerlendirmeleri,

farklı disiplinlerde eğitim almalarına rağmen, aydınların sosyolojiyi çok iyi bildiğinin göstergeleridir. Farklı ilgilerinden dolayı böyle tematik odaklar belirlemişlerdir.

Yunan sosyolojisinin ilk döneminde cemaat, tarım, kültür ve eğitim olmak dört konunun birer ilgi odağı öne çıktığı gözlenmiştir. Bu ilginin kaynağı Yunanlıların kendi imparatorlukları olmadan, farklı devletlerin boyundurukları altında yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Kendi bağımsız toprakları ve iktidarları olmayan Yunanlılar, kendilerini bir arada tutacak ve manevi kimliklerini yaşatacak cemaat yapılarını önemsemişlerdir. Bu durum ulus devlete geçiş süreçlerinde de görülmüş ve ulusal birlik olma sürecinde de cemaatlerin yapısı önemsenmiştir. Aynı şekilde medeniyete karşılık kültür konusu da, Yunan sosyologları tarafından işlenmiştir. Kültürün geliştirilmesi fikri modern toplumun yarattığı yabancılaşma ve küreselleşme fikrine karşı geliştirilmiştir. Cemaatlerin sonucu varlığını koruyan kültür, asıl değer olarak görülmüştür. Kültürle eğitim konusunun bir arada kullanılması da önemlidir. Eğitimli bireylerin önce kendilerini, sonra toplumu ve nihayetinde de tüm ulusun kültürünü geliştirebileceklerine inanılmıştır. Eğitimin önemli başka bir işlevine de değinilmiştir. O da eğitimle beraber elde edilecek olan bilinçli vatandaş kimliğidir. Bu bilinç, güçlü bir milli ulus için olmazsa olmazdır. Bu bilinçle beraber özellikle gençler başta olmak üzere, tüm halkın farkında olarak, devletlerine sahip olmalarını ve olası bir düşmana karşı örgütlenmelerini sağlar. Son olarak da bir diğer konu olan tarım meselesi, ön plandadır. Tarımın önemi ise, kapitalizmle yeni tanışmış olan tarımsal üretime dayalı bir toplum olması ve demokrasiye geçişle artık büyük toprak sahiplerinin gasp ettikleri hakları, eşit ulusal haklara çevrilmesi arzusu tarafından oluşmaktadır. Tarım, asıl üretim biçimi olduğu için, tarımsal faaliyetlerin düzene sokulması arzulanmıştır.

Yunan aydınlarının eğitimlerini genellikle Yunanistan dışındaki Zürih, Heidelberg, Berlin gibi çeşitli Alman üniversitelerinde almaları, I. Dünya Savaşı yıllarında dünya çapındaki savaşlardan dolayı ortaya çıkan kaos ortamını ve dönemin yaygın görüşlerini yakından tanımalarına imkan vermiştir. Marx, Tönnies, Alfred Weber, Sombart gibi entelektüellerin eserlerini inceleme ve Max Weber gibi önemli düşünürlerle bir araya gelme şansı yakalayan Yunan aydınları, etkilendikleri akımlardan, toplumsal bağlam içerisinde uygun gördükleri teorilerden hareketle, kendi

ülkeleri olan Yunanistan içerisinde, doğru buldukları düzeni oluşturmak için öneride bulunmuşlardır. Sosyalizmin Yunan aydınlarını etkileyen başlıca akım olması, dönemin faşist yönelimlerine ve monarşiye karşı bir tutumdan kaynaklanmış olabilir. Bağımsızlığını yeni kazanan bir toplum olarak ise, sosyalizmin eşitlik anlayışı, devletin konumunun belirlenmesi ve düzenlenmesi ayrıca vatandaşların belirli haklarının ön plana alınması için önerilmiş olmalıdır. Ancak sosyalizm ve milliyetçilik konularında da ılımlı bir politika izlenen aydınların, sosyalizmin şiddetli devrimsel değişiklikleri ile milliyetçiliğin ötekileştirme ve asimile etme özelliklerine karşı gelmişlerdir. Toplumsal düzenin reformlarla sağlanmasının en uygun yöntem olacağını ve milli bir birlik içerisinde ancak dışlayıcı olmadan bir ulusun yaratılması gerektiğine inanmışlardır.

Yunan aydınlarının tamamen sınıfsal ayrıma ve çatışmalara değinmeden, sınıflar arası uçurumları yok etmeye çalıştıkları gözlenmiştir. Aslında sosyal bilimlerin halka tanıtılması ve halkın bilinçlendirilmesinin eğitimle yapılması asıl hedef olmuştur. Dil sorunu, tarım sorunu gibi ele aldıkları konular, modernleşme sürecinde demokratik rejime geçilmeden önce, tarımsal üretimde toplumsal güce sahip olan toprak sahipleri ve kilise gibi kurumların halk üzerindeki üstünlüğünü ve ulaşılamazlığını yok etmek için ele alınmıştır. Yeni bir ulus inşasına gidilen süreçte eşitlik ve hak kavramlarının kullanılmasına rastlanmıştır. Dil sorunu konusunda da, halk dili ile resmi dilin kullanım biçimi ve yerleri, eserlerde ve eğitim müfredatlarında kullanılan dil, Yunan dilinin zenginliği gibi noktalara değinilmiştir. Yunan toplumuna ve evrensel bir sosyolojik teoriyi geliştirmenin aksine, toplumsal sorunlara odaklanan sosyologlar toplumsal sorunlar kısa vadeli önerilerde bulunurken, teorik metinlere odaklanan sosyologlar ise, bölgesel sorunlara atıfta bulunacakları konuları gündeme almışlardır. Eşitsizlik, milliyetçilik, tarım, dil ve cemaat yapısı bunlara örneklerdir.

Bu çalışmada (akademi-akademi dışı; sosyoloji yöntemi, siyaset gibi) farklı alanları temsil eden ve bu alanlarda yaptığı çalışmalardan dolayı seçtiğimiz beş öncü isim merkeze alınmıştır. Eleutheropoulos ve Kanellopoulos gibi iki ismin akademinin öncüleri, Karavidas ve Daniilidis'in tarihsel analiz tarzında dönemin şartlarıyla metodolojik olarak adlandırılabilecek çalışmalarıyla ve Papanastasiou da Yunanistan'a sosyolojiyi tanıtan isim olarak çalışmamıza eklenmiştir. Bu aydınları

kategorize ettiğimiz bölümlerde tamamen ayırmak mümkün değildir. Kanellopoulos gibi hem akademik çalışmalara katkıda bulunup hem de siyasi sahnede bulunan, Daniilidis gibi tarihsel gerçekliğe odaklanan veya Eleutheropoulos gibi teorik çalışmalara devam eden isimler gibi ayırımlar da yapılabilmektedir. Bu sınıflandırma tamamen, okuyucuya verilerin daha basit bir şekilde sunulması için yapılmıştır. Bu sınıflandırmadan da anlaşılabileceği gibi farklı sorunlar ve toplumsal analizler gerçekleştirmişlerdir.

Çalışmamızda kullandığımız Yunan sosyoloji tarihine dair literatürün, genellikle bireysel ilgilere göre yapıldığı ve sosyoloji tarih yazımının kişisel yargılarla dolu olduğuna rastlanılmıştır. İlk dönem Yunan sosyoloji tarihi özelinde kapsamlı ve görece nesnel çalışmaların bulunmaması çalışmamızda karşılaştığımız sorunlardan biri olmuştur. Bu sebeple sosyoloji tarih yazımı alanındaki bu çalışmada genel bir resim görmekte zorlanılmıştır.

KAYNAKÇA

ANASTASİADİS, G., KARAPANOU, A.: 2008. Alexandros Papanastasiou. Atina: ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

BARNES, H., & BECKER, H: 1983 Social Thought From Lore to Science (Cilt 2). USA: D.C. Heath and Company.

DALEZİOU, E.: 2008 Konstantinos Karavidas Papers. 4 1, 2022 tarihinde American School Of Classical Studies At Athens: https://www.ascsa.edu.gr/index.php/archives/konstantinos-d-karavidas-finding-aid adresinden alındı

DANİİLDİS, D.:1934 Νεοελληνικη Κοινωνια και Οικονομια "Neoelliniki Koinonia kai Oikonomia" (Çağdaş Yunan Toplumu ve Ekonomisi). Atina: G. Samaropoulos

DEMERTSİS, N.: 1990 Avrotelis Eleutheropoulos. Atina: Atina Yayıncılık.

DİMAKİ, I. L.: 1987 Η Κοινωνιολογια στην Ελλαδα σημερα " Η Koinwniologia stin Ellada Simera" (Günümüzde Yunanistan'da Sosyoloji). Atina: Ekdoseıs Papazisi.

DİMAKİ, I. L.: 1987 Το χθεσ και το σημερα τησ Κοινωνιολογιασ στην Ελλαδα. I. L. Dimaki içinde, Η Κοινωνιολογια Στην Ελλαδα Σημερα (s. 27-30). Αθηνα: Εκδοσεισ Παπαζηση.

DİMAKİ, I. L.: 1996 Sociology in Greece: Trends and Prospects. South European Socıety and Polıtıcs, 121-130. doi:10.1080/13608749608454720

DİNÇ, C., FAZIL BAŞ, M.: 2011 Alman Üniversitelerinde Sosyoloji Eğitimi. Sosyoloji Dergisi(23), 19-41.

FİLİAS, V.: 1985 Εισαγωγη (Giriş). D. Daniildis içinde, Η Νεοελληνικη Κοινωνια και Οικονομια "Η Neoellınıkh Koınwnıa kaı Oıkonomıa" (Çağdas Yunan Toplumu ve Ekonomisi). Atina: Ekdoseis Livani.

GANGAS, S., LAGOUMITSİ, G.: 2022 Socıology ın Greece: Its Hıstory and Development. Cham: Palgrave Macmillan.

GENCER, T.: 2020 Yön Dergisinde Fabiancılığın İzleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi(49), 225-242.

GÖKALP, Z.: 2014 Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak. Ankara: Ötüken Yayınları.

GÜLBENKİAN, K.: 2008 Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılandırılması Üzerine. (Ş. Tekeli, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

JUSDANİS, G.: 1997 Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

KABAŞ, T.: 2020 Türk Toplumu Perspektifinden Alman Tarihçi Okulu İle İktisat Sosyolojisi Arasındaki İlişki. Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi(24), 79-90.

KANELLOPOULOS, P.: 1930 "Κοινωνιολογια" (Sosyoloji) maddesi. Büyük Yunan Ansiklopedisi.

KARAVİDAS, K.: 1931 Agrotika (Tarımsal). Atina: Παπαζηση.

KARAVİDAS, K.: 1981 Το πρόβλημα της Αυτονομίας – Σοσιαλισμός και Κοινοτισμός "To provlima ths autonomıas- Sosıalısmos kaı Koınotısmos" (Bağımsızlık Sorunu-Sosyalizm ve Cemaat). Atina: Παπαζηση.

KORDATOS, G. 2008: Η κοινωνική σημασία της Ελληνικής Επαναστάσεως του 1821 "H Koınwnıkh shmasıa ths Ellhnıkhs Epanasashs" (1821 Devriminin Toplumsal Önemi). Atina: Συλλογη.

KOURAHANİS, P.: 2014 ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ "Oi Aparhes ths Koınwnıologıas" (Sosyolojinin Başlangıcı). Yüksek Lisans Tezi, Panteio Üniversitesi, Atina.

KOURVETARIS, G., & MOSKOS, C.: 1968 A Report on Sociology in Greece. The American Sociologist, 242-244.

KYRTSİS, A.-A.: 1996 Κοινωνιολογικη Σκεψη και εκσυχρονιστικεσ ιδεεσ στο μεσοπολεμο "Koınwnıologıkh Skepsi kai Eksuhronistikes İdees sto Mesopolemo"(İki Savaş arası Dönemde Sosyolojik Düşünce ve Modernleşme İdeolojileri. Atina: Ekdoseis Nisos.

KYRTSİS, A.-A.: 1998 Greek Interbellum Modernizers and the `Sociological Idea'. İnternational Sociology, 13(3), 311-324.

LEMPESİS, E.: 1929 Κριτικη τησ Κοινησ γνωμησ ""Kritikh ths Koinhs Gnwmhs" (Ortak Fikirlerin Eleştirisi). Archive of Economıc and Socıal Science, 373-420.

MELETOPOULOS, M.: 1988-1989 Η Πνευματικη Κοινωνια και ο Χαρισματικοσ Ηγετησ "H Pnevmatıkh Koınwnıa Kaı o Harismatikos Hgeths" (Karizmatik Lider ve Manevi Toplum). Νεα Κοινωνιολογια(4), 59-77.

MELETOPOULOS, M.: 2013 Κοινοτισμοσ "Koinotismos" (Toplum). Atina: Enallaktikes Ekdoseis.

MOUZELİS, N.: 1978 Εισαγωγη. K. Karavidas içinde, Αγροτικα, Μελετη Συγκριτικη "Agrotika" (Tarımsal-Kırsal). Αθηνα: Εκδοσεισ Παπαζηση.

MPOUMPOUS, G.: 1996 Η Ελληνικη Κοινωνια στη Πρωιμη Μαρξιστικη Σκεψη "H Ellhnıkh Koınwnıa Sth Prwımh Marksistikh Skepsh" (Erken Marksist Düşünce Tarihinde Yunan Toplumu). Doktora Tezi, Panteion Üniversitesi, Atina. doi:https://doi.org/10.12681/eadd/7914

NİCOLAOU, L.: 1974 The growth and development of sociology in Greece. Boston.

NİKOS, K.: 1975 Αλεξανδροσ Παπαναστασίου, Ο Αναμορφωτησ και η Δημοκρατια "Alexandros Papanastasiou, O Anamorfotis kai h Dhmokratia" "Alexandros Papanastasiou: Reform ve Demokrasi". Μπαυρον.

SAFİLİOS ROSTCHİLD, C.: 1968 The Present Status of Sociology in Greece. American Sociologist, 3(4), 280-284.

SAN SİMERA.: 22 5 27, 2022 tarihinde sansimera.gr: https://www.sansimera.gr/biographies/644 adresinden alındı

SANDER, O.: 2012 Siyasi Tarih 1. Ankara: İmge Kitabevi.

SKLİROS, G.: 1919 Μεθοδολογία: υποκειμενική και αντικειμενική κοινωνιολογία, "Methodologia, upokeımenıkh kaı antıkeımenıkh koınwnıologıa" "Metod: Öznel ve nesnel sosyoloji". Grammata, 1908-204.

SKLİROS, G.: 2000 Τα σύγχρονα προβλήματα του Ελληνισμού "Ta sighrona Provlımata tou Ellınısmou" (Güncel Yunan Sorunları). Katerini: Mati.

SPANAKOU, Z.: 1991 Η έννοια της ιστορικής νομοτέλειας στο μεσοπολεμικό έργο του Γιάνη Κορδάτου "H ennoia ths ıstorıkhs nomoteleıas sto mesopolemıko ergo tou Gianni Kordatou" (Yanis Kordatos'un iki savaş arası

çalışmasında tarihsel determinizm kavramı). Panteion Üniversitesi. Atina: Sosyal ve Siyasi Bilimler Fakültesi, Sosyooji Bölümü.

STERGİOPOULOS, V.: 2020, 11 17 — Αλέξανδρος Παπαναστασίου : Η Ελλάς είναι δημιούργημα των αγώνων των τέκνων της "I Ellas einai dhmiourgima ton agonon ton teknon ths" (Yunanistan atalarımızın mücadelesinin bir sonucudur). The Good Life, in: https://www.in.gr/2020/11/17/life/stories/aleksandros-papanastasiou-enas-enaretos-politikos-andras/ adresinden alındı

VAKALOPOULOS, K.: 2005 — HISTORY OF GREECE - A SYNOPSIS FROM THE BIRTH OF NEW HELLENISM (1204) UNTIL OUR DAYS (2000). Ekdotikos Oikos Ant. Stamouli.

VERGOPOULOS, K.: 1981 — Εισαγωγη. K. Karavidas içinde, Το προβλημα τησ αυτονομιασ "To provlima tis avtonomias" (Özerklik Sorunu). Εκδοσεισ Παπαζηση.

YENİ SOSYOLOJİ.: 1988 — Δημοσθενησ Δανιηλιδησ, Dimosthenis Daniildis. Αρχειο- Οι Πατερεσ τησ Κοινωνιολογιασ "Arheio- Oi Pateres Ths Koinwniologias" (Arşiv-Sosyolojinin Babaları)(1). Atina: Ekdoseis Papazisi

ZİSİS, P.: 1928) — Η συμβολη του Ferdinand Tönnies στην κοινωνιολογια "I Simvoli tou Ferdinand Tönnies Stin Kinoniologia" (Ferdinand Tönnies'in Sosyolojiye Katkısı). Archive of Economic And Social Sciences, 205-227.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ (ALEXANDROS DELMOUZOS) .: 2021, 12 10 — tvxs: https://tvxs.gr/news/san-simera/o-megalos-paidagogos-poy-misise-i-ekklisia-kai-i-politeia adresinden alındı

ΣΑΝ ΣΗΜΕΡΑ (SAN SİMERA). (TARİH YOK). — 5 27, 2022 tarihinde sansimera.gr: https://www.sansimera.gr/biographies/644 adresinden alındı